

Social tryghed i de nordiske lande

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 1997

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 1997

© Nordisk Socialstatistisk Komité 1999
Udgivet af Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO)
Sejrøgade 11, DK-2100 København Ø
Tlf. +45 39 17 39 91 • Fax +45 39 18 51 22
E-mail: nom-nos@inet.uni2.dk
Website: www.nom-nos.dk

Redaktør: Johannes Nielsen

Omslag: Kjeld Brandt z Grafisk tegnestue ApS, København

Tryk: Notex – Tryk & Design a-s, København 1999

ISBN 87-90248-11-2

ISSN 1395-7546

De data, der danner grundlag for bogens tabeller om indkomstfordeling, typetilfælde, sociale udgifter samt specifikationerne heraf, kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside på World Wide Web:

<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>

Gå til menupunktet 'Statistics'. Data kan også rekvireres på en diskette fra NOSOSKO's sekretariat (se venligst kolofonen øverst på denne side).

Forord

Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO) er en permanent Komité under Nordisk Ministerråd og Nordisk Socialpolitisk Komité der har til formål dels at koordinere de nordiske landes statistik på det sociale område, dels at foretage sammenlignende udredninger og beskrivelser af de sociale tryghedsforanstaltningers indhold og omfang.

Komiteen er sammensat således, at hvert land har tre repræsentanter og et antal suppleanter. Formandskabet går på skift landene imellem. Der skiftes formandskab hvert tredje år. I perioden 1999-2001 er det Danmark, der har formandskabet.

NOSOSKO offentliggør sine resultater vedrørende den løbende udvikling i de sociale forhold i rapporten *Social tryghed i de nordiske lande*.

Da alle nordiske lande som følge af deres EU-medlemskab eller som deltagere i EØS-samarbejdet er forpligtet til at indrapportere data om social sikring til EU's statistiske kontor, EUROSTAT, har NOSOSKO valgt at følge opstillingerne og definitionerne i EUROSTAT's nomenklatur, ES-SPROS.

Der er i denne udgave af Social tryghed medtaget et temaafsnit som omhandler tidlig tilbagetrækning fra arbejdslivet. Dette tema er udarbejdet på baggrund af rapporten *Förtida utträde från arbetslivet 1987-1996* NOSOSKO 10:1999 som udkom tidligere på året. I temaet, som er forfattet af Hannelotte Kindlund; Socialstyrelsen; EpC, Sverige, er der foretaget en opdatering til 1997.

I forbindelse med udfærdigelsen af nærværende rapport har NOSOSKO nedsat en redaktionsgruppe til at bistå Komiteens sekretariat med arbejdet.

FORORD

Nordisk Socialstatistisk Komité har i øjeblikket følgende sammensætning:

DANMARK:

Specialkonsulent Per Kampmann	Socialministeriet
Fuldmægtig Rikke Thoning	Socialministeriet
Forskningschef Niels Ploug	Socialforskningsinstituttet
Kontorchef Carsten Torpe	Danmarks Statistik
Fuldmægtig Steffen Hougaard	Danmarks Statistik

FINLAND:

Bitr. afdelingschef Rolf Myhrman	Social- och hälsovårdsministeriet
Utvecklingschef Anu Muuri	Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (STAKES)
Planerare Tuula Hausmann	Statistikcentralen
Afdelingschef Mikko Pellinen	Pensionsskyddscentralen
Forskare Helkka Hytti	Folkpensionsanstalten
Forskare Tiina Heino	Social- och hälsovårdsministeriet

ISLAND:

Kontorchef Ingimar Einarsson	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Hrönn Ottosdóttir	Direktoratet for socialforsikring
Afdelingschef Kristinn Karlsson	Íslands Statistik

NORGE:

Afdelingsdirektør Odd Helge Askevold	Sosial- og helsedepartementet
Seksjonsleder Berit Otnes	Statistisk sentralbyrå
Underdirektør Liv Torgersen	Rikstrygdeverket

SVERIGE:

Departementsråd Márten Lagergren	Socialdepartementet
Byråchef Cathrina Ferrmark Hanno	Riksförsäkringsverket
Projektschef Barbro Loogna	Socialstyrelsen
Afdelingsdirektör Lena Strömqvist	Socialvetenskapliga forskningsrådet
Byrådirektör Christina Liwendahl	Statistiska centralbyrån

Redaktionsgruppen har bestået af følgende medlemmer:

Per Kampmann, Socialministeriet, Danmark
Tiina Heino, Social- och hälsovårdsministeriet, Finland
Hrönn Ottosdóttir, Direktoratet for socialforsikring, Island
Michael Nielsen og Anita M. Sivertsen, Sosial- og helsedepartementet, Norge
Lena Strömqvist, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Sverige

Sekretariatsleder Johannes Nielsen, NOSOSKO's sekretariat, har været redaktør af denne rapport og har fungeret som redaktionsgruppens sekretær.

Nordisk Socialstatistisk Komité 1999

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 1996	8
Kapitel 2. Metode	20
Kapitel 3. Befolkning og indkomstfordeling	26
Kapitel 4. Familier og børn	33
Kapitel 5. Arbejdsløshed	61
Kapitel 6. Sygdom	79
Kapitel 7. Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	94
Kapitel 8. Boligydelser	131
Kapitel 9. Andre sociale ydelser	137
Kapitel 10. De sociale udgifter	147
Temaafsnit: Förtida utträde från arbetslivet 1987-1997	163
Bilag 1. Beskrivelse af tabellerne om indkomstfordeling	193
Bilag 2. Beskrivelse af typetilfælde	196
Bilag 3. Yderligere information	202
Publikationer udgivet af NOSOSKO	206

Symboler anvendt i tabellerne:

Oplysninger foreligger ikke	
Tal kan ifølge sagens natur ikke forekomme
Mindre end halvdelen af den anvendte enhed	0 eller 0,0
Nul	–

Kapitel 1

Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 1996

DANMARK: Den danske økonomi har siden 1994 været præget af relativ stor økonomisk vækst. Den gennemsnitlige årlige stigning i bruttonationalproduktet i perioden fra 1994 til 1998 var 3,6 pct. Arbejdsløsheden er faldet markant fra 10,1 pct. i 1993 til 5,5 pct. i 1998.

Den positive udvikling i økonomien har bl.a. betydet, at der siden 1997 har været overskud på de samlede offentlige finanser. De gennemførte strukturreformer på bl.a. arbejdsmarkedet har desuden været medvirkende til, at ledigheden har kunnet falde markant uden væsentlig større pris- og lønudvikling.

Væksten i produktion og beskæftigelse samt i den indenlandske efterspørgsmål har imidlertid i 1998 medført klare tendenser til balanceproblemer i den danske økonomi. Kapacitetspresset på arbejdsmarkedet er øget og lønstigningerne taget til. Betalingsbalancen er blevet forringet betydeligt.

For at konsolidere den danske økonomi er der derfor gennemført finanspolitiske stramninger for at dæmpe væksten i både den offentlige og den private efterspørgsel samt for at øge opsparingen. Der er bl.a. indført en ny pensionsopsparing til ATP på 1 pct. af indkomsten. Samtidig er strukturreformerne videreført både på skatte- og arbejdsmarkedsområdet, bl.a. med sigte på at øge det effektive arbejdsudbud.

Videreførelse af arbejdsmarkedsreformen fra 1994 med 3. fase betyder, at retten og pligten til aktivering for voksne dagpengemodtagere fra 1999 gradvis fremrykkes til efter 1 års ledighed. Samtidig reduceres den samlede dagpengeperiode yderligere fra 5 til 4 år. Desuden får alle unge dagpengemodtagere ret og pligt til aktivering efter 6 måneders ledighed. Denne tidlige aktiveringsindsats har hidtil kun omfattet unge uden en kompetencegivende uddannelse.

For kontanthjælpsmodtagere er aktiveringen blevet udvidet fra 1. juli 1998, så alle kontanthjælpsmodtagere får ret og pligt til et aktiveringstilbud,

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

herunder også personer med andre sociale problemer end ledighed. Desuden er aldersgrænsen for den hurtige aktivering efter 3 måneder sat op fra 25 til 30 år.

I 1999 er der gennemført en reform af tilbagetrækningssystemet med henblik på at øge arbejdsudbuddet gennem en langsommere og mere gradvis tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Der er gennemført en række ændringer af efterlønsordningen, der på den ene side fastholder muligheden for at gå på efterløn fra det 60. år, men på den anden side gør det mere økonomisk fordelagtigt at vedblive med at arbejde og udskyde overgangen til efterløn. Samtidig gøres det mere fordelagtigt at kombinere arbejde og henholdsvis efterløn og folkepension.

Reformen af efterlønnen betyder bl.a., at modregningen af pensionsopsparing i efterlønnen skærpes, hvis man går på efterløn som 60-årig. Hvis man udskyder overgangen til efterløn til man fylder 62 år undgås denne skærpede modregning og samtidig forhøjes efterlønnen til 100 pct. af dagpengene mod ellers 91 pct. Desuden optjenes en skattepræmie, hvis man arbejder i mere end 2 år efter man er blevet berettiget til efterløn. Der indføres et særligt efterlønsbidrag og betingelsen for at opnå ret til efterløn skærpes.

Folkepensionsalderen sænkes fra 67 til 65 år for personer, der fylder 60 år efter den 1. juli 1999, dvs. med virkning fra 2004. Dermed tilpasses folkepensionsalderen til det faktiske tilbagetrækningsmønster på arbejdsmarkedet. Samtidig gøres det mere fordelagtigt for folkepensionister at arbejde, idet modregningen af arbejdsindkomst i folkepensionen mindskes.

Arbejdsudbuddet skal endvidere øges gennem de fortsatte bestræbelser på at skabe et mere rummeligt arbejdsmarked for personer med nedsat arbejdsevne. Som led i denne indsats skal alle kommuner fra 1998 nedsætte et koordinationsudvalg for den forebyggende arbejdsmarkedsindsats, og fra 1999 er der sket en styrkelse af den forebyggende revalideringsindsats, herunder især den virksomhedsrettede revalidering. Desuden er der taget en række initiativer med henblik på oprettelse af flere fleksjob, dvs. job med løntilskud for personer med varigt nedsat arbejdsevne.

Med henblik på at øge kommunernes incitamenter til at styrke indsatsen for at få sygedagpengemodtagere tilbage på arbejdsmarkedet er den statslige medfinansiering af udgifterne til sygedagpenge efter 52 uger afskaffet fra 1999. Samtidig er den statslige refusion af kommunernes udgifter til nye førtidspensionister nedsat fra 50 til 35 pct. for at øge kommunernes tilskyndelse til vælge aktive og forebyggende tilbud fremfor passive ydelser i form af førtidspension.

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

På børneområdet er retten til barseldagpenge til fædre i 1998 blevet forlænget med 2 uger. På børnepasningsområdet er der i 1998 indført en ny ordning, som giver kommunerne mulighed for at give et økonomisk tilskud til forældre, der vælger privat børnepasning i stedet for et offentligt dagtilbud. Fra 1999 er indtægtsgrænsen for delvis økonomisk friplads i dagtilbud til børn blevet forhøjet betydeligt. Det vil forbedre de økonomiske vilkår for børnefamilier med lave indkomster og desuden øge de økonomiske fordele ved at komme i arbejde.

For at tilpasse boligstøtten til det stigende antal ældre og tilskynde til et mere omkostningsbevidst boligvalg er der gennemført en gradvis omlægning af boligstøtten fra 1999. Den andel af huslejen, som modtagere af boligstøtte selv skal betale, forøges, ligesom modtagerne selv skal betale en større del af en huslejestigning. Den maksimale indkomst, hvortil der kan ydes boligstøtte, nedsættes, og større formue medfører reduktion i boligstøtten. Boligstøtten koncentrerer sig således i højere grad om husstande med lave indkomster.

På medicinområdet indføres fra slutningen af 1999 et nyt behovsafhængigt tilskudssystem, hvor tilskuddets størrelse afhænger af patientens forbrug af tilskudsberettiget medicin. Der ydes ikke længere tilskud for medicinforbrug under 500 kr. om året, hvorefter tilskuddet gradvis øges til at udgøre 85 pct. af udgifterne over 2.800 kr. om året. Egenbetalingen kan højst udgøre 3.600 kr. om året. De mange medicinbrugere med et relativt beskedent forbrug vil få en stigning i egenbetalingen, mens de få personer med et stort medicinforbrug som hovedregel vil få en nedsættelse af deres medicinudgifter.

Aktiviteten på sygehusområdet, herunder især de ambulante behandlinger, er steget betydeligt i de senere år, hvilket har været medvirkende til, at ventetiden til undersøgelser og behandling er blevet nedbragt. På visse områder er der dog fortsat uacceptabelt lange ventetider. I løbet af 1999 indføres der en behandlingsgaranti i form af maksimale ventetider for forundersøgelse, behandling og efterbehandling af visse livstruende sygdomme som kræftsygdomme og alvorlige hjertelidelser. Regeringen har endvidere fremlagt en sundhedsplan, som skal sikre højere kvalitet og effektivitet samt kortere ventetider i sundhedssektoren bl.a. ved at samle behandlingen på færre og større enheder.

FINLAND: Bruttonationalproduktet er steget betydeligt i de senere år (4-6 pct. pr år). Væksten forventes at fortsætte med ca. 3 pct. pr år. Den hurtige økonomiske vækst har medført at antallet af arbejdspladser er steget, samti-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

dig med er arbejdsløsheden faldet fra 16,4 pct. i 1994 til 11,4 pct. i 1998. Udviklingen i økonomien mærkes tydelig selv indenfor den offentlige økonomi findes der et overskud i 1998. Der er dog stadigvæk underskud på statsbudgettet, da staten som følge af en lang periode med lavkonjunktur har en stor gæld med tilhørende renteudgifter.

De socialpolitiske reformer som man gennemførte i 1995 og 1996 er efterhånden ved at træde i kraft og besparelserne begynder at blive synlige. I følge prognoserne vil de sociale udgifter i Finland falde til ca. 27 pct. af BNP i år 2000.

Det der vækker størst bekymring er stadigvæk langtidsarbejdsløsheden som falder langsomt. Derfor fortsætter regeringen med foranstaltninger som skal forbedre beskæftigelsen og man arbejder særskilt med at finde metoder der kan hjælpe med til at aktivere ældre langtidsarbejdsløse. I et program som startede i 1997 gennemføres der en bedømmelse af den enkelte ældre langtidsarbejdsløse med henblik på om der skal stiles mod beskæftigelse, uddannelse, revalidering eller førtidspensionering.

Et nationalt program for ældre (1998-2002) tager fat på at forlænge den tid som ældre arbejdstagere er i arbejde. Et centralt formål med programmet er at opretholde arbejdsevnen, ændre attituder og atmosfæren i arbejdslivet samt ændre lovgivningen således at den opmuntrer de ældre til at arbejde.

Man stræber desuden efter at forhøje pensionsalderen ved at ændre pensionssystemet. Blandt andet forsøger man at få ældre arbejdstagere til at vælge delpension i stedet for helpension. Man har derfor nedsat aldersgrænsen for delpension til 58 år og fra og med juli 1998 og frem til udgangen af år 2000 sænkes aldersgrænsen til 56 år. Delpensionen har i øjeblikket ingen særlig stor betydning. I følge beregninger var der ca. 10.900 personer som modtog delpension ved udgangen af 1998. Pensionsalderen for de som er ansat hos staten eller kommunerne hæves efterhånden fra 63 til 65 år som er den almindelige pensionsalder inden for den private sektor. Fra 1. juli 1998 ændredes beregningsgrundlaget for pensioner for personer som er fyldt 55 år. Beregningsgrundlaget vil fortsat være lønniveauet de seneste år før pensionering, men for at stimulere folk til at forblive på arbejdsmarkedet, vil det for personer som er fyldt 55 år være muligt at indgå i en kortvarig ansættelse, til en lavere løn, uden at det få betydning for pensionsfastsættelsen.

Fra og med 1996 er det kun personer som ikke har optjent arbejdspension eller som har en arbejdspension der er lavere end den gennemsnitlige arbejdspension som modtager folkepension (grundpension+tillæg). Formålet med dette er at gøre forholdet mellem folkepensionen og arbejdspensionen klarere således at arbejdspensionen udgør den primære indtægt for de som tidligere

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

har fået deres indtægter fra arbejde. Modsat garanterer folkepensionen en minimumsindtægt for andre. I 1997 sammenlagde man grundpensionen og pensionstillægget til et beløb *Folkepensionen*. De børne- og ægtefællertilæg som findes i forbindelse med folkepensionen afvikles efterhånden.

I de senere år er tidsafgrænsede og korte arbejdsforhold blevet mere almindelige. Derfor tæller arbejdsforhold, som har en varighed under en måned, fra begyndelsen af 1998, også med ved beregningen af arbejds pensionen. Ligeledes vil arbejdsforhold som har et indtægtsniveau som ligger under de tidligere minimumsgrænser være medregnet. Derved er næsten al lønindtægt pensionsgivende.

I 1997 blev der gennemført et antal ændringer i indkomstgrundlaget for de arbejdsløse hvor de mest betydningsfulde er følgende:

1. Betingelserne for at modtage arbejdsløshedsdagpenge udvides fra at have været i arbejde i 26 til 43 uger
2. Karensperioden ændres fra 5 til 7 dage
3. Aldersgrænsen for at modtage arbejdsløshedsdagpenge frem til at man kan få arbejdsløshedsdagpenge ændres fra 55 til 57 år.
4. Samordningen af indtægter og andre ydelser ændres således at det bliver mere tiltrækkende at skaffe sig andre indtægter.

Det såkaldte uddannelsesforsikringsystems første fase startede den 1. august 1997. Systemet gør det muligt for ældre langtidsarbejdsløse (med mindst 12 års erhvervs erfaring og et års arbejdsløshed) at studere og gennemføre en uddannelse i arbejdsløshedsperioden. I denne tid modtager de dagpenge svarende til arbejdsløshedsdagpengene. Tidligere fandtes der ikke sådan en ordning. Systemet blev udvidet den 1. august 1998 til at omfatte personer med mindst 10 års erhvervsarbejde og en arbejdsløshedsperiode på mindst 4 måneder.

For at klargøre relationerne mellem boligstøtte og socialhjælp er der siden 1. marts 1998 blevet fratrukket et selvrisikobeløb for boligudgifter fra socialhjælpen. Dette beløb udgør 7 pct. af boligudgifterne. Samtidig blev niveauet for boligstøtten hævet og grundbeløbet for børn blev nedsat med et mindre beløb.

Siden 1996 har børn i førskolealderen haft en lovstiftet ret til kommunal dagpleje. Ydelsessystemet for pasning af småbørn blev reformeret gældende fra 1. august 1997. Retten til at vælge mellem kommunal pasning eller tilskud til pasning af børn i hjemmet forblev uforandret for børn under 3 år. Dertil er kommet et nyt tilskudssystem hvor der gives tilskud til privat pasning af børn. Dette tilskud udbetales til den/de som passer barnet. Samtidig er egenbetalingen for kommunal dagpasning ændret hvor den højeste egen betaling er sænket til 1.000 FIM pr måned mod tidligere 1.430 FIM pr må-

ned. Reformen giver familierne bedre muligheder for at tilpasse dagpasningen af børn på en måde som passer den enkelte familie bedst.

Personer som er født i 1956 eller senere har ret til tilskud til tandbehandling fra sygeforsikringen. Man har flere gange forsøgt at få denne ydelse til at gælde for hele befolkningen, men har været tvungen til at afstå fra dette på grund af landets økonomiske situation. I 1997 blev der dog gennemført en lille forbedring. For personer der er født i 1955 eller tidligere betales hvert tredje år 75 pct. af udgifterne til undersøgelser udført af en tandlæge af tænder og mund samt profylaktisk behandling. Denne lov gælder til udgangen af 1999.

Der er foretaget mindre ændringer i egenbetalingen inden for sundhedsvæsenet. Fra og med maj 1997 blev egenbetalingen for kortvarig psykiatrisk behandling nedsat til 70 FIM pr behandlingsdag. Tidligere var egenbetalingen for alle behandlingsdage 125 FIM. Egenbetalingen blev nedsat fordi mange psykiatriske patienter var tvungne til at ansøge om socialhjælp for at kunne betale for behandlingen. En anden ændring som trådte i kraft i november 1998 var indførslen af egenbetaling for dagkirurgi. Denne betaling afløste egenbetalingen for ambulans behandling. Egenbetalingen er 250 FIM pr behandling hvilket sammenlignet med den tidligere egenbetaling er mere end det dobbelte. Grunden til at man tog denne betalingsmåde i brug var at behandlingstiden er blevet kortere på grund af at behandlingsmetoderne er blevet bedre hvilket har betydet en betydelig nedgang i patienternes egenbetaling. Samtidig er egenbetalingen for tandbehandling ved helsecentrene steget med 10 pct..

Der er også foretaget visse ændringer i finansieringen af de sociale udgifter. Formålet med disse ændringer har været at gøre systemerne mere tydelige samt øge relationen mellem udgifter og ydelser. De ydelser som er udledt af arbejdsforholdet finansieres hovedsageligt gennem arbejdsgivere og arbejdstageres obligatoriske sociale afgifter, mens de basale trykkesystemer finansieres via skatteindtægter.

ISLAND: Den økonomiske udvikling har i de seneste år været meget gunstig. Væksten i BNP har i perioden 1996 til 1998 været på 5 pct. pr år hvilket er lidt over gennemsnittet for OECD landene. I 1997 havde staten for første gang siden 1994 et overskud på statsbudgettet. I sin økonomiske prognose forventer Islands økonomiske institut at væksten i perioden 1999 til 2001 falder til 3-4 pct. pr år.

Inflationen har i årene 1997 og 1998 været på 1,7 til 1,9 pct.. og i 1999 forventer man en inflation på ca. 2,5 pct.. Købekraften af den islandske va-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

luta stiger nu hvert år, hvor stigningen i 1998 var på 9 pct.. Prognosen for 1999 peger på en stigning på 5,5 pct.. De samfundsmæssige investeringer stiger og alt tyder på at denne udvikling fortsætter. De fleste indikatorer tyder også på, at man fortsat kan forvente en positiv udvikling i statens finanser. Derimod er der fortsat underskud på betalingsbalancen i forhold til udlandet.

Arbejdsløsheden fortsætter med at falde og i 1998 svarede dette til at 2,3 pct. af arbejdsstyrken var uden arbejde hvilket svarede til et fald på 5.200 personer i 1997 og yderligere 3.600 personer i 1998. Der er dog forskel i ledigheden mellem mænd og kvinder og denne forskel øges fra år til år. Ungdomsarbejdsløsheden ligger også over den gennemsnitlige arbejdsløshed. Derimod er arbejdsløshedssituationen i Reykjavikområdet nu næsten den samme som resten af landet mens der i den største del af 1990'erne har været en betydelig højere arbejdsløshed i Reykjavikområdet end i resten af landet.

På socialforsikringsområdet har udviklingen de sidste to år for de ældre og handicappede været mere gunstig end længe. Statens afsætning til pensioner og andre ydelsesformer blev forøget med 9,5 pct. fra 1997 til 1998. I samme periode steg antallet af pensionister med 3 pct. og handicappede som modtager økonomisk kompensation steg med 2,9 pct.. Det økonomiske institut er kommet frem til, at pensioner og andre tillæg i perioden er steget med 1,2 pct. mere end den gennemsnitlige løn på det almindelige arbejdsmarked. Desuden har handicappede og pensionister som ikke har haft anden indkomst en pension modtaget et ekstra tillæg. Fra og med 1998 er pensioner og andre tillæg igen indeksreguleret.

Pr 1. september 1997 blev loven og reglerne om ydelser til forældre der har et handicappet eller kronisk sygt barn ændret. Ydelserne kan nu både være månedlige kontantydelse og et rabatkort ved køb lægemidler og lægehjælp. Den mest betydelige ændring er at nu, modsat tidligere, nedsættes kontantydelsen ikke hvis forældrene modtager serviceydelser så som daginstitutioner, familiedagpleje og skole til barnet. Dertil kommer at maksimumsbeløbet er forhøjet med ca. 11. pct.

Det har længe været således, at mødre og fædre har kunnet dele orloven på 6 måneder i forbindelse med graviditet og fødsel. I 1998 trådte der en ny lov i kraft som gør det muligt, at nyblevne fædre kan tage to ugers ekstra orlov, med en vis kompensation, indenfor de første 8 uger efter barnets fødsel. Det er desuden muligt at udvide denne periode til 4 uger hvis barnet eller moderens sundhedstilstand er svækket i den første periode efter fødselen.

Loven om ydelser til handicappede har været uændret i et halvt århundrede, hvorfor der gennemføres en reform. Tidligere var ydelser til handi-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

cappede tilknyttet andre systemer, således at de som modtog invaliditetsydelse betalte mindre for lægehjælp, medicin m.v. Handicappede som havde en arbejdsindkomst betalte dog mere.

Fra og med 1. september 1999 vil ydelser til handicappede alene være baseret på medicinske faktorer, således at anden indkomst ikke spiller en rolle. Sociale faktorer vil ikke længere være tilstrækkelige for at få tilkendt invaliditetsydelse, men sygdomme forårsaget af sociale årsager kan dog lægges til grund.

I tillæg til ovennævnte skal handicappede gennemgå et revalideringsprogram før end de kan tilkendes en invaliditetsydelse. I dette arbejde deltager Direktoratet for socialforsikring aktivt i vurderingen af om de pågældende vil være istand til at passe et arbejde.

I følge statsministerens rapport til Altinget i 1996, fremgik det at patienternes egenbetaling for lægemidler var steget fra ca. 18 pct. i 1991 til ca. 32 pct. i 1996. I løbet af de sidste tre år er der dog, gennem en fri etableringsret blandt apotekerne, kommet en stigende konkurrence indenfor lægemiddelbranchen hvilket har medført faldende lægemiddelpriser. Ligeledes er sygehuse i højere grad gået sammen i forhandlinger om køb af lægemidler. Disse foranstaltninger har ført til at stigningstakten i lægemiddelpriserne er faldet både til gavn for befolkningen og for sundhedsvæsenet.

Befolkningens egenbetaling for ydelser indenfor sundhedsvæsenet steg i en periode. Fra 1991 til 1996 steg egenbetalingen med 3,7 pct. i gennemsnit. I de seneste år er stigningstakten aftaget og den ligger nu under den almindelige prisudvikling. Desuden er der indført en maksimal egenbetaling ligesom der gives særlig kompensation til de som er dårligst stillet.

NORGE: Efter en stærk tilbagegang i økonomien i perioden 1988-1993 har der de sidste år været en vækst i bruttonationalproduktet. Bruttonationalproduktet i Norge steg fra 1997 til 1998 med ca. 2 pct. og dermed blev det det sjette år i træk med konjunkturofgang.

I løbet af 1998 blev der registreret en mindre vækst i eksporten af traditionelle varer samt faldende investeringer i økonomien og en nedgang i husholdningernes forbrug. Desuden var der også enkelte tegn på en udfladning i beskæftigelsen og en stabilisering af arbejdsløsheden. Dette kan indikere at konjunkturopgangen er ved at være overstået. Reducerede oliepriser bidrog til at handelsbalancen overfor udlandet i 1998 viste et underskud for første gang i 1990'erne. Ligeledes var der i løbet af året en fordobling af renteniveauet.

Væksten i økonomien har medført en betydelig vækst i beskæftigelsen i de sidste år. I 1998 steg antallet af beskæftigede med 2,3 pct. efter en vækst

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

på 2,9 pct. året før. Fra 1992 til 1998 steg beskæftigelsen med 240.000 personer, svarende til en årlig vækst på ca. 2 pct. I 1998 var næsten 71 pct. af befolkningen i alderen 16-74 år i indtægtsgivende arbejde. Dette er den højeste beskæftigelsesgrad som nogen sinde er registreret i Norge hvilket også er højt i international sammenhæng. Det er blandt andet den stigende erhvervsfrekvens hos kvinderne som har bidraget til væksten i beskæftigelsen.

Fra 1997 til 1998 faldt arbejdsløsheden med 0,9 procentpoint til 3,2 procent. Siden konjunkturopgangen startede i 1993 er antallet af personer som modtager dagpenge ved arbejdsløshed faldet. I de to sidste år er antallet af personer som har modtaget socialhjælp også faldet.

Målet om hjælp til selvhjælp er et centralt begreb i det norske velfærdssystem. Baggrunden for denne tankegang er, at den enkelte så længe som muligt skal kunne sørge for sig selv, samt at den bedste måde at gøre dette på er gennem indtægtsgivende arbejde. Med arbejdslinien ønsker man at få flere ind på arbejdsmarkedet, samt fastholde flere i ordinært arbejde fremfor at blive varige ydelsesmodtager. Arbejdslinien er stadigvæk central i den norske velfærdspolitik.

Fra 1. august 1998 blev der indført kontantydelse for et-årige, hvis barnet kun opholder sig delvis eller slet ikke i en daginstitution. Ordningen skal udvides til at omfatte to-årige fra 1. januar 1999. Det fulde beløb var i 1998 3.000 NOK pr måned. Fra 1999 er beløbet reduceret til 2.263 NOK pr. måned. Kontantydelse reduceres i forhold til barnets opholdstid i en børnehave.

Fra 1. januar 1998 er ydelsesordningen for enlige forsørgere lagt om. Målet med omlægningen er at give enlige forsørgere med små børn en bedre økonomi og stimulere til øget selvforsørgelse efter en overgangsperiode. Omlægningen indebærer højere ydelser i en kortere tidsperiode.

Sygefraværet i Norge er steget hvert år siden 1994. I 1997 og 1998 har sygefraværet været højere end det var i 1988, som tidligere var det år med den højeste sygefravær. Stigningen i sygefraværet findes hovedsageligt i stigende langtidsfravær (fravær i mere end 8 uger) samt et stigende antal som har flere sygedagpengeperioder i løbet af året. Fra 1. april 1998 er arbejdsgiverperioden udvidet fra 14 til 16 kalenderdage. Fra 1. januar 1999 er mindsteindtægtsgrundlaget for ret til sygedagpenge steget fra $\frac{1}{2}$ af Folketrygdens grundbeløb til $\frac{1}{4}$ af Folketrygdens grundbeløb. Dette indebærer, at en person må have en årlig arbejdsindkomst på mindst 56.700 NOK for at få ret til sygedagpenge fra Folketrygden. Arbejdstagere som har en lavere indtægt vil fortsat have ret til sygedagpenge fra arbejdsgiveren de første 16 kalenderdage.

Antallet af invalidepensionister fortsætter med at stige og i 1998 var tilgangen historisk høj og det har kun været i 1987 og 1989 hvor tilgangen har

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

været højere. I 1998 udgjorde invalidepensionisterne 9,1 pct. af befolkningen i alderen 16-66 år mod 8,6 pct. året før.

Regeringen har for nyligt nedsat et offentligt udvalg som skal udrede årsagen til væksten i tilgangen til førtidspension og sygefraværet, og det er tanken at der skal iværksættes initiativer som skal dæmpe væksten.

Fra 1. maj 1998 steg mindstepensionen med 1.000 NOK per måned. Mindstepensionen til enlige udgør herefter 81.260 NOK pr år.

I årene fremover vil antallet af personer over 80 år stige kraftigt. Handlingsplanen for ældreomsorgen lægger grundlaget for en udbygning som vil sikre en god og fleksibel service til de ældre. Staten bidrager med tilskud til udbygning af omsorgsboliger og sygehjemspladser samt øremærkede midler til pleje- og omsorgssektoren. Disse virkemidler skal bidrage til at sætte kommunerne i stand til at udbygge tilbudet til ældre i takt med at der bliver flere ældre samt være med til at hæve kvaliteten på de tilbud som gives.

Stortinget har vedtaget at udbygge og forbedre tilbuddene til personer med psykiske lidelser for perioden 1999-2006. Planen indebærer en betydelig styrkelse af tilbud til mennesker med psykiske lidelser. Planen vil indebære en styrkelse af brugerrettede tiltag både i amter og kommuner. Der lægges vægt på forebyggelse, tidlig hjælp og revalidering.

SVERIGE: Væksten i den svenske økonomi fortsætter og væksten skyldes nu i høj grad en stor indenlandsk efterspørgsel men eksporten udvikler sig noget svagere end tidligere. I løbet af de kommende to til tre år forventes det at tilvæksten kommer op på ca. 3 pct. pr år. Inflationen er stadigvæk meget lav og renten er faldet yderligere. Forholdene på arbejdsmarkedet er forbedret betydeligt, sammenlignet med tidligere, selvom arbejdsløsheden stadigvæk er på et meget højt niveau. Det tidligere fald i arbejdsløsheden har i stor udstrækning været en følge af et lavere udbud på grund af en kraftig stigning i antallet af personer i uddannelse, det såkaldte kundskabsløft. Nu forventes det imidlertid at beskæftigelsen stiger gennem en øget efterspørgsel efter arbejdskraft. Det er dog usikkert, om målsætningen om at halvere arbejdsløsheden i perioden 1997-2001, vil blive opfyldt.

De offentlige finanser har siden 1998 vist et stigende overskud og den offentlige sektors bruttogæld i relation til BNP, defineret i forhold til Maastrichtkriterierne, forventes at falde fra 77 pct. i 1997 til 56 pct. i 2001. Det kommunale forbrug er igen begyndt at stige efter flere års nedgang tidligere i 1990'erne. Kommunerne og amterne er i følge lovgivningen forpligtiget til at være i økonomisk balance år 2000, hvilket vil sige at indtægterne skal overstige udgifterne. Dette krav forventes at blive opfyldt af de fleste kom-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

muner og amter. På grund af balancekravet begrænses tilvæksten i den kommunale beskæftigelse de kommende år med ca. 10.000 personer pr år. Nedskæringerne i velfærdssystemerne er afsluttet. Systemet med et udgiftsloft, for at kontrollere den statslige udgiftsudvikling, fortsætter man med at tilpasse og der er lagt et loft af Rigsdagen for årene 2000, 2001 og 2002. De fastlagte udgiftslofter indebærer en stigning i de statslige udgifter (inklusive socialforsikringen) i perioden 1999-2002 med ca. 57 Mia SEK (7,5 pct.) i løbende priser.

I arbejdet med at styrke skolen, pleje- og omsorgen er de almindelige statstilskud til kommuner og amter blevet forhøjet med 16 Mia SEK i perioden 1997-1999. Rigsdagen har efterfølgende besluttet en yderligere forhøjelse med hhv. 4 Mia og 2 Mia SEK de følgende to år. Sammenlagt betyder dette et ressource-tilskud på 22 Mia SEK år 2001 sammenlignet med 1996. Den gennemsnitlige kommunale skatteprocent forventes at forblive uforandret.

Efter overenskomst mellem staten og amterne indførtes der i 1997 en behandlingsgaranti med det formål at øge adgangen til ydelser indenfor sundhedsvæsenet. I den forbindelse blev der tilført amterne særlige midler til formålet. En evaluering har dog vist, at det ikke fuldt ud er lykkedes for amterne at leve op til de garanterede tidsfrister. I følge overenskomsten for 1999 tages det derfor yderligere skridt for at opfylde betingelserne. Amterne har også fået et tilskud for at have overtaget ansvaret for udgifterne til lægemidler fra og med 1. januar 1998. Udgifterne til lægemidler fortsætter imidlertid med at stige og det er vanskeligt at bedømme den langsigtede udgiftsudvikling.

I løbet af 1999 vil der blive gennemført en antal ændringer indenfor socialforsikringssektoren. Den 1. januar 1999 indførtes der en ny forsikring for tandbehandling, hvilket blandt andet indebærer et større tilskud til den normale sundhedsfremmende tandbehandling, den såkaldte tandbevarende behandling. Desuden blev der indført en særlig maksimal egenbetaling. Der indførtes også fri prisfastsættelse indenfor tandbehandlingen og tilskud til tandbehandling udført af læger over 65 år ophørte. Der foretages desuden nogle tilpasninger af niveauerne i socialforsikringspræmierne i forbindelse med reformering af pensionssystemet, pensioner forhøjes med ca. 2 procent og boligtillægget til pensionister forhøjes også. Benævnelsen basisbeløbet ændres til prisbasisbeløbet.

Der vil også i de kommende år blive gennemført mange ændringer. Dette gælder frem for alt indenfor pensionsområdet hvor man arbejder på at få gennemført reformer af pensionssystemet. Regeringen fortsætter også ar-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1996

bejdet med at udarbejde forslag til hvorledes eksempelvis boligstøtten til pensionister og efterlevende skal tilpasses det reformerede pensionssystem. De fleste af disse forordninger vil blive gennemført i perioden 2001-2003. Der pågår desuden udredninger om hvorledes det fremtidige førtidspensionssystem skal udformes samt udredninger omkring visse dele af sygeforsikringen.

Kapitel 2

Metode

Denne rapport følger ESSPROS¹⁾-nomenklaturen i sin opbygning, afgrænsning og definitioner. Den overordnede afgrænsning i *Social tryghed i de nordiske lande* har dog tidligere været næsten identisk med den afgrænsning, EUROSTAT anvender.

I EUROSTAT's opstilling anvendes rækkefølgen: Sygdom; Funktionshæmmede; Alderdom; Efterlevende; Familier og børn; Arbejdsløshed; Boligydelser og Andre sociale ydelser.

Blandt andet af hensyn til kontinuiteten har NOSOSKO valgt at bibeholde sin tidligere rækkefølge i beskrivelsen af det sociale trykkesystem. Denne er følgende: Familier og børn; Arbejdsløshed; Sygdom; Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende, Boligydelser og Andre sociale ydelser. 'Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende' beskrives samlet i ét kapitel med tre afsnit, idet såvel pensioner som serviceydelser til disse grupper både lovgivningsmæssigt og organisatorisk hører sammen.

Nærmere om ESSPROS-klassifikationen

Hovedtrækkene i ESSPROS er følgende: Helt overordnet er klassifikationen grupperet efter såkaldte *schemes*, dvs. ordninger. Hensigten er at belyse, om ordningerne dækker hele befolkningen eller kun et udsnit af den. Herudover skal det fremgå, hvem der er beslutningstager, om ordningerne er betinget af bidragsbetaling, og om ordningerne er frivillige eller lovpligtige. EUROSTAT har ikke tidligere offentliggjort tal efter *schemes*, men blot lister for hvert land med ordninger, som landene selv har defineret inden for rammerne af ESSPROS.

ESSPROS klassificerer ordninger, der dækker hele befolkningen uanset tilknytning til arbejdsmarkedet (*universal scheme*), ydelsesordninger, der kun

1 ESSPROS = European System of Integrated Social PROtection Statistics.

dækker arbejdsstyrken (*general scheme*) og specielle ydelsesordninger (*special scheme*), som kun dækker et udsnit af befolkningen. Landene definerer selv, hvilke nationale ordninger der hører under de enkelte *schemes*, inden for rammerne af ESSPROS. I denne forbindelse skelnes mellem *basic schemes*, som dækker størstedelen af befolkningen, og *supplementary schemes*, som er ydelser, der gives udover grundbeløb o.l. eller udvider dækningen af *basic schemes*.

EUROSTAT indsamler tabeller (data) for hver funktion med underopdelinger, der forudsætter at hver udgiftspost er påhæftet art, dvs. *scheme*, foruden to hovedtabeller, der dækker indtægter og udgifter vedr. de sociale ydelser.

Ændringer i forhold til forrige udgave

For at få større sammenlignelighed i tallene er der siden forrige udgave af *Social tryghed i de nordiske lande* foretaget visse ændringer i tabellerne vedrørende de sociale udgifter. Det drejer sig om at man har forsøgt at få en mere korrekt opgørelse af de sociale serviceudgifter for hhv. sygdom, ældre og handicappede. I det omfang, det har været muligt, er hjemmesygepleje flyttet til sygdom, hvilket er sket helt, via beregning, for Danmark, Island og Finland, og delvist for Sverige. Desuden har alle lande, delvis via beregning, foretaget en fordeling af serviceudgifter til ældre og handicappede. Nogle af beregningerne er baseret på ydelsesmodtagerens alder.

Afgrænsning

Både i de tidligere udgaver af *Social tryghed i de nordiske lande* og i ESSPROS bygger statistikken på, at den primært skal omfatte samtlige offentlige indkomstoverførsler og serviceforanstaltninger, som har til formål at sikre borgerne i visse, nærmere bestemte situationer og mod følgerne af visse typer sociale begivenheder. Endvidere indgår også ordninger, som er obligatoriske for større grupper som følge af kollektive aftaler eller overenskomster.

Statistikken vedrører de løbende driftsudgifter. Som hovedregel medtages investeringsudgifter og skattelettelser ikke.

METODE

Social ydelse

Definitionen af en social ydelse er, at der skal være tale om en reel ydelse til fordel for modtageren. Dette betyder, at modtageren ikke betaler markedsprisen eller de fulde driftsomkostninger for serviceydelser. At modtageren ved at være tilsluttet en forsikringsordning har betalt kontingent – og dermed i realiteten helt eller delvist har finansieret det modtagne ved sine bidrag – er i denne forbindelse uden betydning.

Ydelserne skal være rettet direkte til borgerne. Subventionering af erhvervslivet, fx i form af støtte til boligbyggeri, medregnes derfor ikke som sociale ydelser.

Registrering

Ved registreringen af udgifter og indtægter anvendes så vidt muligt regnskaber fra offentlige myndigheder og andre sociale administrationer. I enkelte tilfælde må udgifterne og finansieringen dog angives med beregnede beløb. I andre tilfælde kan den ønskede specifikation ikke foretages ud fra de nationale regnskabssystemer, og regnskabstallene må derfor fordeles skønsomt.

Såfremt der opkræves brugerbetaling for sociale ydelser, registreres udgifterne efter fradrag for brugerbetalingen. Udgifterne til disse sociale ydelser er således ikke de samlede driftsudgifter, men nettobeløbet for den instans, der er ansvarlig for ydelsen.

Finansiering

Indtægter eller bidrag til finansiering af de sociale udgifter er fordelt på midler, der stammer fra det offentlige, fra arbejdsgivere og fra forsikrede personer eller husstande. Indtægterne anvendes til løbende udbetalinger i årets løb, men i visse tilfælde også til opbygning af fonde, som skal bidrage til at sikre fremtidige udbetalinger. Efter behov og regler dækker fondsmidler også løbende udbetalinger.

Afkast fra fonde i form af rente- og formueindtægter forekommer først og fremmest på pensionsområdet. Når der sker overførsler til fonde, og når fondsmidler er medgået til finansiering af de løbende sociale udgifter, angives disse med nettobeløb i udgiftsstatistikken.

Ydelser fra det offentlige som kun er beregnet til egne ansatte betragtes

som ydelser fra arbejdsgiver. Visse ydelser fra arbejdsgivere til egne ansatte, fx dagpenge i en vis del af sygeperioden, betragtes som værende finansieret af arbejdsgiver, selvom ydelserne i andre forbindelser betragtes som en del af de ansattes løn.

Borgernes egenbetaling (brugerbetaling) for sociale ydelser er ikke medregnet i tabellerne over de sociale udgifter. Afkast af fast ejendom indgår som en del af finansieringen efter ESSPROS' opgørelsesmetode.

Specifikationer

Specifikationer af de enkelte udgiftsposter kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Administrationsudgifter

Administrationsudgifterne er i denne rapport anført i én samlet post. I princippet er det kun udgifter til den direkte administration af de sociale udgifter som medtages. Det er dog ikke i alle tilfælde muligt at udskille administrationsudgifterne fra de øvrige løn- og driftsudgifter.

Typetilfælde

Til belysning af kompensation ved forskellige sociale begivenheder er der foretaget beregninger for forskellige familietyper og indkomstniveauer over en række sociale ydelsers erstatningsniveau. Beregningerne tager udgangspunkt i lønnen for en 'Average Production Worker' (APW) ('gennemsnitlig industriarbejder'), beregnet af OECD.

En nærmere beskrivelse af typetilfældene findes i Bilag 2 til denne bog. Beregningerne over typetilfælde kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Beregninger over indkomstfordelingen

For at give en supplerende belysning af de sociale kontantydelsers betydning for indkomstfordelingen er der i henholdsvis Kapitel 3, 4 og 7 medtaget oplysninger om sammensætning og fordeling af de disponible indkom-

METODE

ster for husstande i de fem lande. En husstand består af voksne og evt. børn som bor på samme adresse som forældrene, uanset børnenes alder. Dette gælder dog ikke for Island hvor hjemmeboende børn over 15 år betragtes som en selvstændig husstand. Oplysningerne er (med undtagelse af Island) baseret på repræsentative udsnit af befolkningen, i hvert af landene. Ud fra disse befolkningsudsnit er der foretaget beregninger over indkomstfordelingen. For hver befolkningsudsnit er der indhentet oplysninger fra administrative registre og specielle undersøgelser om indkomst, skat, sociale ydelser, familietype, m.v.

Beregningsgrundlaget for tabellerne og figurerne fremgår af bilag 1.

De regneark, der danner grundlag for bogens tabeller og figurer vedr. indkomstfordeling, kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Købekraftspariteter

Købekraftspariteter (KKP) defineres som den valutaomregningsfaktor, der svarer til købekraften i de enkelte valutaer. Det betyder, at et vist beløb, når det omregnes fra forskellige valutaer ved hjælp af KKP-faktorer, vil kunne købe den samme mængde ("kurv") varer og tjenesteydelser i alle landene.

KKP-beregningerne er dels anvendt ved sammenligning af de sociale udgifter og dels ved sammenligninger af kompensationsniveauerne for forskellige sociale begivenheder.

KKP-beregningerne i denne publikation er i KKP/Euro. Der er anvendt følgende estimater for de enkelte lande: Danmark 9,11; Finland 6,459; Island 86,39; Norge 9,86 og Sverige 10,36. I beregningen i tabellerne over indkomstfordeling som bygger på 1996 data er estimaterne for 1996 anvendt.

Mulighederne for at sammenligne Norden med Europa

I det øvrige Vesteuropa (EU-landene) er der generelt sket en væsentlig udbygning af de sociale trykkesystemer i de sidste årtier. En sammenligning af Norden med EU-landene frembyder en del vanskeligheder, men kan med rimelighed foretages, når det gælder oplysninger om de sociale udgifter, som indsamles af EU's statistiske kontor, EUROSTAT.

METODE

I indledningen til de enkelte kapitler er der en tabel over de sociale udgifter på de respektive områder, set i relation til de samlede sociale udgifter.

Øvrigt

Alle nordiske lande er nu overgået til at anvende SNA-93/ESA-95 ved beregningen af bruttonationalproduktet (BNP). Overgangen har betydet en stigning i BNP, højest i Norge med ca. 10 pct. og lavest i Finland med ca. 2 pct..

I forbindelse med omlægningen har landene, med undtagelse af Sverige, korrigeret BNP for de tidligere år.

Kapitel 3

Befolkning og indkomstfordeling

Befolkning

Befolkningernes sammensætning er noget forskellig fra land til land, hvilket har betydning, både når det gælder pasningsbehovet for småbørn, aktiviteter for børn og unge, størrelsen og alderssammensætningen af de arbejdsløse, antallet af alderspensionister og behovet for omsorg og pleje i de ældste aldersklasser.

Efter en årrække med stagnation i fødselstallet har der gennem nogle år atter kunnet registreres en stigning. For nogle af landene er fødselstallene dog nu igen for nedadgående. Det større antal småbørn har i forskelligt omfang øget behovet for pasning af småbørn.

Samtidig er antallet af personer i de ældste aldersklasser øget og dermed er også behovet for omsorg og pleje. Der er dog markante forskelle både fra land til land og mellem de to køn. Det gælder for alle landene, at der i de ældste aldersklasser er flest kvinder, hvilket alt andet lige medfører at mange lever alene i de sidste år af deres liv.

Blandt de nordiske lande har Sverige den ældste befolkning, mens Island har den yngste.

Set i relation til det øvrige Europa finder man i gennemsnitstallene for EU-landene ikke den samme forøgelse af befolkningen i de yngste aldersklasser, mens tendensen mod flere personer i de ældste aldersklasser, specielt for kvinders vedkommende, også findes i EU-landene.

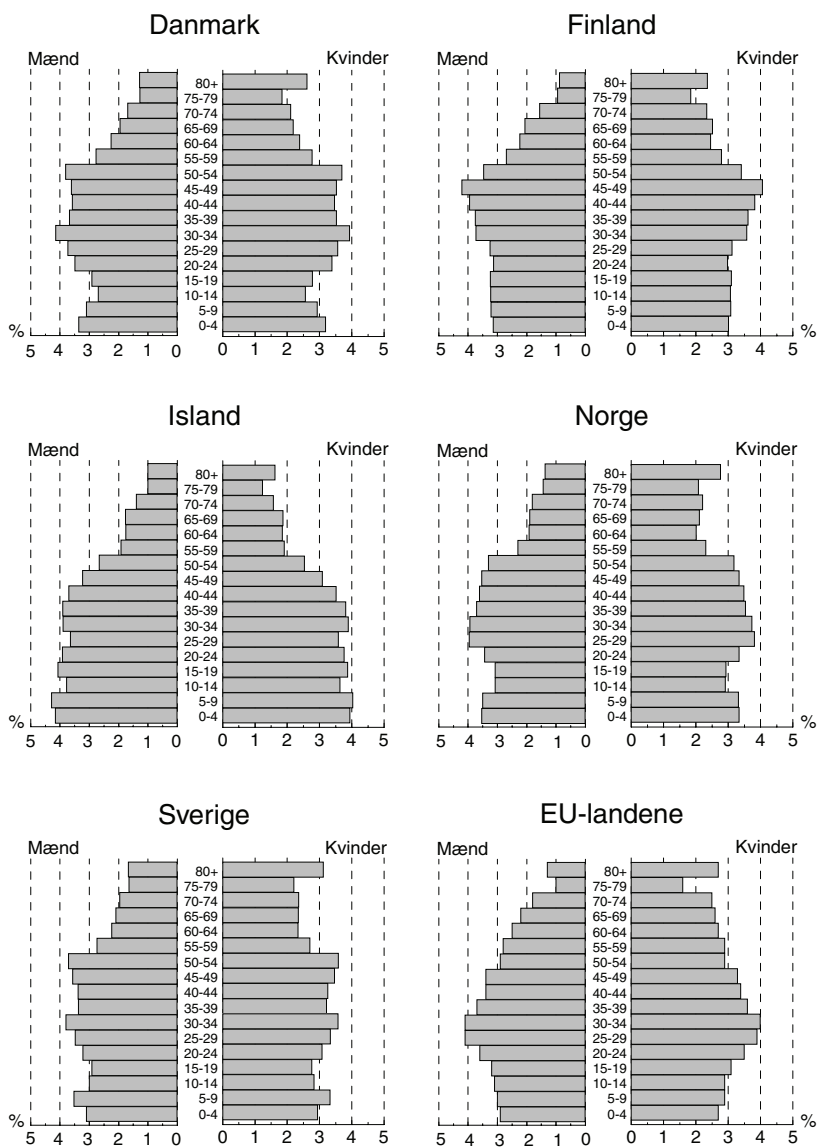
BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Tabel 3.1 Middelfolketallet efter køn og alder 1997

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.
<i>Mænd</i>										
0-6 år	247	9	229	9	16	12	219	10	403	9
7-17 »	326	12	364	15	24	18	308	14	603	14
18-24 »	249	10	227	9	15	11	206	10	387	9
25-49 »	992	38	972	39	50	37	826	37	1.557	36
50-64 »	469	18	432	17	17	13	332	15	769	18
65-79 »	260	10	235	9	11	8	227	10	505	12
80- »	68	3	46	2	3	2	60	3	148	3
I alt	2.610	100	2.505	100	136	100	2.179	100	4.371	100
<i>Kvinder</i>										
0-6 år	234	9	220	8	15	11	207	9	383	9
7-17 »	311	12	348	13	23	17	293	13	572	13
18-24 »	241	9	217	8	14	11	199	9	371	8
25-49 »	953	36	937	36	49	36	791	36	1.495	33
50-64 »	470	18	446	17	17	13	331	15	764	17
65-79 »	326	12	345	13	13	9	283	13	614	14
80- »	138	5	122	5	4	3	122	6	276	6
I alt	2.674	100	2.635	100	135	100	2.227	100	4.475	100
<i>Mænd og kvinder</i>										
0-6 år	480	9	449	9	31	12	426	10	786	9
7-17 »	637	12	712	14	47	18	600	14	1.175	13
18-24 »	490	9	445	9	29	11	405	9	758	9
25-49 »	1.945	37	1.909	37	98	36	1.617	37	3.052	35
50-64 »	939	18	878	17	34	13	663	15	1.533	17
65-79 »	587	11	580	11	24	9	510	12	1.119	13
80- »	206	4	167	3	7	3	182	4	424	5
I alt	5.284	100	5.140	100	271	100	4.405	100	8.846	100

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Figur 3.1 Befolkningen 1997 fordelt efter køn og alder i pct. af totalbefolkningen

Indkomstfordeling

Adskillige tidligere studier har vist, at forskellene i indkomstniveauer relativt set er mindre i de nordiske lande end i de fleste OECD-lande. Figur 3.2. viser fordelingen af den disponible husstandsindkomst for hvert land i 1996 fordelt på kvartiler.

Kvartilerne er udregnet på basis af den ækvivalente disponible indkomst. Første kvartil udgøres af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

Som det fremgår af figuren er indkomstfordelingen mellem husstandene relativt set meget ensartet i de nordiske lande.

I Finland og Sverige udgør laveste kvartil en noget større andel af de samlede husstandsindkomster end i de øvrige nordiske lande. Det skal dog nævnes, at de islandske data ikke er helt sammenlignelige med data fra de andre nordiske lande (jf. Kapitel 2). Dette kan være forklaringen på den større indkomstspredning i Island.

Figureerne 3.3 og 3.4 viser for det første den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler, omregnet til KKP-Euro. For det andet viser figurene bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomst og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 1996.

Kvartilerne er fastlagt på grundlag af de disponible indkomster for samtlige husstande. Som det var tilfældet i figur 3.2. er der anvendt ækvivalentindkomster.

Den gennemsnitlige disponible indkomst er for enlige højest i den første kvartil i Danmark og lavest i Island. I fjerde kvartil er den ligeledes højest i Danmark og lavest i Finland. For samboende er den disponible indkomst i første kvartil højest i Danmark og lavest i Island. I fjerde kvartil er den ligeledes højest i Danmark og lavest i Finland.

De sociale ydelsers andel af bruttoindkomsten er for alle lande (med undtagelse af enlige i Island) størst for de husstande der har de laveste disponible indkomster, og mindst for de husstande der har de højeste disponible indkomster. De sociale ydelser er med andre ord medvirkende til at udjævne forskelle i indkomsterne. I Island skyldes de meget lave kontantydelsers til enlige i den laveste indkomstgruppe, at denne gruppe omfatter hjemmeboende børn over 15 år (jf. Kapitel 2). I de øvrige lande udgør de sociale ydelser en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil for enlige. For parfamilier udgør de sociale ydelser en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil i Danmark, og tildels også i Finland, Norge og Sverige. Sociale ydelser udgør dog også en væsentlig del af bruttoind-

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

komsten i de højere kvartiler for enlige og parfamilier i Finland og Sverige og for enlige i Danmark.

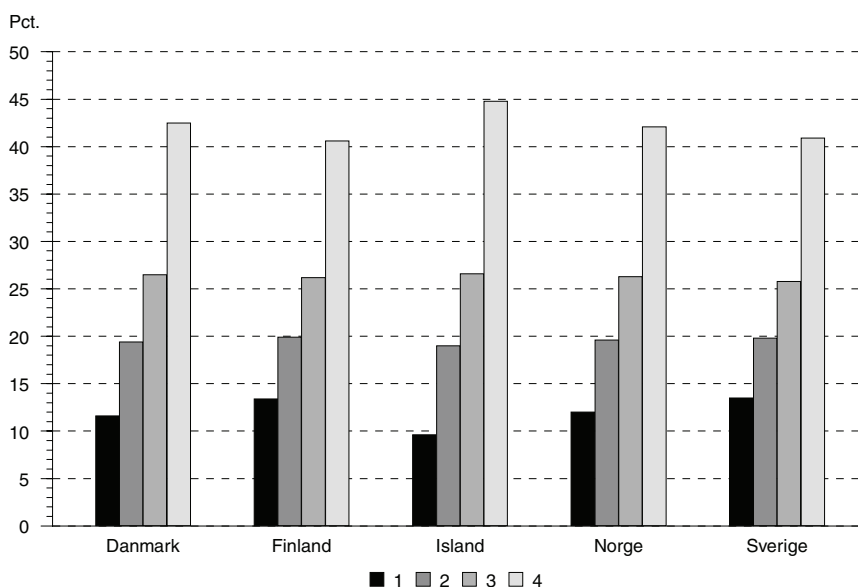
I alle landene, med undtagelse af Island, udgør de sociale kontantydelse en større andel af bruttoindkomsten for alle enlige end for alle parfamilier. Dette skyldes hovedsagelig at andelen af pensionister og andre husstande, der modtager overførselsindkomster, er større blandt enlige end blandt parfamilier.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er i alle landene mindst for de husstande der har de laveste disponible indkomster og størst for husstandene med de højeste disponible indkomster. Skattesystemet er således medvirkende til at udjævne forskellene i indkomsterne.

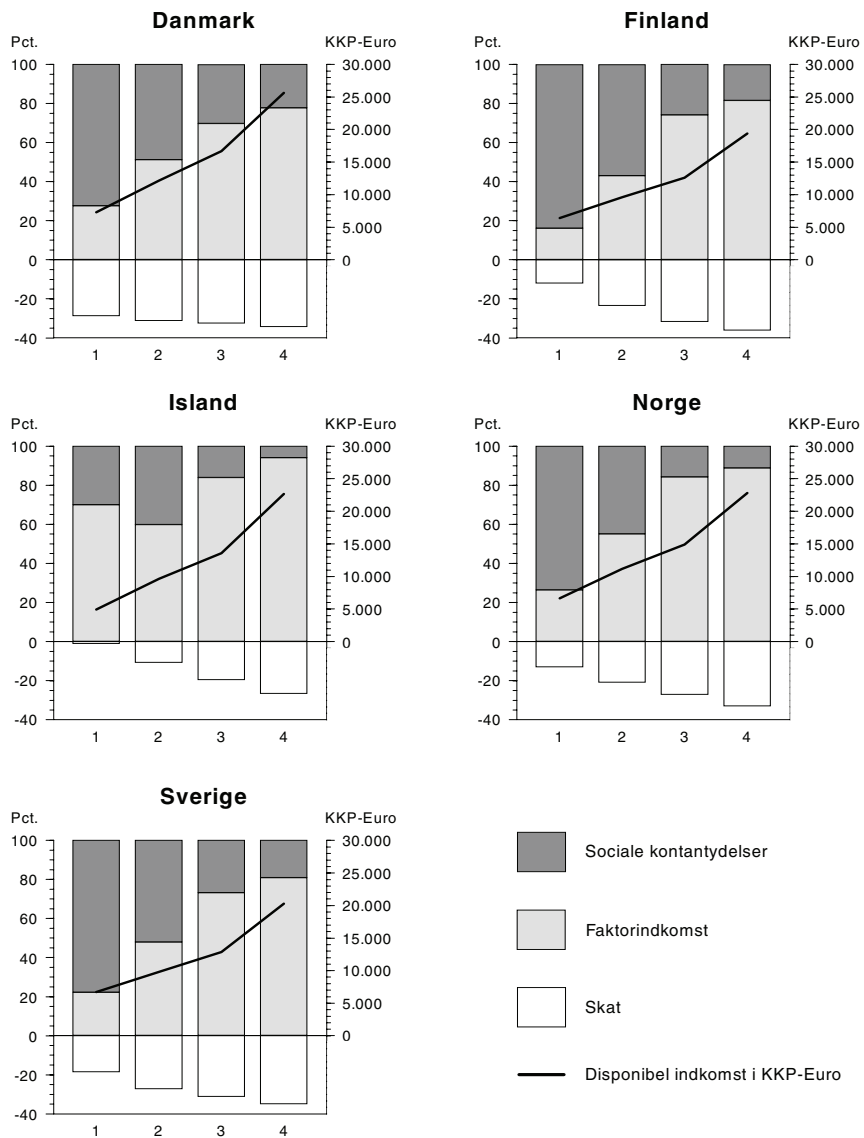
Skatternes andel af bruttoindkomsten er klart større i Danmark end i de øvrige lande. Dette skyldes blandt andet, at arbejdsgivernes sociale bidrag spiller en betydeligt større rolle ved finansieringen af de offentlige ydelser i de øvrige nordiske lande (jf. Kapitel 10). Forskelle fra land til land i beskattningen af de sociale ydelser spiller dog også en rolle i den sammenhæng.

En nærmere beskrivelse af beregningsgrundlaget findes i Bilag 1.

Figur 3.2 Husstandsindkomsternes fordeling efter kvartiler. pct. 1996

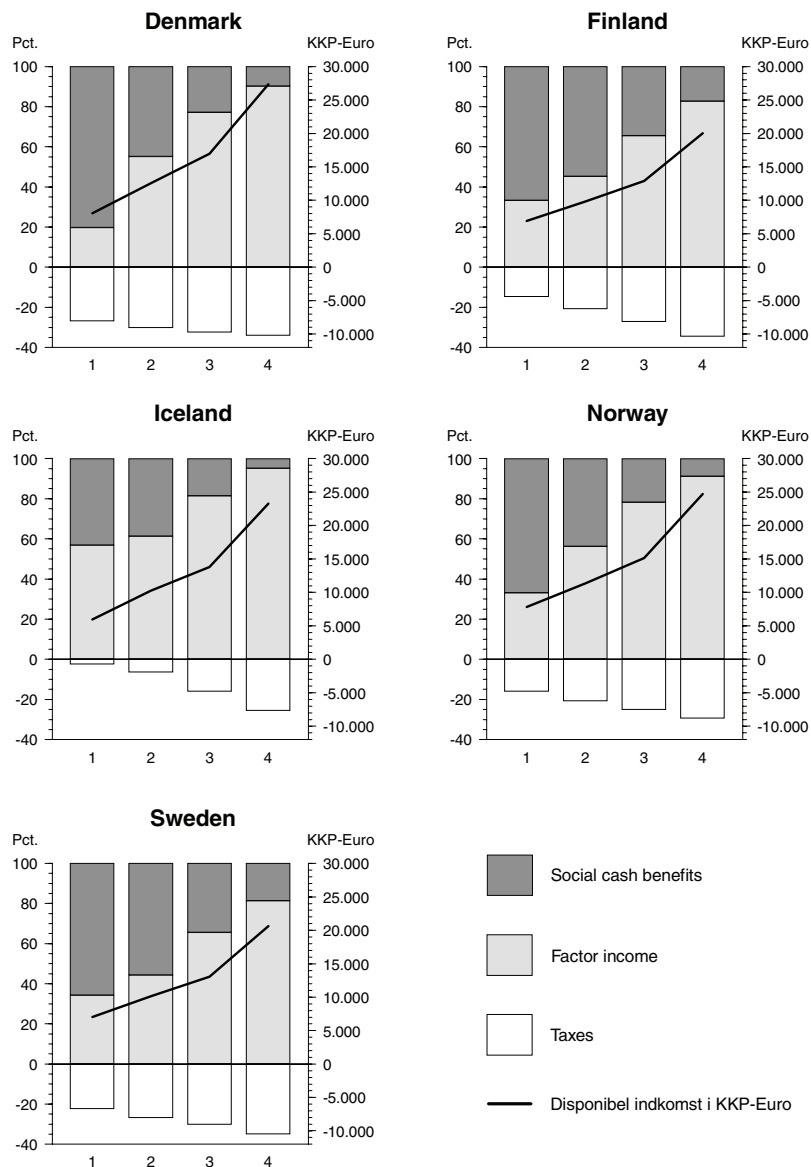
Figur 3.3 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 1996. Enlige med og uden børn

Figur 3.4 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 1996. Enlige med og uden børn

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

indkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsel og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 1996. Samboende med og uden børn

Kapitel 4

Familier og børn

Mens de nordiske lande anvender næsten samme andel af de samlede sociale udgifter til familier og børn, er der en noget større forskel på EU-landenes udgiftsmønstre.

Tabel 4.1 Udgifter til familier og børn i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1996

Danmark	12,4	Belgien	8,0	Luxembourg	13,2
Finland	12,5	Frankrig	8,7	Portugal	5,6
Island	12,9	Grækenland	8,3	Spanien	2,0
Norge	13,8	Holland	4,4	Storbritannien	8,7
Sverige	10,5	Irland	12,8	Tyskland	9,4
		Italien	3,6	Østrig	11,0

Anmærkning: Kilden er EUROSTAT: *Social Protection Expenditure and Receipts. European Union, Iceland and Norway. 1999 Edition.*

Et karakteristisk træk ved de nordiske familier er, at der er relativt mange enlige forældre med børn. I alle landene er der betydeligt flere enlige kvinder med børn end enlige mænd med børn.

De mange enlige med børn skyldes de hyppigt forekommende opbrud i familieforholdene.

De nordiske lande adskiller sig desuden fra de øvrige europæiske lande ved, at kvinder har en høj erhvervsfrekvens (jf. Kapitel 5). Dette øger behovet for pasningstilbud til børnene, mens forældrene er på arbejde.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.2 Familier efter familietype 1997

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige ³⁾
<i>Antal familier med børn i alderen 0-17 år (1.000)</i>	644	630	39	570	1.137
Heraf (pct.):					
– Gifte	64	68	55	64	} 81
– Samboende	18	14	22	14	
– Enlige	18	18	22	22	19
I alt	100	100	100	100	100
<i>Antal familier uden børn (1.000)</i>	2.226	2.096	106	1.482	2.410
Heraf (pct.):					
– Gifte	27	26	23	32	} 35
– Samboende	7	7	3	..	
– Enlige	65	67	74	68	65
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige med børn (pct.):</i>					
Mænd	12	12	7	11	21
Kvinder	88	88	93	89	79
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige uden børn (pct.):</i>					
Mænd	50	48	54	48	59
Kvinder	50	52	46	53	41
I alt	100	100	100	100	100
<i>Gennemsnitligt antal personer pr. familie</i>	1,8	1,9	2,9	2,1	2,1

1 Børn i alderen 0-15 år.

2 Samboende uden fælles børn er medtaget under enlige

3 Tallene er hentet fra SCB's arbejdskraftundersøgelser og er beregnet på grundlag af et udvalg på ca. 17.000 personer pr. måned.

De sociale kontantydelsers betydning for de disponible indkomster for familier med og uden børn fremgår af figur 4.1. Figuren viser bruttoindkomstens fordeling på faktorindkomst og sociale kontantydelsers for henholdsvis parfamilier og enlige, med og uden børn. Det relative indkomstniveau for enlige og parfamilier, med og uden børn, fremgår af tabel 4.3, idet den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis alle enlige og alle parfamilier er sat til 100. En familie består i denne sammenhæng af voksne og børn som bor sammen på samme adresse, uanset børnenes alder. Familier med børn defineres som familier med hjemmeboende børn i alderen 0-17 år. For Islands vedkommende regnes børn over 15 år dog som en selvstændig husholdning. Ved sammenligningen er der anvendt ækvivalente indkomster.

Tabel 4.3 Indeks for den disponible indkomst for enlige og par, henholdsvis med og uden børn og samlet disponibel indkomst i KKP for alle i alderen 20-44 år 1996 (Samlet disponibel indkomst =100)¹⁾

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende
<i>Indeks for den disponible indkomst</i>										
Ingen børn	103	112	101	105	102	172	102	114	102	116
1 barn	92	100	95	101	90	107	96	104	91	98
2 børn	75	96	99	97	83	93	88	93	93	97
<i>Samlet disponibel indkomst i KKP-Euro</i>										
I alt	12.283	18.116	9.978	13.431	10.818	11.324	11.838	16.673	10.240	13.026

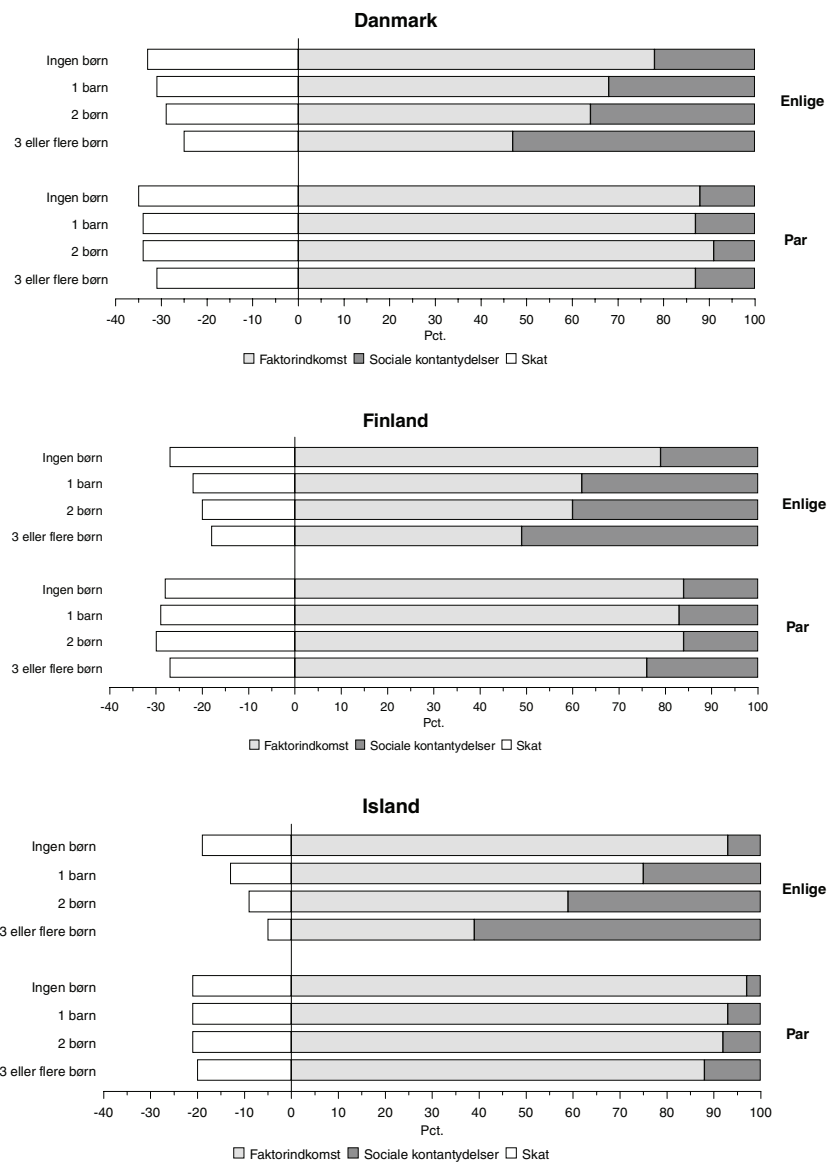
1 Det er den ækvivalente disponible indkomst som er grundlaget for beregningerne

Tabel 4.3 viser at de ækvivalente disponible indkomster for familier uden børn er større end de disponible indkomster for familier med børn. I Finland har samboende med ét barn dog en disponibel indkomst, der er på næsten samme niveau som samboende uden børn. Det er endvidere karakteristisk for både enlige og parfamilier, at den disponible indkomst generelt er mindre, jo flere børn der er i familien. Dette gælder dog ikke for enlige med børn i Finland.

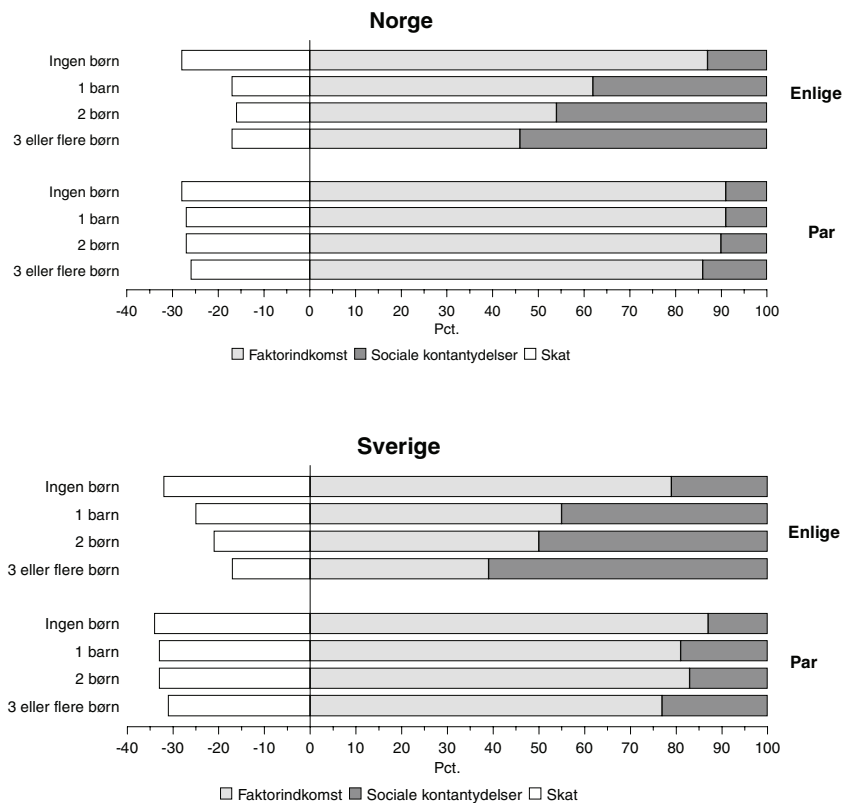
I Island, som anvender en anden familiedefinition, er det relative indkomstniveau for parfamilier uden børn klart højere end for parfamilier med børn; men også i Danmark, Norge og Sverige er indkomstniveauet for parfamilier uden børn forholdsvis højt.

FAMILIER OG BØRN

Figur 4.1 Indkomststrukturen i 1996 for enlige og par i alderen 20-44 år

Figur 4.1 fortsat ...

Af figur 4.1 fremgår det, at de sociale kontantydelse i alle landene udgør en betydeligt større andel af bruttoindkomsten for enlige end for parfamilier. Især blandt enlige er det markant, at de sociale kontantydelse udgør en større andel af bruttoindkomsten i familier med børn end i familier uden børn. Endelig er det karakteristisk at jo flere børn der er i familien, jo større andel udgør de sociale ydelse af bruttoindkomsten – og tilsvarende: jo flere børn der er i familien, jo mindre udgør skatteandelen af bruttoindkomsten.

Det gælder for alle landene, at de sociale ydelse og skatten medvirker til at udligne forskellene i faktorindkomst mellem enlige og par, mellem familier med og uden børn og mellem familier med ét barn og familier med to eller flere børn. For parfamilier med børn betyder de sociale kontantydelse mest i Finland og Sverige og mindst i Island. I alle landene udgør de sociale

kontantydelse en væsentlig del af bruttoindkomsten for enlige forsørgere.

Forskellene i de sociale kontantydelsers betydning for de enkelte familietyper er en følge af to forhold: For det første sammensætningen af de sociale ydelser til børnefamilier. Her spiller det ind, at der i alle landene (undtagen Sverige) gives særlige ydelser til enlige, og at ydelserne pr. barn i alle landene (på nær Danmark og Island) er større, jo flere børn der er i familien. For det andet er forskellene en konsekvens af forskelle i fx arbejdsløshedens omfang blandt familierne. Dette har bl.a. betydning for forskellene mellem enlige og par, idet arbejdsløsheden generelt er højere blandt enlige end blandt parfamilier. Inden for aldersgruppen 20-44 år er de enlige normalt også yngre end par, og derfor er der også flere studerende med studiestøtte blandt de enlige.

Kontantydelse til familier og børn²⁾

Dagpenge ved fødsel og adoption

– Alle familier får økonomisk hjælp ved fødsel og adoption

I alle nordiske lande ydes der kompensation ved indkomstbortfald i forbindelse med fødsler de sidste uger før og de første måneder efter fødslen. Der gives i alle landene en tilsvarende ydelse ved adoption.

I alle landene, med undtagelse af Island, beror ydelsens størrelse ved indkomstbortfald på den tidligere løn. I Danmark, Finland og Island modtager offentligt ansatte og en del privat ansatte fuld løn i de første måneder efter fødslen. Ikke offentlige ansatte i Island modtager et fast beløb uafhængigt af indkomsten, men beløbets størrelse er afhængigt af beskæftigelsesgraden (hel eller deltidsansat).

Ydelsen før fødslen kan kun gives til moderen, mens ydelsen efter fødslen i alle landene kan gives til faderen i stedet for moderen, dog efter lidt forskellige ordninger.

2 Pensioner, der udbetales til børn som har mistet én eller begge forældre, omtales i Kapitel 7 sammen med de øvrige pensioner. Særlige ydelser, der gives som supplerende sociale ydelser til familier og børn, er omtalt i Kapitel 9.

Tabel 4.4 Reglerne for udbetaling af indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmødtgere)</i>					
Det maksimale antal uger, hvori der kan udbetales fødselsdagpenge	28	44 (47)	26	42/52 ⁴⁾	Ca. 64 uger ⁶⁾
Heraf (i uger):					
– Kun moderen	18	18	4	9	4
– Kun faderen	2 ¹⁾	3	–	4	4
– Enten moderen eller faderen	10	26	22 ³⁾	29/39	Ca. 64 uger
Heraf:					
– Før fødslen	4 ²⁾	5-8	4	12	Maks. ca. 9 uger
– Efter fødslen	24	36-39	22 ³⁾	39/49	Maks. ca. 64 uger
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
<i>Uden for erhverv</i>					
Det maksimale antal uger, hvori der kan ydes fødselsdagpenge	–	44 (47)	26	Éngangsbeløb	Ca. 64
Er dagpengene skattepligtige?	.	Ja	Ja	Nej	Ja
Kan orlovsperioden deles med faderen?	.	Ja, dog højst i 26 uger	Nej	Nej ⁵⁾	Ja

1 Samtidig med moderen inden for de første 14 uger efter fødslen.

2 Perioden kan forlænges, hvis graviditeten har et sygeligt forløb, eller hvis arbejdet indebærer en risiko for fostret. Offentligt ansatte og nogle privat ansatte har ifølge overenskomst ret til barselsorlov med løn i 8 uger før fødslen.

3 Perioden forlænges i det omfang moderen ikke gør brug af sin ret til at påbegynde orloven inden for de sidste 4 uger før fødslen.

4 42 uger med 100 pct. erstatning eller 52 uger med 80 pct. erstatning.

5 Kan dog deles hvis moderen dør og/eller faderen får tilkendt forældremyndigheden.

6 Faderen har ret til 10 dage i forbindelse med fødselen. Disse dage indgår ikke i de 64 uger.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.5 Størrelsen af de indkomsterstøttende kontantydelse ved fødsel pr. december 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmottagere)</i>					
Fødselsdagpengenes størrelse (pr. uge) i pct. af tidligere indkomst	100	Normalt 70	..	100/80	75
Minimumsbeløb pr. uge i egen valuta	–	360 FIM	6.682 ISK	618 NOK	420 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	–	56	67	63	41
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.625 DKK ¹⁾	–	15.362 ISK ²⁾	4.904 NOK	3.913 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	288	–		497	378
<i>Uden for erhverv</i>					
Dagpengenes størrelse (pr. uge)	–	360 FIM	8.680 ISK	Éngangsbeløb 32.138 NOK	420 SEK

1 Offentligt ansatte og en del privat ansatte modtager efter overenskomst fuld løn under barselsorlov, for nogle privat ansatte dog kun i en del af barselsorloven.

2 Offentligt ansatte og en del andre lønmodtagere får udbetalt fuld løn under barselsorlov

I Danmark er det en forudsætning for at opnå ydelsen, at man er tilknyttet arbejdsmarkedet, enten som selvstændig erhvervsdrivende, som lønmodtager eller som modtager af arbejdsløsheds- eller sygedagpenge efter nærmere fastsatte regler.

I de øvrige nordiske lande modtager personer, som ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, også en ydelse. I Finland, Island og Sverige er der dog tale om et mindre beløb, og i Norge om en éngangsydelse.

I Danmark, Finland og Sverige kan faderen desuden modtage dagpenge i et antal dage umiddelbart efter fødslen, samtidig med at moderen modtager dagpenge. I Norge har fædre også ret til orlov sammen med moderen, men uden løn.

Den periode, hvori man kan modtage dagpenge ved fødsel og adoption,

er generelt relativt lang i de nordiske lande. Barselsorloven er imidlertid betydeligt længere i Sverige end i Island og Danmark.

Kompensationens størrelse i forbindelse med fødsel varierer ligeledes en del landene imellem. Figur 4.2 viser den disponible indkomst på fem indkomstniveauer, dels for en enlig i beskæftigelse uden børn, dels for en enlig, som modtager fødselsdagpenge.

Figur 4.3 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer. Beregningen er dels foretaget for et par som ikke har nogen børn ud over den nyfødte, dels for et par som i forvejen har to børn. Kompensationsniveauet er størrelsen af den disponible indkomst, når personen med den højeste indkomst modtager fødselsdagpenge, udtrykt i pct. af den disponible indkomst, når begge er i beskæftigelse.

Som det fremgår af figur 4.2, er kompensationen i alle de nordiske lande, undtagen Island, over 100 pct. for enlige i de laveste indkomstgrupper. Dette skyldes primært børneydelserne til det nyfødte barn, men hænger også sammen med, at boligstøtten er højere til familier med børn end til familier uden børn. Noget tilsvarende gælder også for par, jf. figur 4.3.

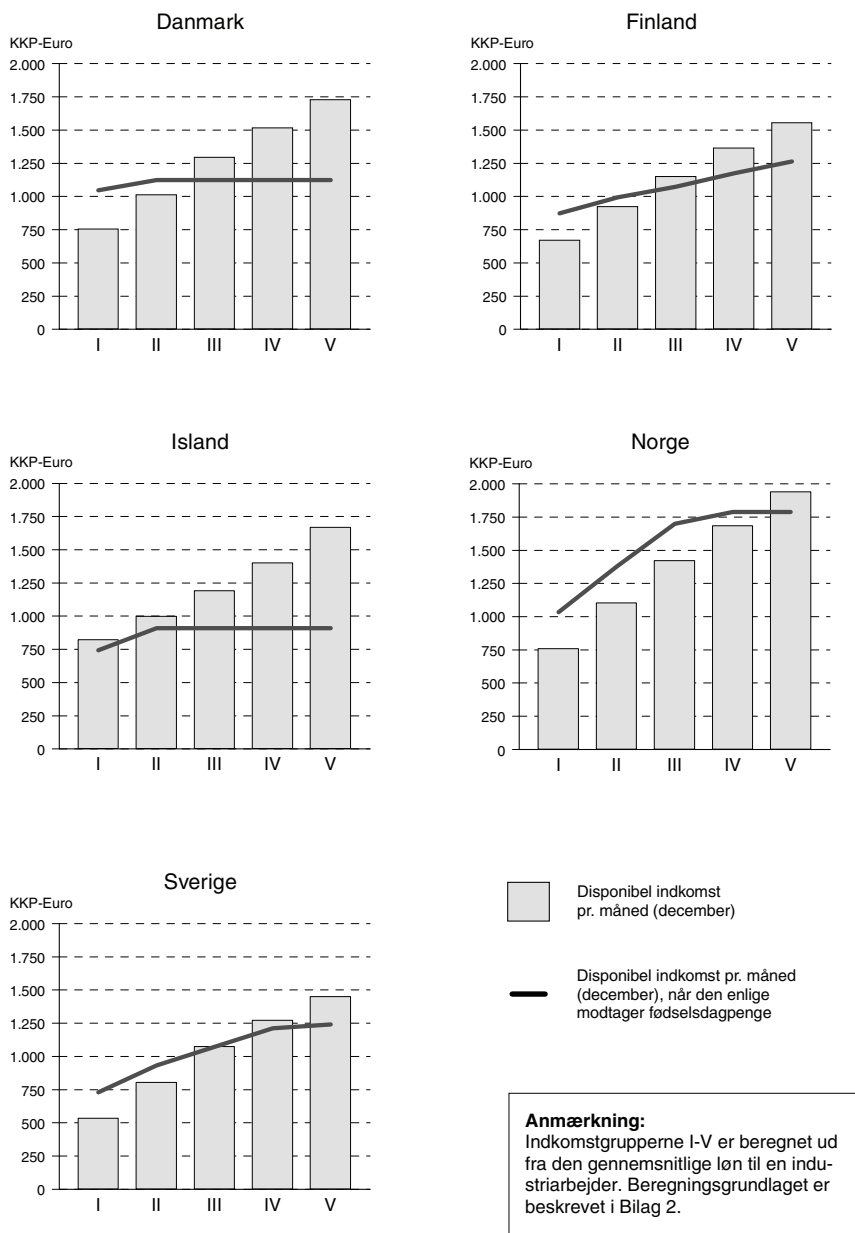
For parfamilier med to børn ud over det nyfødte hænger det høje kompensationsniveau i de laveste indkomstgrupper (specielt i Finland og Sverige) sammen med, at betalingen for daginstitutionspladser til de to andre børn er lavere, når den højest lønnede forælder modtager fødselsdagpenge. Dette er også en væsentlig årsag til, at kompensationsniveauet i de laveste indkomstgrupper er højere for familier med to børn end for familier uden børn.

Kompensationsniveauerne er desuden afhængige af dagpengenes størrelse, set i forhold til den tidligere indkomst. Som tidligere nævnt, udbetales der i Island et fast beløb, uafhængigt af indkomsten. I de øvrige lande er dagpengene lavest i Finland og højest i Danmark og Norge, målt i forhold til den tidligere indkomst (jf. tabel 4.5). I Finland er der til gengæld ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. I de øvrige lande er dagpengemaksimum højest i Norge og Sverige, mens det er lavest i Danmark.

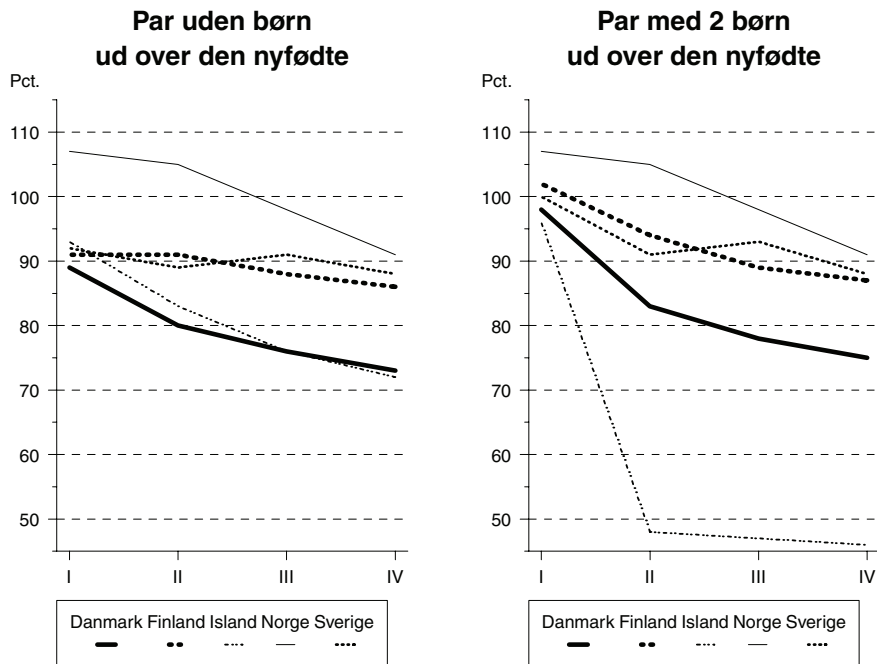
Disse forhold er medvirkende til, at kompensationsniveauet generelt er højt i Norge, også for de høje indkomstgrupper. I Sverige og Finland er kompensationsniveauet ligeledes relativt højt for de høje indkomstgrupper, mens det i Danmark og især i Island er relativt lavt for disse grupper.

FAMILIER OG BØRN

Figur 4.2 Disponibel indkomst for en enlig med et nyfødt barn 1997

Figur 4.3 Disponibel indkomst ved fødselsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1997

Anmærkning:
 Indkomstgrupperne I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Kontantydelsen udbetales til den person, der har den højeste indkomst. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.6 Modtagere af dagpenge ved graviditet, fødsel og adoption i løbet af året 1990-1997

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>Antal ydelsesmodtagere</i>					
Mænd					
1990	34.499	27.338	75	645	104.356
1995	41.003	40.267	10	25.166	130.786
1996	38.835	39.149	15	28.267	146.839
1997	39.138	39.806	13	30.003	133.948
Kvinder					
1990	80.108	110.518	5.404	51.949	295.080
1995	90.335	108.429	5.066	76.088	327.846
1996	87.557	104.824	5.039	76.504	324.873
1997	85.652	101.990	4.943	77.015	299.841
<i>Antal dage (1.000) hvori der er modtaget fødselsdagpenge</i>					
1990	12.523	16.900	725	5.149	50.607
1995	14.385	16.947	688	10.699	52.212
1996	13.895	16.238	676	10.926	43.636
1997	13.867	15.981	663	11.043	37.905
<i>Heraf mænd i pct.</i>					
1990	4,1	2,4	8,8
1995	4,4	3,6	0,1	5,8	10,3
1996	4,3	3,6	0,1	6,3	11,7
1997	4,3	3,8	0,1	6,7	11,1

1 Retten til dagpenge under barselsorlov bortfalder, hvis moderen er berettiget til fuld løn fra sin arbejdsgiver.

Det er karakteristisk at flere og flere mænd gør brug af orlovsordningerne i forbindelse med fødsel og adoption. Der er dog store forskelle fra land til land både, når man ser på antallet af modtagere og på antallet af dage, hvori der modtages fødselsdagpenge.

Dette afspejler dels forskelle i hvor mange der er omfattet af ordningerne, dels forskelle i længden af den periode hvori man er berettiget til ydelsen. I Norge er der sket en forøgelse i antallet af mænd, som modtager dagpenge. Dette skyldes både en ordning fra 1993 som giver mænd eksklusiv ret til 4 ugers orlov med dagpenge og en tidskontoordning, som siden 1994 har givet mulighed for fleksibel brug af fravær med dagpenge. De svenske tal er ikke sammenlignelige med de øvrige landes, da ydelsen udbetales i flere dage pr. barn end i de øvrige lande. Desuden kan forældredagpenge udbetales indtil barnet fylder 8 år. I 1996 udbetaltes ca. 75 pct. af forældredagpenge i barnets to første leveår. Tilsvarende oplysninger findes ikke for 1997.

Forældreydelser ved pasning af børn

– Ret til orlov ved pasning af børn

I Danmark har forældre til børn under 9 år ret til børnepasningsorlov. I 1997 havde forældre ret til 13 ugers orlov, dog 26 uger hvis barnet var under 1 år. Efter aftale med arbejdsgiveren eller arbejdsformidlingen kan orlovsperioden forlænges til i alt 52 uger. Orlovsordningen omfatter både lønmodtagere, selvstændige og ledige. Under orloven må barnet ikke benytte offentlige dagtilbud, hvis det er under 3 år, og må kun bruge en halvdagsplads, hvis det er mellem 3 og 8 år. Ydelsen under orlov blev i 1995 nedsat fra 80 til 70 pct. af dagpengemaksimum og er yderligere blevet nedsat til 60 pct. i 1997. Kommunerne har desuden mulighed for at yde et supplerende tilskud op til 35.000 DKK årligt. Det gennemsnitlige antal personer på børnepasningsorlov faldt fra 31.000 i 1996 til 22.000 i 1997 og yderligere til 20.000 i 1998.

I Finland har forældrene efter en forældredagpengeperiode ret til at vælge mellem en kommunal daginstitutionsplads eller tilskud til pasning af små børn. Ordningen blev videreført pr. 1. august 1997. Tilskud til pasning i hjemmet gives hvis familien har et barn under 3 år. Tilskuddet kan dels bestå af et grundtilskud dels et tillæg. Grundtilskuddet er FIM 1.500 pr. måned for et barn under 3 år og FIM 500 pr. måned for hvert barn yderligere under 3 år. For andre børn i førskolealderen er tilskuddet FIM 300 pr. måned.

Tillægget (FIM 1.000) gives kun for et barn og er afhængig af familiens indkomst. Ved udgangen af 1997 blev der givet tilskud til pasning af 118.600 børn.

Forældrene kan også vælge at nedsætte deres arbejdstid hvis de har børn under 3 år. I den situation har de ret til et partiel pasningstilskud på FIM 375 pr. måned.

I Island findes der ingen ordninger om forældreydelse ved pasning af børn.

I Norge er der en såkaldt tidskontoordning. Ordningen gælder ved fødsel eller adoption og giver mulighed for, at en del af fødselsdagpengene kan udbetales i kombination med arbejdsindtægt over en længere periode end den ordinære 42- eller 52-ugers periode. Hvis der som udgangspunkt er valgt 52 ugers fravær fra arbejde med 80 pct. løn, skal mindst 6 og højst 39 uger reserveres til kombination med reduceret arbejdstid. Hvis der er valgt 42 uger med fuld løn, skal der reserveres mellem 6 og 29 uger. Den tid, der skal arbejdes, kan sættes til 50, 60, 75, 80 eller 90 pct., og fødselsdagpengesatsen, der gives som et supplement til indtægten, bliver da henholdsvis 50,

FAMILIER OG BØRN

40, 25, 20 og 10 pct. I 1997 valgte 2/3 af kvinderne orlov med 80 pct. kompensation. Ca. 29.000 fædre modtog dagpenge i de 4 uger eller en del af de 4 uger som er forbeholdt faderen.

I Sverige har forældre ret til at modtage forældredagpenge i 64 uger i forbindelse med et barns fødsel. Perioden kan strækkes over flere mindre perioder, indtil barnet fylder 8 år eller har afsluttet sit første skoleår.

I de fleste af landene findes der desuden ordninger, som giver forældre ret til at blive hjemme uden løn for at passe børn.

Pasning af syge børn

I alle nordiske lande har forældre i et vist omfang mulighed for at blive hjemme for at passe et sygt barn. I Sverige er dette reguleret ved lov, i de øvrige lande efter overenskomst.

I alle landene gælder det, at forældrene selv vælger, om det er moderen eller faderen, som skal blive hjemme for at passe barnet. I Norge har enlige forsørgere ret til 20 dages fravær og par har ret til 10 dages fravær hver for at passe et sygt barn.

For så vidt angår længden af den periode, hvori man har ret til at blive hjemme for at passe et sygt barn, er ordningen mest generøs i Sverige og mindst i Danmark og Island.

I Danmark, Finland og Island gives der til gengæld fuld lønkompensation ved pasning af børn med kortvarig sygdom. I Norge gives der en ydelse, som svarer til sygedagpengebeløbet, mens der i Sverige gives en kompensation svarende til 75 pct. af arbejdsindkomsten.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er der desuden særlige regler for pasning af kronisk eller alvorligt syge børn. Disse regler belyses nærmere i Kapitel 7.

Børnetilskud

– Der gives tilskud til alle børn

I alle fem lande ydes der tilskud til børn. Ydelserne er skattefrie og uafhængige af forældrenes indkomst, dog ikke i Island hvor børnetilskuddet er indkomstprøvet. I Danmark gives ydelsen indtil barnet er fyldt 18 år, i Finland indtil barnet er fyldt 17 år og i Island, Norge og Sverige indtil barnet er fyldt 16 år – dog 20 år hvis barnet er under uddannelse. I alle landene er det staten, der finansierer børnetilskuddet.

I Danmark og Island er børnefamilieydelsen større for børn i alderen 0-6 år end for børn over 6 år. I Danmark er ydelsen større for de 0-2-årige end for de 3-6-årige. I Norge gives der et tillæg for 1-3-årige børn, samt tillæg for børn bosat i Finnmark og i visse kommuner i Troms fylke.

I alle landene på nær Sverige gives der særlige børnetilskud til enlige forsørgere, således at ydelsen pr. barn er højere for enlige end for parfamilier.

Tabel 4.7 Børnetilskuddets årlige størrelse pr. december 1997

	Danmark DKK ¹⁾	Finland FIM	Island ISK ²⁾	Norge NOK ³⁾	Sverige SEK
<i>Par med:</i>					
1 barn	9.400	6.420	39.448	11.112	7.680
2 børn	18.800	14.304	68.216	22.740	15.360
3 børn	28.200	23.652	155.271	35.832	25.440
<i>Enlig med:</i>					
1 barn	17.400	8.820	176.166	22.740	7.680
2 børn	31.336	19.104	331.481	35.832	15.360
3 børn	45.272	30.852	496.946	49.572	25.440
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KR/FIM	9.938	7.682	67.317	13.930	8.150
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KKP-Euro	1.091	1.189	779	1.413	787

1 Der er regnet med en børnefamilieydelse for de 3-6-årige på 2.350 DKK pr. kvartal til såvel enlige som par. Ydelsen for de 0-2-årige udgjorde 2.625 DKK pr. kvartal og for de 7-17-årige 1.775 DKK pr. kvartal.

2 I Island er børnetilskuddet todelt. Første del udgøres af et fast beløb til alle, der har børn i alderen 0-15 år samt et tillæg på 30.176 ISK for børn i alderen 0-6 år. Den anden del er indkomstreguleret. Her er det maksimale beløb for par 93.164 ISK og for enlige 100.999 ISK. I tabellen er beregningerne baseret på par og enliges gennemsnitsindtægt. Der er regnet med et barn under 7 år.

3 Der er regnet med børnetilskud til børn i alderen 3-16 år samt nord-Norges tillægget. For børn i alderen 1-3 år gives et tillæg på 657 NOK pr. måned samt nord-Norge tillægget på NOK 316 pr måned.

I Finland og Norge forøges børnetilskuddet pr. barn for hvert barn der er i familien. I Danmark og Norge gives der et ekstra børnetilskud til enlige forsørgere. I Sverige blev der ikke bevilget nye flerbarnstillæg i 1996 og 1997. Fra og med 1998 gives der igen flerbarnstillæg til familier med tre eller flere børn.

FAMILIER OG BØRN

I Danmark ydes der endvidere særlige børnetilskud, hvis en af barnets forældre er pensionist, hvis en af barnets forældre er døde, eller hvis faderskabet til barnet ikke er fastslået. I Island ydes der et ikke indkomstreguleret supplement i form af fædre- og mødreløn til enker og enkemænd, ugifte og fraskilte, som forsørger to eller flere børn under 18 år. Hvis forældrene er alders- eller førtidspensionister, udbetales børnetilskuddet som et tillæg til pensionen. Beløbet er skattefrit og uafhængig af indkomstens størrelse.

Bidragforskud til børn

– *Bidraget udbetales forskudsvis af det offentlige*

Til børn, hvis forældre ikke lever sammen, vil der som regel blive ydet et underholdsbidrag fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig. Fastsættelse af underholdsbidrag til børn indgår i vilkårene ved ophævelse af ægteskab og som led i retshandlinger ved fødsel uden for ægteskabet. Bidraget fastsættes enten efter aftale mellem forældrene, ved domstolsbeslutning eller ved afgørelse i socialforvaltningerne.

Betaler den bidragspligtige ikke til tiden, kan den bidragsberettigede i alle de nordiske lande få bidragene forskudsvis udbetalt af det offentlige. Aldersgrænsen for forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag er 18 år. I Island, Finland og Sverige kan perioden udvides til 20 år, hvis barnet er under uddannelse.

I alle landene er der fastsat et minimum for bidragforskuddets størrelse. I Finland, Norge og Sverige betaler det offentlige differencen op til minimumsbeløbet, hvis den bidragspligtige ikke er i stand til at betale dette. I Norge er antal børn med bidragforskud i pct. af antallet af bidragsberettigede børn faldet. Dette skyldes at regelsættet er ændret således, at bidragforskud nu kun udbetales hvis den bidragspligtige ikke betaler eller ikke betaler rettidigt.

Tabel 4.8 Bidragsforskuddenes størrelse i 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KR/FIM	8.700	7.682	137.950	12.600	14.076
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KKP-Euro	955	1.189	1.597	1.278	1.359

Tabel 4.9 Antal børn med bidragsforskud i pct. af befolkningen under 18 år 1990-1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	14	7	16	12	15
1995	15	10	17	15	16
1996	15	10	18	11	16
1997	15	11	19	12	16

Andre ydelser

I Norge suppleres det almindelige børnetilskud med skattelettelser for børn. Udgiften hertil indgår dog ikke i den sociale udgiftsstatistik. Enlige forsørgere kan desuden af Folketrygden få tilkendt en såkaldt overgangsydelse til underhold.

I Finland, Island, Norge og Sverige er der indført børnepension i form af grundpension og tillægspension. I Danmark gives der et særligt børnetilskud.

Børnepensionen ydes til børn, hvis den ene eller begge forældre er afgang ved døden. Børnepension omtales i øvrigt nærmere i Kapitel 7.

Serviceydelser til familier og børn

I de nordiske lande har man valgt at give børn og familier en omfattende daglig service. Ansvar for driften af disse servicetilbud påhviler i første omgang kommunerne, som skal sørge for daginstitutionstilbud til børn og unge, børnehaveklasser, familiedagpleje, børnepasning i hjemmene samt børne- og ungdomsforsorg.

Fysisk og psykisk udviklingshæmmede børn integreres så vidt muligt i de normale pasningstilbud.

I alle landene kan børnefamilier i ekstraordinære tilfælde få tildelt hjemmehjælp. Det gælder fx, hvis den person, der tager vare på hjemmet og børnene, ikke kan sørge for hjemmet på grund af sygdom, fødsel eller lignende.

Familier kan desuden få hjælp til at forebygge, at børn og unge anbringes uden for hjemmet.

Daginstitutioner og familiedagpleje

– Børn bliver passet i både offentlige og private institutioner

Daginstitutioner for børn op til skolealderen

Børn i førskolealderen modtages i daginstitutioner. I alle landene har man hel- og deltidspladser i de samme institutioner, men der findes også separate heltids- og deltidsinstitutioner.

I alle landene er det kommunerne, som skal sørge for, at der udbydes et tilstrækkeligt antal pladser. I Danmark havde 68 pct. af kommunerne i 1997 fuld pasningsgaranti for børn i alderen 0-9 år, mens yderligere 5 pct. havde pasningsgaranti for aldersgruppen 1-5 år og yderligere 8 pct. af kommunerne for børn i alderen 6 år og derover. I Finland har alle børn under 7 år siden 1996 haft ret til plads i en kommunal daginstitution eller i familiedagpleje. Familier med børn under 3 år kan i stedet for kommunal dagpasning vælge at modtage en ydelse for at blive hjemme og selv at passe barnet. Siden 1. august 1997 har forældre endvidere haft mulighed for at få passet børnene privat med kommunalt tilskud. Kommunerne betaler beløbet direkte til den institution/privatperson som passer barnet/børnene. Tilskuddet består af et basisbeløb på FIM 700 og et tillæg på FIM 800 hvor tillæget er afhængig af forældrenes indkomst. Ved udgangen af 1997 blev der udbetalt tilskud til privat pasning af 9.700 børn.

I Island havde 88 pct. af alle børn i alderen 3-5 år og 64 pct. af alle børn i alderen 0-5 år plads i offentlige daginstitutioner for børn eller familiedagpleje. I Norge havde 51 pct. af de 0-5-årige børn plads i en børnehave eller familiedagpleje. I Sverige har børn, hvis forældre er i erhverv eller studerer, fortrinsret til et pasningstilbud. Desuden er der pasningsordninger for børn med særlige behov.

I Danmark og Finland kan pasningstilbuddet erstattes af forskellige ordninger, hvor forældrene bliver hjemme for at passe deres børn.

Familiedagpleje

Der findes kommunal familiedagpleje i alle nordiske lande. Den omfatter fortrinsvis børn i førskolealderen. De kommunale dagplejere er ansat og lønnet af kommunerne og modtager børnene i deres eget hjem. Som ved ophold i daginstitutioner betaler forældrene for børns ophold i familiedagpleje. I alle landene findes der desuden privat familiedagpleje, som drives uden offentlige tilskud. Disse pasningsformer er ikke omfattet af den nordiske socialstatistik.

Børnehaveklasser

I både Danmark, Finland og Norge er der indrettet særlige skoleforberedende klasser, men efter lidt forskellige regelsæt.

I Danmark har kommunerne pligt til før skolestarten at tilbyde plads i en børnehaveklasse i mindst 20 timer om ugen, et tilbud som 98 pct. af børnene benytter. Efter skoletid kan børnene opholde sig i enten daginstitutioner eller skolefritidsordninger.

I Finland er ordningen ikke obligatorisk for børnene, men ca. halvdelen af dem deltager i skoleforberedende foranstaltninger.

I Island er alle 6-årige skolepligtige og indgår derfor ikke i denne statistik.

I Norge starter børnene i skolen som 6-årige med en undervisning som er tilpasset deres alder.

I Sverige findes der ingen særskilte skoleforberedende foranstaltninger, men man har en fleksibel skolestart. Siden 1997 har 6-årige ret til at begynde i skolen, hvis forældrene ønsker det. Alle 6-årige har tidligere haft ret til 525 timer i en børnehaveklasse (førskole). Fra og med 1998 er denne ret erstattet med retten til 525 timer i den nye skoleform, førskoleklasse.

Børn i skolealderen

I samtlige lande er der pasningsmuligheder for børn i skolealderen. Pasningen kan enten foregå i særlige fritidshjem for børn i skolealderen, eller være

FAMILIER OG BØRN

integreret i daginstitutionernes pasning af børn i førskolealderen. I Norge er ansvaret for udviklingen af skolefritidsordninger lagt ind under skolesektoren. Dette gælder i vidt omfang også i Danmark, Island og Sverige. Omfanget af tilbud varierer fra kommune til kommune.

Der er forskellige aldersgrænser for tildelingen af pladser på fritidshjem/skolefritidsordninger. I Danmark er den 10 år i nogle kommuner og 14 år i andre. I Finland er der normalt ingen aldersgrænse, men den kan dog i særlige tilfælde være 10 år. I Island er den 9 år, i Norge 10 år og i Sverige 12 år.

Tabel 4.10 Børn indskrevet i daginstitutioner og kommunal familiedagpleje (1.000) efter alder 1990-1997

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge ³⁾	Sverige
<i>1990</i>					
0-2 år	88	55	3	19	103
3-6 år	161	141	10	120	263
0-6 år i alt	248	196	13	139	367
7-10 år	74	17	1	..	146
0-10-årige i alt	322	213	13	..	512
<i>1995</i>					
0-2 år	101	34	5	39	123
3-6 år	218	145	12	149	367
0-6 år i alt	319	179	17	188	490
7-10 år	123	11	–	..	198
0-10-årige i alt	441	190	17	..	688
<i>1996</i>					
0-2 år	107	41	5	42	124
3-6 år	231	165	12	150	408
0-6 år i alt	338	206	17	192	532
7-10 år	135	11	–	..	209
0-10 årige i alt	474	217	17	..	741
<i>1997</i>					
0-2 år	114	45	5	50	118
3-6 år	244	175	12	134	404
0-6 år i alt	358	220	17	184	522
7-10 år	152	10	–	..	223
0-10-årige i alt	511	230	17	..	745

1 Tallene for 1995 og 1996 er inklusiv børn i private daginstitutioner med offentlig tilskud

2 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år idet skolefritidsordningerne helt overgik til skolevæsenet i 1995 og der findes ingen statistik for dette.

3 Fra 1997 kun børn i alderen 0-5 år.

Der er betydelige forskelle fra land til land på hvor mange børn, der er omfattet af pasningsordninger i daginstitutioner og familiedagpleje. Af årsager hertil kan nævnes, arbejdsløshedens omfang, og at børn i børnehaveklasser i Danmark også opholder sig i daginstitutioner efter timerne i børnehaveklassen. De lave rater for 0-2-årige i Finland hænger sammen med muligheden for at få tildelt hjemmepasningsstøtte. I Sverige spiller den lange barselsperiode også en rolle.

Tabel 4.11 Børn indskrevet i daginstitutioner og kommunal familiedagpleje efter alder i pct. af de respektive aldersgrupper 1990-1997

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge ³⁾	Sverige
<i>1990</i>					
0-2 år	48	31	24	11	29
3-6 år	73	58	60	57	64
0-6 år i alt	61	44	43	33	48
7-10 år	34	7	3	..	38
0-10-årige i alt	52	30	28	..	44
<i>1995</i>					
0-2 år	48	18	37	22	37
3-6 år	83	55	64	61	74
0-6 år i alt	68	39	53	44	59
7-10 år	53	5	–	..	45
0-10-årige i alt	63	27	35	..	54
<i>1996</i>					
0-2 år	51	22	37	23	40
3-6 år	86	63	64	61	83
0-6 år i alt	71	46	53	45	66
7-10 år	56	4	–	..	46
7-10-årige i alt	66	31	34	..	59
<i>1997</i>					
0-2 år	55	25	39	28	41
3-6 år	89	67	66	73	84
0-6 år i alt	74	49	55	50	68
7-10 år	61	4	–	..	47
0-10-årige i alt	70	33	35	..	60

1 Tallene for 1995 og 1996 er inklusiv børn i private daginstitutioner med offentlig tilskud

2 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år.

3 Fra 1997 kun børn i alderen 0-5 år.

Børne- og ungdomsforsorg

– Der lægges vægt på forebyggende arbejde

I samtlige nordiske lande findes der forskellige former for forebyggende initiativer til fremme af børns og unges opvækst under trygge og gode forhold. Det kan både dreje sig om almene foranstaltninger og foranstaltninger mere specifikt rettet mod det enkelte barn eller den unge.

Landenes lovgivning giver også muligheder for, at det offentlige griber ind og yder støtte, hvis der er risiko for, at barnet eller den unge får en uheldig opvækst.

I Danmark modtog 28.533 familier i løbet af 1997 én eller flere forebyggende foranstaltninger i form af konsulentbistand, praktisk pædagogisk støtte i hjemmet, familiebehandling, døgnophold for både forældre og børn eller økonomisk støtte med henblik på at undgå anbringelse af børn uden for hjemmet. Derudover var der ved udgangen af 1997 5.638 børn og unge på aflastningsophold på en døgninstitution, i plejefamilie eller på et andet opholdssted. 1.427 børn og unge havde fået udpeget en personlig rådgiver og 1.715 børn og unge fik økonomisk støtte til ophold på kost- eller efterskole, uden at der var tale om egentlig anbringelse.

I Finland har den forebyggende børneforsorg til opgave at påvirke udviklingen af barnets trivselsforhold samt at forebygge mod de risici som barnet udsættes for. Foranstaltningerne kan være støttepersoner eller støttefamilier, støtte til at få arbejde, bolig og hjælp til hobbyaktiviteter. I 1997 var der 35.809 personer som fik støtte. 91 pct. af disse var børn under 18 år, mens de resterende 9 pct. var mellem 18 og 20 år. Der var i løbet af 1997 en tilgang på 9.243 nye klienter, hvilket svarer til 26 pct. af alle som modtog hjælp.

I Island modtog 1.080 børn i løbet af 1997 et eller flere forebyggende tiltag. Af disse blev 652 anbragt uden for eget hjem i kortere eller længere tid.

I Norge modtog 23.941 børn i løbet af 1997 et eller flere forebyggende tiltag. 8.028 blev anbragt i et aflastningshjem. 5.813 fik hjælp af en støtte- og kontaktperson. Støtte- og kontaktpersoner er ansat af kommunen til at foretage forskellige opfølgninger for at den/de unge kan fungere socialt. 8.555 personer modtog økonomisk eller anden hjælp. En del af børnene blev også placeret uden for hjemmet som led i forebyggelsen. Børneværnet havde i løbet af 1997 omsorgen for 5.643 børn. Samtlige blev anbragt uden for hjemmet, enten hos familier eller på børneinstitutioner o.l.

I Sverige består de forebyggende foranstaltninger blandt andet af tiltag over for spædbørnsfamilier, med henblik på at forbedre samspillet mellem

forældre og børn. Der kan også være tale om gruppeaktiviteter for unge og/eller enlige mødre samt børn af alkoholmisbrugere. Eller om udvidede børnehaveklasse, som kombinerer dagvirksomhed med besøg i hjemmene og hvor foranstaltningen først og fremmest sigter mod at give familien praktisk og psykosocial støtte i hjemmet.

For kriminelle unge, misbrugere eller unge med andre psykosociale problemer er der udviklet foranstaltninger der indebærer, at den unge i løbet af dagen medvirker i et antal strukturerede aktiviteter, som regel arbejde/studier og organiserede fritidsaktiviteter.

En anden type aktivitet er det såkaldte kontaktmandskab, hvor barnet eller den unge får tildelt en voksen kontaktperson eller -familie, som de træffer regelmæssigt. Ca. 12.400 børn og unge havde den 31. december 1997 en sådan kontaktperson.

I alle landene kan det komme på tale at anbringe et barn uden for hjemmet. Årsagen kan fx være, at forældrene behøver hjælp til opdragelse af barnet, eller at barnets sundhed eller udvikling udsættes for fare på grund af manglende pasning. Der kan også foretages indgreb, hvis unge udsætter deres egen sundhed eller udvikling for alvorlig fare, fx på grund af alkohol- og/eller narkotikamisbrug eller kriminalitet.

De fleste anbringelser af børn uden for eget hjem sker efter frivillig aftale med forældrene.

I alle landene kan børn også anbringes uden for eget hjem uden forældrenes samtykke. I Finland og Sverige sker dette efter en retlig afgørelse. I Danmark og Island er det et særligt børne- og ungeudvalg i kommunerne der tager beslutning om anbringelse af barnet. I Norge er det fylkesnævnene (de amtskommunale nævn), som afgør om børneværnet skal overtage omsorgen for et barn og anbringe barnet uden for eget hjem. Men loven tillader også at et barn kan anbringes uden for hjemmet uden at der træffes beslutning i nævnet om omsorgsovertagelse.

Andelen af børn anbragt uden for eget hjem varierer fra land til land. Men fælles for alle landene er det, at der i højere grad sættes ind med forebyggende foranstaltninger over for børn og familier i hjemmet. I Danmark skyldes faldet i antallet af anbringelser derudover, at en del unge, der opholder sig på kost- og efterskoler – som følge af en lovændring i 1993 – ikke længere betragtes som værende anbragt uden for hjemmet. Anbringelseshyppigheden er imidlertid fortsat en del større i Danmark end i de øvrige nordiske lande. Det gælder især for de 15-20-årige. Selv efter lovændringen i 1993 bliver unge i Danmark i relativt stort omfang anbragt uden for hjemmet, fx på kost- og efterskoler, i eget værelse eller i socialpædagogiske kollektiver. Dette sker kun i ret begrænset omfang i de øvrige nordiske lande.

FAMILIER OG BØRN

Udviklingen i Norge skyldes blandt andet en større indsats fra kommunernes side, hvilket har medført en kortere sagsbehandlingstid og – i en periode – flere anbragte uden for eget hjem.

Tabel 4.12 Børn og unge anbragt uden for eget hjem i løbet af året efter alder. Pr. 1.000 indbyggere i de respektive aldersgrupper 1990-1997

	1990	1995	1996	1997
<i>Danmark</i>				
0-6 år	6,8	3,9	3,8	3,9
7-14 år	14,9	11,9	11,8	11,6
15-17 år	34,2	29,3	29,3	29,8
18-20 år	17,9	15,0	15,9	15,2
0-20 år	16,1	12,0	11,9	11,7
<i>Finland</i>				
0-6 år	4,9	5,1	5,0	5,6
7-14 år	6,8	8,3	8,6	9,3
15-17 år	11,4	12,7	13,3	13,5
18-20 år	5,0	8,7	9,3	9,2
0-20 år	6,5	7,9	8,2	8,7
<i>Island¹⁾</i>				
0-6 år	5,5	3,6	4,8	5,3
7-12 år	16,9	9,2	8,7	9,4
13-16 år	8,2	11,7	13,4	14,7
0-16 år	10,2	7,4	8,2	8,9
<i>Norge</i>				
0-6 år	3,7	3,4	3,3	3,3
7-14 år	6,6	7,9	7,5	7,6
15-17 år	10,2	14,2	14,0	14,2
18-19 år	3,8	7,4	8,3	8,3
0-19 år	5,8	7,1	6,9	7,0
<i>Sverige</i>				
0-6 år	3,7	3,6	3,3	3,6
7-14 år	7,9	7,0	7,1	7,1
15-17 år	14,5	14,4	14,2	15,2
18-20 år	5,8	5,1	5,2	6,0
0-20 år	7,1	6,5	6,4	6,9

1 Børn og unge i alderen 7-12, 13-16 og 0-16 år.

Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn

Tabel 4.13 Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Dagpenge ved fødsel og adoption	4.623	2.874	673	6.097	10.642
B. Ydelser ved fødsel	-	56	612	570	20
C. Forældreydelse ved pasning af børn (orlovsordninger m.v.)	1.867	2.076	-	480	2.640
D. Tilskud til forsørgelse af børn	11.162	8.384	4.813	12.835	14.456
E. Supplerende ydelser	-	-	-	-	-
F. Øvrigt	15	484	547	3.075	3.023
a. Heraf bidragsforskud til børn	15	484	547	482	3.023
Kontantydelse i alt	17.667	13.874	6.644	23.057	30.781
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Daginstitutioner og familiedagpleje	17.678	6.929	3.730	9.092	26.842
B. Døgninstitutioner (børne- og ungdomsforsorg)	4.868	729	784	1.095	5.117
C. Hjemmehjælp til familier	197	185	32	-	-
D. Øvrigt	1.259	1.091	650	4.157	4.356
Serviceydelser i alt	24.002	8.934	5.197	14.344	36.315
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	41.669	22.808	11.841	37.401	67.096
Udgifter i pct. af BNP	3,7	3,6	2,2	3,4	3,8
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	85,5	87,9	93,0	80,7	74,3
- Arbejdsgivere	0,3	4,6	7,0	11,0	11,5
- Forsikredes præmier og særskatter	14,2	7,5	-	8,3	14,3
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	429	81	228	510	2.849
- Pct.	1,0	0,4	1,9	1,4	4,2

1 Under udgifter til daginstitutioner er der medregnet 1.335 millioner NOK til skolefritidsordninger.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.14 Udgifter til ydelser til familier og børn i KKP/capita 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	367	418	284	531	336
Serviceydelse i alt	498	269	222	330	396
Familier og børn i alt	865	687	506	861	732

Der er meget stor forskel på hvor meget de nordiske lande anvender til familier og børn regnet i KKP per capita. Danmark er det land som anvender mest og Island er det land som anvender mindst. De lave kontantydelse i Island kan delvis forklares ved at det offentlige udbetaling af løn ved fødsel ikke indgår i beregningerne.

Ser man på fordelingen på de enkelte ydelsesområder findes der et noget mere nuanceret billede.

Sverige og Norge som har de største udgifter til dagpenge ved fødsel og adoption har også de længste orlovsordninger. Til gengæld anvender Island det største beløb til ydelser ved fødsel. Sådanne gives også i Norge men forekommer stort set ikke i de øvrige lande.

Både Finland og Danmark anvender relativt store beløb til forældreydelse til pasning af børn, men ydelserne gives til forskellige ordninger. I Danmark er det orlovsordninger til pasning af børn, i Finland er det ydelser til pasning af børn i hjemmet og i Sverige hvor der anvendes et noget lavere beløb er det midlertidige forældreydelse. Beløbet for Norges vedkommende dækker udgifter til en ordning som benævnes børnetilsyn. Dette er en målrettet ordning til enlige forsørgere, som får et økonomisk tilskud til pasning af børn, hvor tilskuddet skal medvirke til at den enlige forsøger kan være erhvervsaktiv. Tilsvarende ydelser findes ikke i de andre lande.

Udgifterne til børnetilskud er størst i Norge og mindst i Sverige. Dette må ses i sammenhæng med, at tilskuddet pr. barn er klart størst i Norge og mindst i Island og Sverige (jf. tabel 4.7). Udgifter til andre kontantydelse er fortrinsvis det offentlige udlæg af bidragsforskud til børn hvor Sverige anvender det største beløb. Norge har en større udgiftspost til overgangs- og uddannelsesstøtte til ugifte, skilte og separerede forsørgere. Sådanne ydelser gives ikke i de andre lande.

Når det gælder serviceydelse anvender Danmark det største beløb og Island det mindste.

I Danmark er udgifterne til både daginstitutioner og til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. væsentligt højere end i de andre lande efterfulgt af Sverige. Der er en vis parallelitet i udgifterne til daginstitutioner

og dækningsgraden i de enkelte lande (jf. tabel 4.11). Da udgifterne til skolefritidsordningerne ikke indgår i de sociale udgifter, er der dog ikke nogen direkte sammenhæng mellem udgifterne og dækningsgraden. Det skal dog bemærkes at skolefritidsordningerne er medregnet for Norges vedkommende.

De væsentligt højere udgifter til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. i Danmark end i de øvrige lande skyldes bl.a. at antallet af børn og unge anbragt uden for hjemmet er relativt højt i Danmark (jf. tabel 4.12).

I Danmark faldt udgifterne til børnepasningsorlov fra 1996 til 1997 som følge af dels nedsættelsen af orlovsydelsen fra 70 til 60 pct. af dagpenge-maksimum og dels et fald i antallet af forældre på orlov fra 31.000 til 22.000. Til gengæld steg udgifterne til dagtilbud som følge en stigning i antallet af indskrevne børn på ca. 35.000 fra 1996 til 1997, inkl. børn i skolefritidsordninger. Udgifterne til skolefritidsordninger, som ikke indgår i den nordiske udgiftsstatistik, steg fra ca. 2,0 mia DKK i 1996 til godt 2,1 mia DKK i 1997.

I Finland er udgifterne til dagpasning af børn fortsat med at stige idet behovet for pasning er steget. Samtidig er kontantydelseerne faldet en smule da antallet af nyfødte er faldet med 1.400.

I Island er udgifterne til kontantydelse til familier og børn næsten uændret tilbage til 1995, men udgifterne faldt dog lidt fra 1996 til 1997. Dette skyldes en nedgang i udgifterne til tilskud til forsørgelse af børn, idet beløbet er indkomstreguleret og i perioden var der en relativ høj lønudvikling. Udgifterne til service til familier og børn steg, og det var udgifterne til daginstitutioner som dækkede det største beløb.

I Norge steg de samlede udgifter fra 1996 til 1997 med 4 pct.. Udgifter til kontantydelse steg noget mere end udgifter til serviceydelse. Udgifter til dagpenge ved fødsel og adoption steg med 6,7 pct. selv om antallet af barnefødsler faldt med ca. 1.200 fra året før. Udbetalingerne af fødselsdagpenge til fædre steg med 13,7 pct. fra 1996 til 1997. Grundlaget for beregning af fødselsdagpenge var i gennemsnit 50.000 kroner højere for mænd end for kvinder.

I Sverige har faldet i børnetallet medført et fald i udgifterne til forældre-forsikringen, men udgifterne til kontantydelse er alligevel steget på grund af en fortsat udbygning af børneomsorgen.

Egenbetaling for pasning af børn

I alle fem nordiske lande betaler forældrene selv en del af udgifterne til pasning af børn i daginstitutioner. Ved beregning af egenbetalingen tages der normalt hensyn til familiens indkomst, ligesom der kan gives søskenderabat.

FAMILIER OG BØRN

I Island er det dog kun enlige forsørge og studerende som betaler et nedsat beløb. Børn af forældre, som har meget lav indkomst, kan i alle landene, (med undtagelse af Island) opnå friplads.

I Danmark er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse, om fripladser og om søskenderabat. I Finland er egenbetalingen fastsat centralt, mens det er op til kommunerne om de vil tildele fripladser. I Island, Norge og Sverige fastsættes egenbetalingen af kommunerne. I Sverige er det mest almindeligt, at forældrene betaler en takst, som tager hensyn både til indkomst og den tid barnet er i institutionen, men der kan også være tale om en fast takst, uafhængig af indkomst og tid. Egenbetalingen for pasning i en af de private pasningsordninger bør i princippet være den samme som i de kommunale. I ingen af landene kan betalingen overstige de faktiske udgifter til institutionspladsen.

Egenbetalingens samlede størrelse udgjorde ca. 23 pct. af driftsudgifterne i Danmark. I Finland var egenbetalingen ca. 15 pct. af driftsudgifterne for den kommunale dagpleje. I Island udgjorde egenbetalingen for pladser i kommunale daginstitutioner 34,3 pct. af de samlede driftsudgifter og egenbetalingen til skolefritidsordninger udgjorde 33,9 pct. af de samlede driftsudgifter. I Norge udgjorde egenbetalingen til de private børnehaver 46,4 pct. og til de kommunale børnehaver 29,2 procent af de samlede driftsudgifter. Også skolefritidsordningerne er for de flestes vedkommende baseret på en kommunalt reguleret egenbetaling. Det er dog ikke muligt at opgøre, hvor stor en andel forældrene selv betaler. I Sverige udgjorde egenbetalingen i gennemsnit ca. 15 pct. af de samlede driftsudgifter.

Kapitel 5

Arbejdsløshed

I de lande, hvor arbejdsløsheden er høj, udgør udgifterne til arbejdsløshedsbekæmpelse en væsentlig del af de samlede sociale udgifter.

Reglerne for såvel indkomsterstattende ydelser til arbejdsløse som omfanget af aktiverende foranstaltninger for arbejdsløse varierer betydeligt landene imellem. Arbejdsløshedens omfang og udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed er derfor ikke direkte proportionale.

Tabel 5.1 Udgifter til arbejdsløshed i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1996

Danmark	13,8	Belgien	14,5	Luxembourg	3,5
Finland	13,9	Frankrig	8,1	Portugal	5,8
Island	3,7	Grækenland	4,3	Spanien	14,5
Norge	5,7	Holland	12,0	Storbritannien	5,8
Sverige	10,3	Irland	16,7	Tyskland	9,6
		Italien	1,9	Østrig	5,7

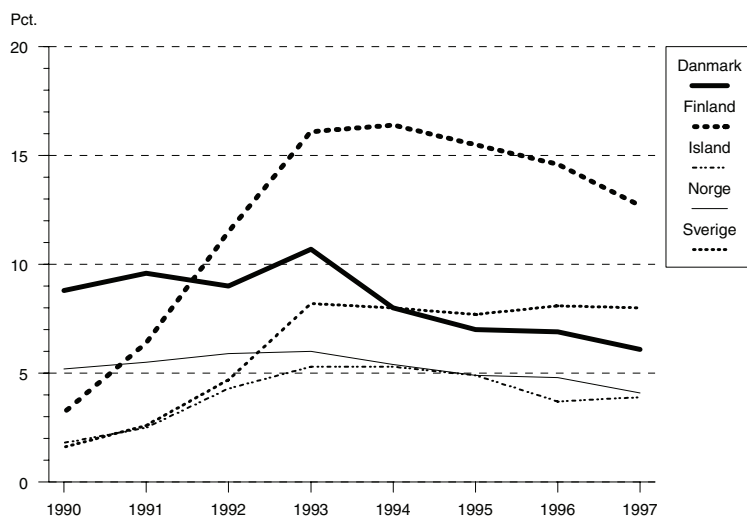
Anmærkning: Se tabel 4.1.

Generelt har de nordiske lande en høj erhvervsfrekvens, dog med betydelige forskelle fra land til land.

Arbejdsløsheden har i 1990'erne været meget høj i nogle af de nordiske lande, men med en faldende tendens i de seneste år, jf. figur 5.1.

ARBEJDSLØSHED

Figur 5.1 Udviklingen i arbejdsløsheden 1990-1997

Tabel 5.2 Befolkningen 16-64 år fordelt efter aktivitet 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Befolkningen i alderen 16-64 år (1.000)	3.486	3.426	165	2.795	5.549
<i>Heraf i pct.</i>					
Beskæftigede i alt	75,8	62,9	82,1	76,9	70,7
– Fuldtidsansatte	61,0	56,1	59,7		54,2
– Deltidsansatte	14,8	6,7	22,4		16,3
Arbejdsløse	4,9	9,2	3,3	3,3	6,2
Uden for arbejdsstyrken	19,4	27,9	14,6	19,8	23,2
I alt	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 5.3 Udviklingen i arbejdsløsheden efter køn 1990-1997

	Samlet antal arbejdsløse	Arbejdsløse i pct. af arbejdsstyrken					
					16-24-årige		
		I alt	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder
<i>Danmark¹⁾</i>							
1990	258.000	8,8	8,2	9,6	12,1	11,8	12,4
1995	197.000	7,0	6,1	8,2	9,7	8,8	10,6
1996	195.000	6,9	5,7	8,3	9,7	8,2	11,4
1997	174.000	6,1	4,9	7,6	7,8	6,6	9,2
<i>Finland²⁾</i>							
1990	82.000	3,2	3,6	2,7	9,3	10,2	8,2
1995	382.000	15,5	15,8	15,1	29,7	30,7	28,6
1996	363.000	14,6	14,4	14,9	28,0	29,5	26,3
1997	314.000	12,7	12,4	13,1	25,2	25,4	25,1
<i>Island</i>							
1990	2.255	1,8	1,4	2,2
1995	7.200	4,9	4,8	4,9	11,0	13,1	8,6
1996	5.500	3,7	3,4	4,1	8,4	9,2	7,6
1997	5.700	3,9	3,3	4,5	7,7	8,3	7,1
<i>Norge³⁾</i>							
1990	112.000	5,2	5,6	4,8	11,8	12,7	10,7
1995	107.000	4,9	5,2	4,6	11,8	12,2	11,5
1996	109.000	4,9	4,8	4,9	12,4	12,1	12,8
1997	93.000	4,1	4,0	4,2	10,9	10,4	11,5
<i>Sverige</i>							
1990	75.100	1,6	1,7	1,6	3,7	3,8	3,6
1995	333.000	7,7	8,5	6,9	15,3	16,7	14,0
1996	347.100	8,1	8,5	7,5	15,7	16,7	14,5
1997	341.900	8,0	8,5	7,5	15,4	16,3	14,4

1 Oplysningerne er baseret på arbejdsstyrkeundersøgelserne. Ved unge mænd og kvinder forstås her 15-24-årige. Undersøgelsen i 1990 er foretaget efter andre metoder end i de øvrige år, og resultaterne kan derfor ikke sammenlignes direkte.

2 15-24-årige. Arbejdsløshedspensionister er ikke medregnet.

3 Der skete en omlægning af statistikken i 1996, hvorfor tallene ikke er sammenlignelige med tidligere år. Hvis indsamlingsmetoden havde været den samme, ville arbejdsløshedstallene være lavere for både mænd, kvinder og unge i alderen 16-24 år.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed

– Alle arbejdsløse har ret til indkomsterstøttende ydelser

Arbejdsløshedens egentlige omfang kan ikke måles ved alene at fokusere på antallet af ledige. Der er stor forskel i den måde, hvorpå de enkelte lande har tilrettelagt deres arbejdsmarkedspolitiske tiltag i retning af aktiv hjælp, (beskæftigelsesforanstaltninger m.v.) og passiv hjælp (arbejdsløshedsdagpenge og lignende).

Med undtagelse af Island udgør de aktiverende foranstaltninger ca. en tredjedel af de samlede udgifter til arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i de nordiske lande. I Island er beløbet ca. 10 pct.

Det er et særkende for de nordiske lande, at de fleste arbejdsløse har ret til kontantydelse ved arbejdsløshed. Arbejdsløshedsforsikringen er obligatorisk for lønmodtagere i Norge. I Island er alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende automatisk forsikret mod arbejdsløshed. I Danmark, Finland og Sverige er arbejdsløshedsforsikringen frivillig. I disse lande har ikke-forsikrede ledige dog ret til kontantydelse. I Danmark får de udbetalt kontanthjælp (socialhjælp), hvis de opfylder betingelserne herfor, mens de i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse.

Arbejdsløse, som ikke er medlemmer af en arbejdsløshedskasse, får i Finland udbetalt dagpengenes grundbeløb. Personer, der har modtaget indkomstrelaterede dagpenge eller grundbeløbet i den maksimale periode på to år og som stadig er arbejdsløse, får udbetalt en såkaldt arbejdsmarkedsstøtte. Det gælder også for personer, som kommer ud på arbejdsmarkedet for første gang.

Med undtagelse af Island finansieres arbejdsløshedsforsikringen gennem bidrag fra arbejdsgiverne og bidrag fra staten. Desuden betales der medlemsbidrag til arbejdsløhedskasserne i Danmark, Finland og Sverige. I Island blev der i 1996 indført en lovændring som indebærer at arbejdsløshedsunderstøttelsen helt finansieres af arbejdsgiverbidrag. I Norge dækker folketrygdens medlemsbidrag også arbejdsløshedsforsikringen.

Forudsætningerne for retten til at modtage dagpenge fra arbejdsløshedsforsikringen varierer fra land til land:

I Danmark kræves der ét års medlemsskab af en arbejdsløshedskasse, og fuldtidsforsikrede skal have haft mindst 52 ugers arbejde som lønmodtagere eller selvstændige erhvervsdrivende inden for de seneste tre år. Den maksimale dagpengeperiode er 5 år, hvoraf der i de sidste 3 år er ret og pligt til

aktivering. A-kassemedlemmer, som ved udløbet af aktivperioden er fyldt 50 år, og som ved fortsat medlemskab ville kunne opfylde betingelserne for at få efterløn ved det 60. år, bevarer retten til dagpenge frem til de bliver 60 år. A-kassemedlemmer, der er fyldt 60 år, kan højst modtage dagpenge i 2½ år. Retten til dagpenge kan ikke (gen-)erhverves gennem offentligt støttet beskæftigelse, men alene ved almindeligt arbejde. Generhvervelse af retten til dagpenge er betinget af mindst 26 ugers arbejde som lønmodtager eller selvstændig erhvervsdrivende inden for de sidste 3 år.

I Finland skal man have været medlem af en arbejdsløshedskasse i mindst 10 måneder inden man bliver arbejdsløs for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge. Desuden kræves det, at man i de to forudgående år har været i arbejde i mindst 43 uger. Den samlede understøttelsesperiode er normalt 500 dage inden for fire på hinanden følgende kalenderår. Personer, der er fyldt 57 år, inden der er udbetalt dagpenge i 500 dage, kan modtage dagpenge op til 60-års alderen. Derefter kan de få arbejdsløshedspension.

I Island skal man have været i arbejde i mindst 425 dagtimer i de sidste 12 måneder for at have ret til dagpenge. Dagpengene udbetales i 260 hverdage, hvorefter udbetalingen ophører i 16 uger. Herefter generhverves retten igen i 12 måneder. Dette dagpengeophør kan undgås, hvis modtagerne har modtaget jobtrænings- eller særlige beskæftigelsestilbud i mindst otte uger i den forløbne dagpengeperiode. I alt kan der udbetales dagpenge i 5 år.

I Norge er det en forudsætning for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, at man før arbejdsløsheden indtræder, har haft en lønindkomst på mindst 53.125 NOK i det sidste kalenderår eller en gennemsnitlig lønindkomst i de tre sidste år på 42.500 NOK. Den maksimale støtteperiode varierer afhængig af størrelsen på den tidligere indtægt. En tidligere indtægt på mindst 85.000 NOK giver en støtteperiode på 156 uger, mens en arbejdsindtægt under 85.000 NOK som kvalificerer til dagpenge giver en støtteperiode på 78 uger. Personer over 64 år er sikret dagpenge indtil pensjonsalderen i folketrygden som er 67 år.

I Sverige skal man have været medlem af en arbejdsløshedskasse i 12 måneder før arbejdsløsheden indtræffer og have haft mindst 80 dages erhvervsarbejde fordelt på mindst 5 måneder inden for en 12 måneders periode før man er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge (det såkaldte arbejdsvilkår). Den første periode hvori der udbetales arbejdsløshedsdagpenge er baseret på tidligere, regulært arbejde. En rekvalificering til en ny dagpengeperiode kan opnås for aktiviteter, som kan sidestilles med arbejde. Det kan fx være en arbejdsmarkedsuddannelse, en periode i beredskabsarbejde, en ansættelse med vikartilskud eller en periode hvor man har fået tilskud til at påbegynde egen virksomhed. Personer under 55 år kan højst få udbetalt

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.4 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>					
Aldersgrænse for retten til at modtage arbejdsløshedsdagpenge	19-66 år ¹⁾	17-64 år	16-69 år	16-66 år	16-64 år ⁶⁾
Antal karensdage	–	7	–	3	5
Maksimalt antal understøttelsesdage	1.300 inden for 7 år (5 understøttelsesdage pr. uge i 5 år) ²⁾	500 inden for 4 år ⁴⁾ (5 understøttelsesdage pr. uge)	260	480 (80 uger à 6 arbejdsdage)	300/450 ⁷⁾
Kan ydelsen genopnås?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Under hvilke betingelser?	Ved at opfylde arbejdskravet om 26 ugers arbejde inden for de sidste 3 år	Ved at opfylde kravet om 43 ugers arbejde inden for 2 år	Dagpengeophør i 16 uger	Dagpengeophør i 13 uger ⁵⁾	Ved at genopfylde kravet om 6 måneders arbejde inden arbejdsløsheden indtræffer
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
<i>Ikke-forsikrede</i>					
Aldersgrænse for retten til at modtage ydelsen	18-66 år ³⁾	17-64 år	.	16-66 år	20-64 år
Maksimal ydelsesperiode	150/300/450 ⁸⁾

- 1 Personer i alderen 18-65 år har ret til at blive medlemmer af en arbejdsløhedskasse, men dagpengeretten gælder for person i alderen 19-66 år.
- 2 A-kassemedlemmer, der er fyldt 50 år ved udløbet af den samlede dagpengeperiode, og som ville kunne gå på efterløn fra det 60. år bevarer retten til dagpenge til det 60. år. Medlemmer der er fyldt 60 år, kan højst få dagpenge i 2½ år.
- 3 Børn under 18 år og personer 67 år og derover kan i visse tilfælde modtage kontanthjælp.
- 4 For 57-årige dog op til det 60. år.
- 5 Man kan søge om at undgå de 13 ugers dagpengeophør. Arbejdsløse over 64 år har ret til dagpenge uden tidsbegrænsning.
- 6 Personer under 16 år har også ret til dagpenge, hvis arbejdskravet er opfyldt.
- 7 450 dage for ydelsesmodtagere over 55 år.
- 8 300 dage for ydelsesmodtagere over 55 år, 450 dage for ydelsesmodtagere over 60 år.

**Tabel 5.5 Kontantstøttens størrelse i forbindelse med arbejdsløshed
pr. december 1997**

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>					
Arbejdsløshedsdagpengenes størrelse (pr. uge)	90 pct. af arbejdsindkomsten i 5 dage pr. uge ¹⁾	Indkomstrelaterede dagpenge: Gennemsnitligt 58 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Grunddagpenge: 590 FIM + børnetillæg: 120-225 FIM pr. uge	Fast beløb + børnetillæg ⁴⁾	68,5 pct. af arbejdsindkomsten	80 pct. af tidligere arbejdsindkomst 5 dage pr. uge
Minimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.155 DKK	590 FIM	3.308 ISK	638 NOK	1.150 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	237	91	38	65	111
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.625 DKK	.	13.230 ⁵⁾ ISK	3.060 NOK	2.820 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	288	.	153	310	272
<i>Ikke-forsikrede</i>					
Ydelsens størrelse pr. uge	Unge under 25 år: 495/1.012 ²⁾ DKK Andre: 1.575/2.100 DKK + særlig støtte ³⁾	FIM 0-590 + børnetillæg: FIM 48-90	.	Behovsprøvet socialhjælp	1.150 SEK

- 1 Arbejdsgiveren udbetaler en dagpengegodtgørelse på 468 DKK pr. dag for første og anden ledighedsdag.
- 2 Særlige ydelser til unge under 25 år uden hjemmeboende børn og uden tidligere arbejdsindtægter over 60 pct. af dagpengene i 18 måneder.
- 3 Den samlede hjælp kan højst udgøre 90 pct. af tidligere indtægt og kan efter 12 måneder på kontanthjælp maksimalt udgøre 100 pct. af dagpengemaksimum.
- 4 Kontantstøtten øges med 4 pct. for hvert barn under 18 år.
- 5 Det kræves, at man har været i arbejde i mindst 1.700 dagtimer inden for de sidste 12 måneder. Maksimumsbeløbet forøges med 4 pct. for hvert barn under 18 år.

ARBEJDSLØSHED

arbejdsløshedsdagpenge i 300 dage. Hvis man er over 55 år, kan man få udbetalt arbejdsløshedsdagpenge i 450 dage. Fra og med juli 1997 blev arbejdsvilkåret skærpet. Pr. 29. december 1997 blev kompensationen hævet til 80 pct. af tidligere arbejdsindkomst. I 1998 er der indført en ny, almen og sammenhængende arbejdsløshedsforsikring. Den nye forsikring består af en grundforsikring, som erstatter den kontante arbejdsmarkedsstøtte, og en frivillig indkomstbortfaldsforsikring.

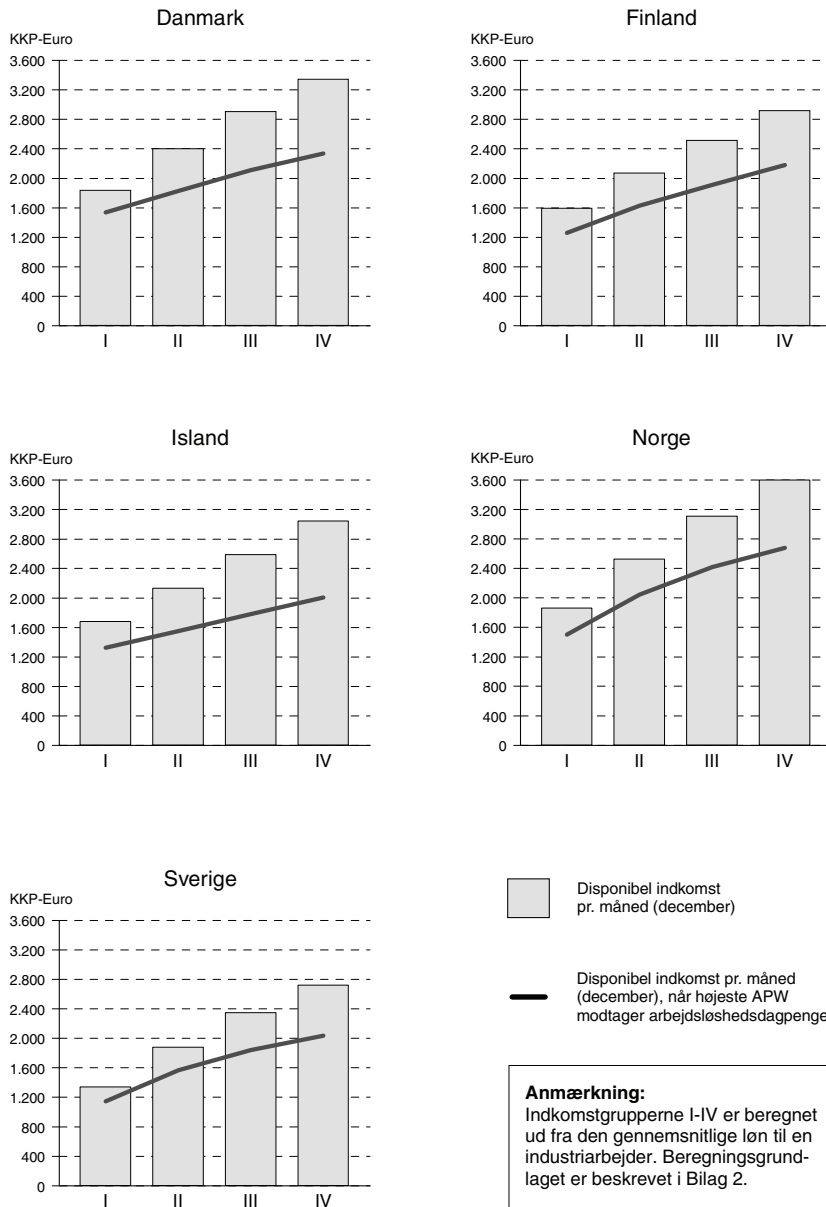
Ud over de regler, der tidligere er nævnt, er retten til dagpenge i alle fem lande desuden betinget af, at personen er anmeldt som arbejdssøgende hos arbejdsformidlingen og kan påtage sig arbejde. Herudover er der i nogle af landene en karenperiode, hvori man ikke får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge. I Danmark og Island er der ingen karenperiode, i Norge er der tre karenperioder, mens der i Finland er syv og i Sverige er fem karenperioder.

Figur 5.2 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i arbejde og dels når den person, der har den højeste arbejdsindkomst, overgår til arbejdsløshedsdagpenge. Figurene 5.3 og 5.4 viser den disponible indkomst ved arbejdsløshed i pct. af indkomsten ved beskæftigelse for enlige med og uden børn opgjort på fem indkomstniveauer. Beregningen er foretaget for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede (sidstnævnte kun for Danmark, Finland og Sverige).

Som det ses af figurene er der markante forskelle i kompensationen for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede. Det gælder især for enlige, som tidligere har haft en høj indkomst og for enlige uden børn. Kompensationsniveauet for forsikrede afhænger for det første af dagpengenes størrelse set i forhold til den tidligere indkomst. Denne er højest i Danmark og mindst i Finland og Norge. I Island udbetales der et fast beløb, uafhængig af den tidligere indkomst. For det andet afhænger kompensationsniveauet af maksimumsbeløbenes størrelse. Den er højest i Danmark og lavest i Island. I Finland er der ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. Kompensationsstigningen fra niveau I til II i Norge og Finland for enlige med 1 barn skyldes regelsættene for betaling for børn i daginstitutioner. I Sverige skyldes kompensationsforøgelsen fra niveau I til II den måde, hvorpå bundfradraget beregnes i skattesystemet. For familier med børn spiller det en rolle om der gives et tillæg for børn, hvilket er tilfældet i Finland, Island og Norge. Dertil kommer, at størrelsen af såvel boligydelsen som betalingen for daginstitutioner reguleres i forhold til indkomstens størrelse. Dette har betydning for kompensationsniveauet hos både forsikrede og ikke-forsikrede og er især medvirkende til at give enlige med børn et højt kompensationsniveau.

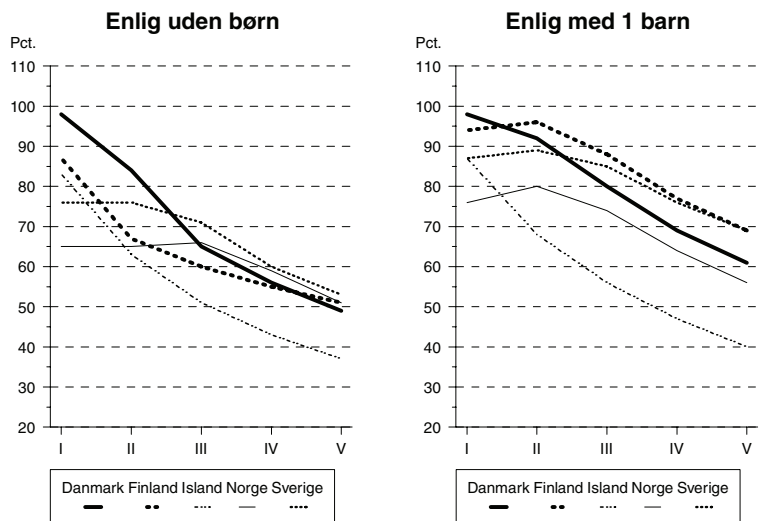
For grupperne med de mindste indkomster betyder disse forhold, at kompensationsniveauet er lavest i Norge og højest i Danmark og Finland.

Figur 5.2 Disponibel indkomst for et arbejdsløshedsforsikret par uden børn 1997

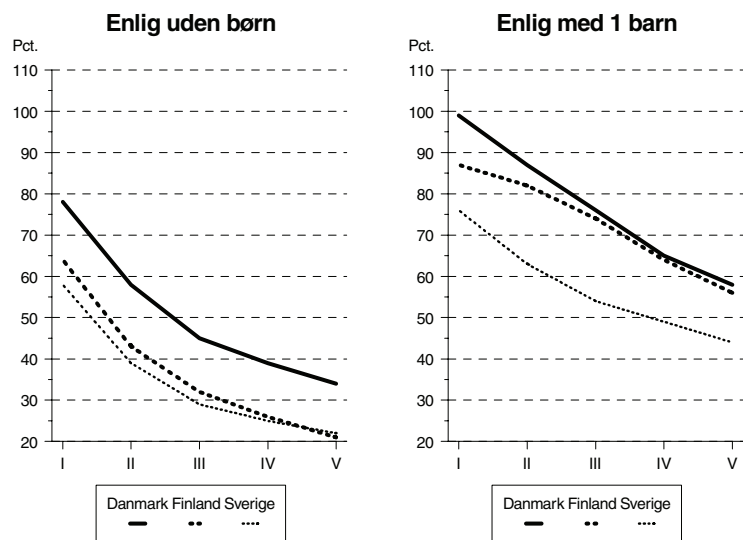

ARBEJDSLØSHED

Figur 5.3 Disponibel indkomst ved arbejdsløshedsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1997

Figur 5.4 Disponibel indkomst for ikke-forsikrede i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1997

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

Tabel 5.6 Antal personer (1.000), som har modtaget kontantydelse i mindst én dag i forbindelse med arbejdsløshed 1990-1997

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ¹⁾	Sverige
<i>1990</i>					
Forsikrede	621	171	11	303	262
Ikke-forsikrede	116	126	..	-	36
I alt	737	289	11	303	298
I alt i pct. af arbejdsstyrken	26	11	..	14	7
<i>1995</i>					
Forsikrede	672	683	19	310	824
Ikke-forsikrede	111	270	..	-	137
I alt	783	827	19	310	961
I alt i pct. af arbejdsstyrken	28	33	..	14	22
<i>1996</i>					
Forsikrede	658	562	17	284	817
Ikke-forsikrede	97	315	..	-	133
I alt	756	819	17	284	950
I alt i pct. af arbejdsstyrken	27	33	12	13	22
<i>1997</i>					
Forsikrede	607	477	16	207	836
ikke-forsikrede	90	309	..	-	118
I alt	697	753	16	207	954
I alt i pct. af arbejdsstyrken	25	30	11	9	22

1 Beregnet ud fra antal godkendte dagpengeansøgninger.

For parfamilier er det dog højest i Sverige. For de høje indkomstgrupper er kompensationsniveauet lavest i Island og højest i Sverige og Finland. I Danmark og Island falder kompensationsniveauet hurtigt, når man bevæger sig fra det lave indkomstniveau til de højere niveauer.

I tabel 5.3 blev antallet af arbejdsløse vist som et gennemsnit på et antal givne tællingstidspunkter, mens tabel 5.6 viser antal personer berørt af ledighed i mindst én dag i de respektive år. En sammenligning af tallene i de to tabeller indikerer således, at relativt mange arbejdsløse finder beskæftigelse igen inden for mindre end ét år, men der er også forskelle mellem landene i længden af ledighedsperioderne.

I Finland gives der pension til personer i 60-års alderen som har været arbejdsløse. Denne ydelse beregnes på samme måde som invalidepension. I 1997 modtog 44.900 personer arbejdsløshedspension med en gennemsnitlig ydelse på 5.347 FIM pr. måned. I Danmark er det også muligt at træde tilbage tidligt fra arbejdsmarkedet, jf. Kapitel 7, men disse regelsæt er ikke afhængige af, om den pågældende har været eller forventes at blive arbejdsløs.

Kontantydelse ved jobtræning og aktivering

– *Der lægges vægt på aktivering*

Ud over arbejdsløshedsdagpenge udbetales der i alle de nordiske lande også andre former for kontantydelse til arbejdsløse. Aldersgrænsen for iværksættelse af arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er 18 år i Danmark og Finland og 16 år i Island og Sverige. I Norge varierer aldersgrænsen, afhængigt af foranstaltningen.

I Danmark har aktivlinien i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken spillet en stadig større rolle siden arbejdsmarkedsreformen i 1994.

Ledige dagpengemodtagere under 25 år, som ikke har nogen erhvervs-kompetencegivende uddannelse har ret og pligt til efter 6 måneders ledighed at modtage et uddannelsesstilbud af mindst 18 måneders varighed. Ydelsen under uddannelse svarer til halvdelen af dagpengene.

For ledige dagpengemodtagere er der desuden fra 1996 sket en fremrykning af retten og pligten til aktivering i sammenhæng med en afkortning af den samlede periode med ret til dagpenge. I 1997 er denne femårige periode opdelt i en toårig dagpengeperiode og en treårig aktivperiode. I aktivperioden har ledige ret og pligt til et aktiveringstilbud i form af uddannelse, jobtræning m.v. i op til 3 år. I dagpengeperioden er aktiveringen behovsorienteret og fleksibel, dels målrettet mod grupper som risikerer at blive langtidsledige og dels som forebyggelse mod mangel på kvalificeret arbejdskraft (flaskehalse). Formålet med aktiveringen er primært at opkvalificere de ledige med henblik på ordinær beskæftigelse, men også at motivere dem til selv at søge beskæftigelse eller uddannelse.

Ledige kontanthjælpsmodtagere under 25 år har senest efter 13 uger ret og pligt til at tage imod et beskæftigelses- eller uddannelsesstilbud på mindst 30 timer om ugen i 18 måneder, for personer med en erhvervs-kompetence-givende uddannelse dog kun i 6 måneder. Kontanthjælpsmodtagere på 25 år og derover skal have et aktiveringstilbud senest efter 12 måneders ledighed.

Den ledige får udbetalt løn i forbindelse med jobtræning, mens ydelserne under de øvrige aktiverings- og uddannelsesforanstaltninger i vid udstrækning svarer til dagpenge eller kontanthjælp.

I Finland er de aktive foranstaltninger som forbedrer beskæftigelsen en vigtig del af den finske arbejdsmarkedspolitik. Ved hjælp af disse foranstaltninger skaber man arbejdspladser, forbedrer mulighederne for de langtidsledige samt forbedrer mulighederne for at få de unge ind på arbejdsmarkedet. Desuden skal foranstaltningerne forebygge langtidsarbejdsløshed samt

reducere de regionale forskelle i arbejdsløsheden. Man hjælper desuden ledige som vil starte egen virksomhed.

Service til de som er til rådighed for arbejdsmarkedet udgør den vigtigste del af den aktive arbejdsmarkedspolitik. De typer af service som bureauerne tilbyder er arbejdsformidling, erhvervsvejledning, erhvervsrettede voksenuddannelser, information om uddannelse og erhverv samt erhvervsrettet revalidering.

I Island er Arbejdsløshedsforsikringsfonden, foruden at varetage sin hovedopgave med udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, i stigende grad gået over til at yde tilskud til forskellige kurser for arbejdsløse og særlige kommunale beskæftigelsesforanstaltninger.

I Norge ligger ansvaret for den erhvervsmæssige revalidering hos arbejdsmarkedsmyndighederne. Formålet er at sikre, at der sker en samlet opfølgning på kontantydelse og serviceforanstaltninger til ledige. Desuden tilbyder arbejdsmarkedsmyndighederne en række foranstaltninger til ledige som skal sikre dem kvalifikationer, der bedre er tilpasset arbejdsmarkedets behov. Arbejdsmarkedstiltagene må dog ikke konkurrere med de almindelige uddannelses tilbud.

I Sverige er arbejds- og kompetancelinien hovedhjørnестenen i den aktive arbejdsmarkedspolitik. Dette indebærer at en arbejdsløs person, som ikke direkte kan få arbejde, i første omgang skal tilbydes en uddannelse eller en anden lempelig foranstaltning, som har til formål at personen skal kunne få et regulært arbejde.

De vejledende aktiviteter, som forestås af arbejdsformidlingen, omfatter blandt andet erhvervs- og uddannelsesinformation og forskellige aktiverende foranstaltninger som fx jobsøgningsaktiviteter.

Personer med behov for erhvervsrettet revalidering eller særlig vejledning kan få hjælp hos et arbejdsmarkedsinstitut. Institutterne har særlige ressourcer og kompetence inden for arbejdsprøvning, praktisk arbejdsorientering, tilpasning af arbejdspladser m.v.

Da lavkonjunktoren startede i begyndelsen af 1990'erne domineredes de arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger af arbejdsmarkedsuddannelserne. Men siden 1992 er der sket en klar forskydning over mod andre konjunkturafhængige foranstaltninger. Disse ordninger omfatter bl.a. arbejdspladsintroduktion som skal give erhvervsorientering, praktik og erhvervs erfaringer til ledige, der søger arbejde gennem arbejdsformidlingen. Som et supplement til de ordinære arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er der indrettet et edb-/aktivitetscenter for arbejdsløse, med henblik på at lære dem at arbejde med informationsteknologi. Unge arbejdsløse mellem 18 og 20 år kan komme i praktik i en kommunal virksomhed. Unge arbejdsløse over 25

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.7 Antal aktiverede i 1997

	Antal aktiverede i løbet af året		Antal aktiverede på opgørelsestidspunktet/gennemsnitligt antal aktive-rede		Aktiverede i pct. af arbejdsstyrken på opgørelsestidspunktet	
	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige
<i>Danmark</i>						
I alt 1995	258.392	52.214	110.935	16.030	4,0	3,4
I alt 1996	261.689	45.126	106.200	14.284	4,0	3,1
I alt 1997	248.421	39.066	100.387	12.566	3,6	2,8
Heraf:						
– Støttet beskæftigelse	107.913	24.606	48.956	7.289	1,8	1,6
– Uddannelse	147.017	13.046	46.830	4.064	1,7	0,9
– Andet	21.031	7.090	4.601	1.213	0,2	0,3
<i>Finland</i>						
I alt 1995	285.575	82.217	103.667	25.973	4,2	9,9
I alt 1996	315.277	96.289	116.915	30.139	4,7	11,5
I alt 1997	310.809	94.788	120.127	30.102	4,8	10,6
Heraf:						
– Støttet beskæftigelse	172.662	39.135	62.582	13.986	2,5	4,9
– Arbejdsmarkedstræning	93.942	16.806	46.843	6.814	1,9	2,4
– Arbejdsmarkedsstøtte	44.205	38.847	10.702	9.302	0,4	3,3
<i>Island</i>						
I alt 1995
I alt 1996
I alt 1997	4.150	989	2,8	4,1
Heraf:						
-Støttet beskæftigelse	405	221	0,3	0,9
- Arbejdsmarkedstræning	1.172	162	0,8	0,7
- Løntilskud til arbejdsgiveren	2.537	606	1,7	2,5
<i>Norge</i>						
I alt 1995	48.618	19.106	2,2	6,4
I alt 1996	35.882	12.896	1,6	4,2
I alt 1997	25.256	9.131	1,1	2,9
Heraf:						
– Offentlige beskæftigelsesforanstaltninger	932	128	0,0	0,0
– Løntilskud til arbejdsgivere	3.483	889	0,2	0,3
– Uddannelsesforanstaltninger	20.841	8.114	0,9	2,6
<i>Sverige</i>						
I alt 1995	781.000	..	275.100	..	6,1	..
I alt 1996	1.058.203	..	208.605	..	4,8	..
I alt 1997	873.873	..	246.681	..	5,8	..
Heraf:						
– Gruppeaktiviteter	140.000	..	17.261	..	0,4	..
– Arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger	669.385	..	178.307	..	4,2	..
– Ansættelse med løntilskud	56.984	..	45.651	..	1,1	..
– Beskyttet arbejde hos offentlig arbejdsgiver	7.504	..	5.462	..	0,1	..

år kan tilbydes beredskabsarbejde, hvis de ikke kan tilbydes andre foranstaltninger og i øvrigt risikerer at miste deres arbejdsløshedsunderstøttelse. Derudover er der ordninger med arbejdslivsudvikling, som skal anspore arbejdsløse til at vende tilbage til det normale arbejdsmarked, og rekrutteringsstøtte som først og fremmest skal stimulere til nyansættelser, især i private virksomheder. Desuden kan personer som er arbejdsløse eller risikerer at blive arbejdsløse i visse tilfælde få tilskud til at starte egen virksomhed.

For personer med nedsat arbejdsevne findes der foranstaltninger som gør det muligt at de pågældende kan arbejde med løntilskud enten hos offentlige eller private arbejdsgivere.

Serviceydelser i forbindelse med arbejdsløshed

De servicetilbud, der ydes i forbindelse med arbejdsløshed omfatter først og fremmest arbejdsformidling; men i alle landene gives der også mobilitetsfremmende ydelser i form af bl.a. flyttehjælp og hjælp til dobbelt husførelse.

Arbejdsformidling

– *Arbejdsformidling er gratis*

I alle fem nordiske lande findes der arbejdsformidling. Den fungerer som serviceorgan for både arbejdssøgende og arbejdsgivere. Arbejdsformidlingen drives af staten, undtagen i Island, hvor den drives af kommunerne, men fra 1. juli 1997 har staten overtaget arbejdsformidlingen.

I alle fem lande er arbejdsformidlingen uden brugerbetaling, og det er i princippet frivilligt, om den arbejdssøgende vil modtage det anviste arbejde. Arbejdsløshedsdagpengene udbetales dog kun, hvis den arbejdssøgende er villig til at tage et passende arbejde, når et sådant forefindes.

Der er betydelige forskelle landene imellem på antallet af ledige stillinger, der anmeldes til arbejdsformidlingen. Forskellene i tallene afspejler dog i højere grad forskelle i måden, hvorpå arbejdsformidlingen bruges end forskelle i det faktiske antal ledige stillinger i landene.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.8 Antal ledige stillinger anmeldt til arbejdsformidlingskontorerne. I tusinder og i pct. af arbejdsstyrken 1990-1997

	Danmark		Finland		Norge ¹⁾		Sverige ²⁾	
	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken
1990	112	4	341	13	237	11	650	14
1995	117	4	170	7	276	13	339	8
1996	99	4	193	8	312	14	282	7
1997	95	3	242	10	391	18	324	8

1 Omfatter både anmeldte ledige stillinger samt ledige stillinger registreret på anden vis.

2 Som procentdel af arbejdsstyrken i alderen 16-64 år (inkl. arbejdsløse).

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed

Udgifterne til arbejdsløshed afspejler dels omfanget af ledigheden, dels dagpengenes størrelse og dels omfanget af aktiverende foranstaltninger til de ledige.

Finland som er det land der har den højeste arbejdsløshed i de nordiske lande (jf. tabel 5.3) er det land som har de næsthøjeste udgifter til arbejdsløshed målt i KKP pr capita. Her skal det dog bemærkes at der i Finland gives en række tilskud til arbejdsgiverne, til aktivering. Disse udgifter er ikke medregnet som sociale udgifter i denne rapport. Sverige som er det land der har den næst højeste ledighed anvender noget mindre end Finland og betydeligt mindre end Danmark som anvender mest, men kun har den tredje højeste ledighed. Island har den laveste ledighed efterfulgt af Norge.

Norge og Islands betydeligt mindre udgifter til arbejdsløshed afspejler den lavere arbejdsløshed i landene sammenholdt med Finland, Sverige og Danmark.

I Danmark er udgifterne til arbejdsløshedsdagpenge faldet som følge af faldet i arbejdsløsheden. Det gennemsnitlige antal dagpengemodtagere faldt fra 202.000 i 1996 til 183.000 i 1997. Desuden er udgifterne til aktivering faldet som følge af et fald i antallet af aktiverede fra 106.000 i 1996 til 100.000 i 1997.

I Finland falder udgifterne til foranstaltninger i forbindelse med arbejdsløshed med 1,1 mia FIM idet arbejdsløsheden er faldet med 50.000 personer. Samtidigt satses der mere på aktive foranstaltninger.

Tabel 5.9 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Dagpengesikring	23.682	17.782	2.773	7.331	39.139
B. Delvis dagpengesikring	-	139	-	112	-
C. Pension af arbejdsmarkeds- mæssige årsager	-	2.683	-	-	-
D. Kontantydelse ved jobtræning	15.497	1.337	138	-	13.594
E. Kompenserende ydelser	-	170	-	-	-
F. Øvrigt	50	-	-	-	-
Kontantydelse i alt	39.229	22.111	2.911	7.443	52.733
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Mobilitetsydelser	-	10	-	-	265
B. Serviceydelser ved jobtræning	-	1.381	-	2.094	3.605
C. Øvrigt	2.407	641	142	2.292	-
a. Heraf arbejdsformidling	981	641	142	1.909	..
Serviceydelser i alt	2.407	2.032	142	4.386	3.870
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	41.636	24.143	3.053	11.829	56.603
Udgifter i pct. af BNP	3,7	3,8	0,6	1,1	3,2
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	29,0	59,4	8,3	55,9	33,6
- Arbejdsgivere	1,4	29,1	91,7	25,2	61,9
- Forsikredes præmier og særskat	69,5	11,5	-	18,9	4,5
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	-4.119	-1.119	-231	-3.305	-3.515
- Pct.	-9,0	-5,0	-7,6	-21,8	-6,2

Tabel 5.10 Udgifter til ydelser i forbindelse med arbejdsløshed i KKP/capita1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	815	666	124	171	575
Serviceydelser i alt	50	61	6	101	42
Udgifter til arbejdsløshed i alt	865	727	130	272	618

ARBEJDSLØSHED

I Island er de sociale udgifter til arbejdsløshed faldet fra 1996 til 1997. Dette skyldes hovedsageligt et fald på ca. 5 pct. i udbetalingerne til arbejdsløshedsdagpenge. Ydelser til jobtræning faldt relativt meget med ca. en tredjedel, men udgifterne til jobtræning udgør dog kun 4,7 pct. af de samlede kontantydelse til arbejdsløse. Udgifterne til arbejdsformidlingen blev ved med at stige som i de tidligere år med godt 40 pct. fra 1996 til 1997. Dette skyldes at staten er i gang med at overtage arbejdsformidlingen.

I Norge var det en betydelig nedgang i udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed idet udgifterne faldt med næsten 18 pct. fra 1996. Størsteparten af dette fald skyldes færre arbejdsløse og dermed et mindre beløb udbetalt i arbejdsløshedsdagpenge.

I Sverige har der været et fald i arbejdsløsheden, men til trods for dette er udgifterne til kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed steget. Derimod har der været et kraftigt fald i udgifterne til arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger. Antallet af personer, som har været omfattet af arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er dog stort set uforandret.

Kapitel 6

Sygdom

Der er stor forskel på hvor stor en andel udgifterne ved sygdom udgør af de samlede sociale udgifter. I Island og Irland er udgifterne ved sygdom således næsten dobbelt så høje som i Danmark, der er det land som bruger mindst.

Tabel 6.1 Udgifter i forbindelse med sygdom i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1996

Danmark	17,7	Belgien	25,8	Luxembourg	25,5
Finland	21,4	Frankrig	28,9	Portugal	33,0
Island	37,8	Grækenland	26,3	Spanien	29,1
Norge	28,1	Holland	28,3	Storbritannien	25,4
Sverige	22,0	Irland	34,3	Tyskland	29,7
		Italien	21,5	Østrig	25,2

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Betalt fravær ved sygdom

– Alle i arbejde er i princippet sikret dagpenge ved sygdom

Opbygningen af løn- og dagpengeordningerne varierer meget fra land til land. I Danmark får offentligt ansatte og en del privatansatte udbetalt løn under sygdom efter kollektive aftaler. I Island udgør løn under sygdom og fagforeningernes supplerende dagpengeordninger den altovervejende del af den almindelige dagpengesikring. Efter et års ansættelse hos den samme arbejdsgiver er den ansatte ved sygdom berettiget til en måneds løn. Flertallet af lønmodtagere er ved lov eller kollektivaftaler sikret ret til løn i en længere

SYGDOM

periode. Når retten til løn under sygdom ophører kan der gives supplerende dagpenge i tillæg til den offentlige sygedagpengeordning. I Finland betaler arbejdsgiverne i henhold til loven om *arbejdsaftaler* fuld løn på den første sygedag samt de derpå følgende 7 hverdage. Normalt er der i de kollektive aftaler for de enkelte brancher aftalt, at der udbetales fuld løn i en længere periode, eksempelvis 1 til 2 måneder. Det er også muligt for arbejdsgiveren, efter en vis tid, at udbetale en del af den fulde løn. I Norge finansieres dagpengeydelse gennem Folketrygden. Fravær på grund af sygdom giver ret til sygedagpenge, hvis den sygemeldte har været ansat i mindst 14 dage og i øvrigt har en arbejdsindkomst på mindst halvdelen af Folketrygdens grundbeløb, svarende til 21.250 NOK pr. år.

Selvstændige erhvervsdrivende kan i flere af landene tegne en forsikring som sikrer dem dagpenge ved sygdom. Retten til at oppebære sygedagpenge sker i Danmark efter en såkaldt optjeningsperiode, som er på 3 måneder. Tilsvarende ordninger findes ikke i de andre lande.

Sygedagpengene er skattepligtige i alle landene.

I Sverige er der en karenperiode på én dag inden der kan udbetales sygedagpenge. I Finland er karenperioden ni hverdage, mens den islandske folkeforsikring opererer med en karenperiode på 21 dage. Hvis sygdomsperioden er 21 dage eller derover udbetales sygedagpengene dog fra den 15. dag. De fleste af lønmodtagerne har dog ret til at få løn i denne periode. I Danmark og Norge er der ingen karenperioder.

I flere af landene er der indført en såkaldt arbejdsgiverperiode hvorefter arbejdsgiverne betaler løn eller dagpenge i sygdomsfraværets første uger. I Danmark, Norge og Sverige betaler arbejdsgiverne sygedagpenge i de første to uger af sygdomsperioden. I Norge blev denne periode udvidet med to dage den 1. april 1998 til 16 dage. I Sverige var arbejdsgiverperioden forlænget til 4 uger i perioden 1. januar 1997 til 1. marts 1998. Offentlige arbejdsgivere i Danmark og Norge betaler løn i hele den periode, hvori de ansatte er sygemeldt. I Danmark skal arbejdsgiverne udbetale kompensation i arbejdsgiverperioden, enten i form af dagpenge eller som løn. I Norge udbetaler alle arbejdsgivere fuld lønkompensation for indtægter op til 255.000 NOK pr. år. I Sverige udbetales der sygeløn, svarende til 75 pct. af arbejdsindkomsten. I Finland er der ingen officiel arbejdsgiverperiode, men de fleste arbejdsgivere udbetaler fuld løn ved kortvarig sygdom.

Tabel 6.2 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 1997

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Eksisterer der en arbejdsgiverperiode?	Ja	Nej ²⁾	Ja	Ja
Arbejdsgiverperiodens længde	2 uger for private	–	2 uger	4 uger ³⁾
Antal karenstage	–	9	–	1
Den maksimale periode, hvori der kan udbetales sygedagpenge/sygeløn	52 uger ¹⁾	52 uger	52 uger	Ingen tidsbegrænsning

1 I særlige tilfælde er der mulighed for at få forlænget dagpengeperioden. Det gælder for eksempel hvis det anses for overvejende sandsynligt, at revalidering kan iværksættes, og når der er indgivet ansøgning om førtidspension. Desuden kan dagpengeperioden forlænges med 2×26 uger ved alvorlig sygdom eller arbejdsskade.

2 Efter kollektive aftaler betaler arbejdsgiverne fuld eller delvis løn i 1-3 måneder under sygdom. I denne periode betales dagpengene til arbejdsgiveren.

3 Inden for arbejdsgiverperioden er der én karenstage.

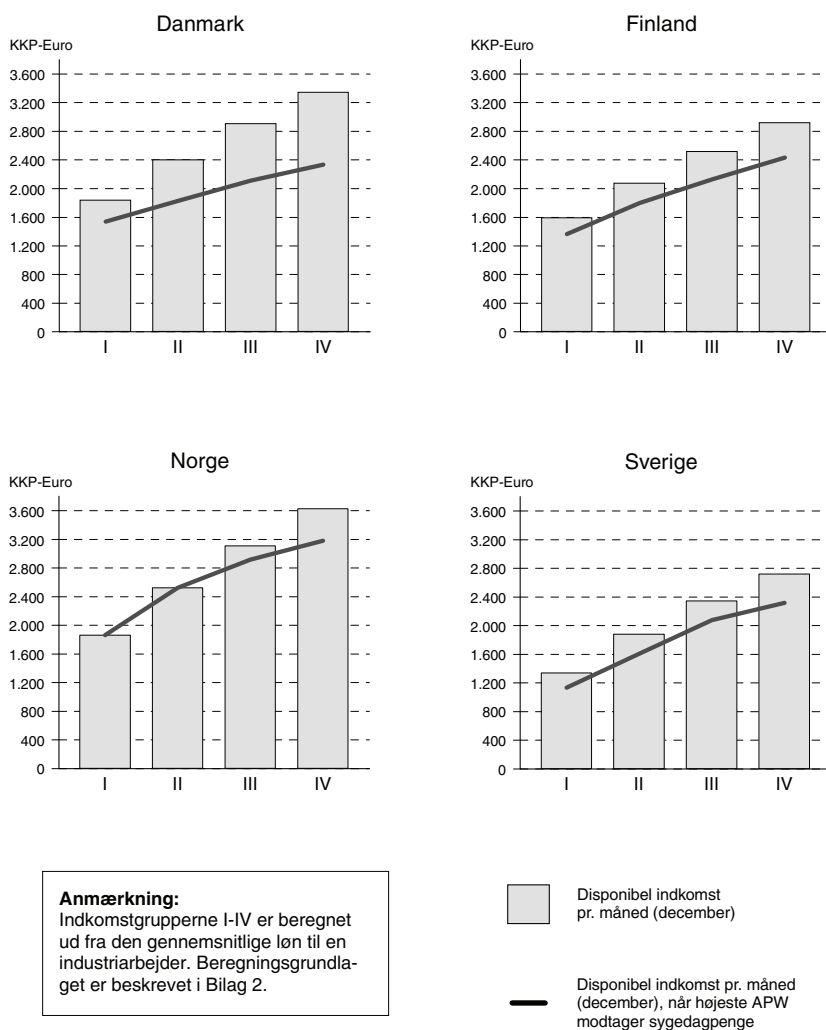
Tabel 6.3 Størrelsen af kontantstøtte til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 1997

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Sygedagpengenes størrelse i pct. af arbejdsindkomsten	100 pct.	Normalt 70 pct.	100 pct.	75 pct.
Minimumsbeløb pr. uge i egen valuta	.	.	409 NOK	84 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	.	.	41	8
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.625 DKK ¹⁾	.	4.904 NOK	3.913 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	288	.	497	378
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Nej	Nej

1 Offentligt ansatte og en del privatansatte får efter overenskomst fuld løn under sygdom, for nogle privatansatte dog kun i de første uger.

SYGDOM

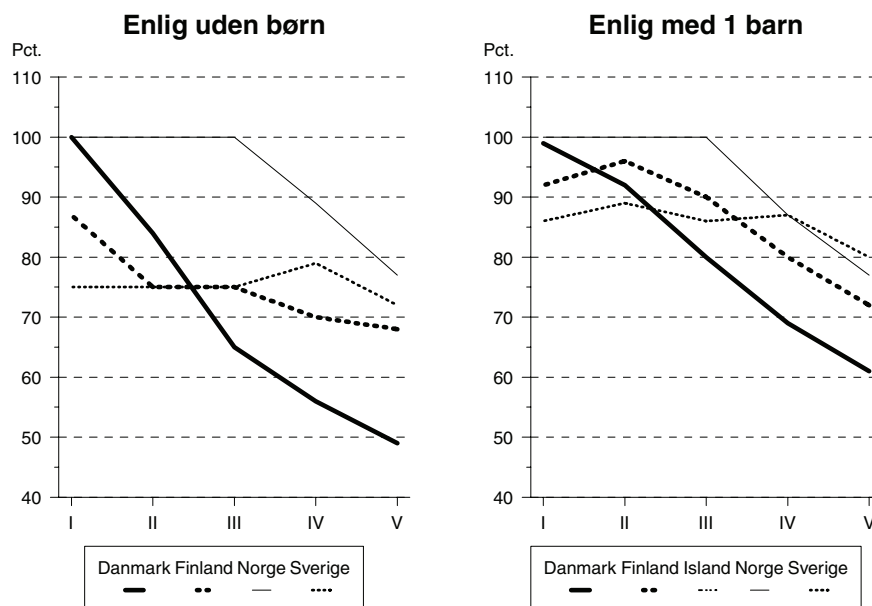
Figur 6.1 Disponibel indkomst for et par uden børn 1997

Figur 6.1 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i beskæftigelse, dels når den person der har den højeste indkomst overgår til at modtage sygedagpenge. Figur 6.2 viser den disponible indkomst ved sygedagpenge i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse på fem indkomstniveauer, dels for en enlig uden børn, dels for en enlig med ét barn.

Som det fremgår af figurene, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved sygdom. For enlige i de laveste indkomstgrupper er kompensationen højest i Danmark og Norge og lavest i Sverige, mens den for enlige i de højeste indkomstgrupper er lavest i Danmark og højest i Norge og Sverige. For par uden børn er kompensationen generelt højest i Norge og lavest i Sverige. Forskellene er dels betinget af dagpengenes størrelse målt i forhold til arbejdsindkomsten (de er højest i Danmark og Norge og lavest i Finland), dels af maksimumsbeløbets størrelse, som er relativt lavt i Danmark set i forhold til Sverige og – især – Norge. Endelig har det betydning, at der i Finland ikke er nogen øvre grænse for dagpengenes størrelse.

Figur 6.2 Disponibel indkomst ved sygedagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1997

Anmærkning:
Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

SYGDOM

I Danmark, Finland og Sverige skyldes det højere kompensationsniveau for enlige med ét barn set i forhold til enlige uden børn især, at der ved overgangen til sygedagpenge sker et fald i daginstitutionsbetalingen; men derudover modtager enlige med ét barn også højere boligstøtte, da reglerne herom generelt er mere gunstige for familier med børn end for familier uden børn.

Tabel 6.4 Beregnet fravær i mindst én uge pga. sygdom blandt beskæftigede i pct. af alle beskæftigede 1990-1997¹⁾

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990					
Mænd	1,5	2,2	1,1 ²⁾	2,7	3,7
Kvinder	2,2	2,6	1,9 ²⁾	3,5	5,4
I alt	1,8	2,4	1,5 ²⁾	3,1	4,5
1995					
Mænd	1,4	2,0	1,3	2,2	2,2
Kvinder	2,2	2,3	2,1	3,1	3,4
I alt	1,7	2,1	1,7	2,6	2,7
1996					
Mænd	1,2	1,8	1,2	2,7	1,9
Kvinder	2,3	2,3	1,7	3,7	2,9
I alt	1,7	2,0	1,4	3,2	2,4
1997					
Mænd	1,3	2,0	1,3	2,7	1,8
Kvinder	1,8	2,2	2,0	3,9	3,1
I alt	1,5	2,1	1,7	3,2	2,4

1 Tallene er beregnet ud fra arbejdskraftundersøgelserne, som et gennemsnit af tællingerne.

2 Vedrører 1991.

I Sverige er der siden 1990 sket et markant fald i fravær på grund af sygdom. Årsagerne hertil er flere, blandt andet den stigende arbejdsløshed op gennem 1990'erne. I Norge er det gået den modsatte vej på grund af lav arbejdsløshed.

Tabel 6.5 Afsluttede sygedagpengeperioder af mindst 15 dages varighed (pct.) 1997

	Danmark	Finland	Norge	Sverige ¹⁾
<i>Varighed (dage)</i>				
15-21	23,9	28,8	17,5	8,4
22-29	12,6	18,8	13,7	7,9
30-59	23,4	28,8	27,1	34,4
60-89	10,3	9,0	12,3	14,8
90-119	5,9	3,7	6,7	8,0
120-149	3,6	1,9	4,4	4,8
150-179	2,6	1,3	3,0	3,3
180-359	8,8	6,3	9,9	9,7
360+	8,8	1,4	5,4	8,6
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Antallet af fraværsperioder med en varighed på 15-21 og 22-29 dage er i 1997 betydeligt færre en tidligere på grund af at arbejdsgiverperioden omfatter de første 28 dage. De som er medtaget med fravær i h.h. 15-21 og 22-29 dage er forsikrede som ikke har en arbejdsgiver for eksempel, arbejdsløse, studerende og selvstændige.

Der er visse variationer i landenes mønster for langvarigt sygefravær (sygefravær ud over 14 dage). Dette afspejler blandt andet forskellig praksis med hensyn til, hvornår langvarigt syge overgår til at få udbetalt ydelser fra andre dele af det sociale system. Det gælder fx overgangen til revalideringsydelse eller førtidspension.

I Sverige er der ingen begrænsning for, hvor længe man kan modtage sygedagpenge, og de kan derfor også udbetales efter mere end ét års sygdom. Dette kan i en række tilfælde også ske i Danmark. De 5,4 pct. i Norge på over 360 dage dækker også personer som ikke er raskmeldte efter et års (365 dages) sygdom. De modtager ikke sygedagpenge mere end et år, men får i stedet for udbetalt revalideringsdagpenge.

Dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom

I alle fem lande udbetales der ydelser ved arbejdsskader og erhvervssygdomme. De kortvarige ydelser kan være sygedagpenge eller ydelser, der svarer til dette.

I Finland udbetales der arbejdsskadedagpenge, almindeligvis svarende til den normale løn.

Serviceydelse

Det er et fællestræk ved de nordiske lande, at de har et veludbygget serviceapparat til såvel forebyggelse som behandling af sygdomme. Der er dog tale om et område, som varierer noget i opbygning fra land til land.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er det de kommunale og/eller amtskommunale myndigheder, der har ansvaret for organiseringen af sundhedsvæsenet, mens det i Island er staten.

Der er etableret bedriftssundhedstjenester i Danmark, Norge og Sverige, som har til formål at den inden for rammerne af den enkelte arbejdsplads skal kunne iværksætte forebyggende foranstaltninger og udføre helbreds kontrol. Der findes også en lovpligtig bedriftssundhedstjeneste i Finland som skal sørge for præventive foranstaltninger. Denne kan suppleres med frivillige ordninger som dels kan være præventive foranstaltninger eller almindelig sygdomsbehandling hvortil sygeforsikringen giver tilskud.

Sygehuse

– *Sygehusvæsenet er hovedsagelig et offentligt anliggende*

I samtlige nordiske lande findes der almindelige sygehuse med tilhørende ambulatorier/poliklinikker og skadestuer. Desuden er der højt specialiserede sygehuse, psykiatriske hospitaler og i nogle af landene også hospitaler til langtidspleje. Sygehusene drives hovedsagelig af staten, amtskommunerne eller kommunerne, men der findes også enkelte private sygehuse.

Det er meget vanskeligt at få sammenlignelige data for kapaciteten i sundhedsvæsenet i de nordiske lande, da området er meget forskelligt organiseret fra land til land. Det er dog en generel tendens, at liggetiderne ved sygehuse over årene bliver kortere, og at flere og flere patienter bliver behandlet ambulant.

Der har i alle landene været en tendens mod at afvikle egentlige psykiatriske hospitaler og i stedet udbygge behandlingen af de psykiatriske patienter i nærmiljøet.

Tabel 6.6 Udskrivninger og gennemsnitlig liggetid ved somatiske sygehusafdelinger 1990-1997

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>Antal udskrivninger pr. 1.000 indbyggere ved somatiske sygehusafdelinger</i>					
1990	193	180	166	155	170
1995	190	193	178	145	167
1996	189	210	..	148	164
1997	190	208	..	148	162
<i>Gennemsnitlig liggetid (dage) ved somatiske sygehusafdelinger</i>					
1990	6,7	7,2	7,6	7,1	7,5
1995	6,1	5,6	6,3	6,7	6,1
1996	6,1	5,3	..	6,2	6,4
1997	5,9	5,0	..	6,1	5,6

Kilde: *Health Statistics in the Nordic Countries* vedrørende årene 1990, 1995, 1996 og 1997.
Finland: STAKES (1990, 1995, 1996 og 1997).

1 Tallene for 1995 vedrører 1994.

Lægebehandling m.v.

– *Forebyggelse og almindelig lægebehandling foregår uden for sygehusene*

Den almindelige (primære) lægebehandling foregår i de nordiske lande uden for sygehusene. Til det primære sundhedsvæsen er der endvidere knyttet forskellige former for forebyggende sundhedsforanstaltninger.

I Danmark varetages den almindelige lægebehandling udelukkende af privatpraktiserende læger, fuldt finansieret og efter overenskomst med det offentlige. I Norge varetages ca. 75 pct. af den almindelige lægebehandling af privatpraktiserende læger. Dette gælder kun i ringe grad i de øvrige nordiske lande. Således skønnes det, at kun ca. 12 pct. af den almindelige lægebehandling i Sverige varetages af privatpraktiserende læger. I Finland foregår ca. 20 pct. af den almene lægebehandling og speciallægebehandlingen hos privatpraktiserende læger. Den resterende del varetages af ansatte læger i offentlige sundhedscentre.

SYGDOM

I Finland og Island kan sundhedscentrene have tilknyttet sengepladser.

Der findes speciallægebehandling i alle landene. Den varetages af speciallæger efter overenskomst med det offentlige. Ydelserne gives enten efter generelle eller efter specifikke regelsæt.

På grund af de store forskelle fra land til land i organiseringen af det primære sundhedsvæsen er det dog meget vanskeligt at få sammenlignelige data for antallet af lægebesøg pr. indbygger.

Der findes hjemmesygepleje i alle landene både til familier og børn som til ældre og handicappede.

I samtlige fem lande tilbydes gravide og småbørn desuden offentlig sundhedspleje. Endvidere er der i alle landene etableret skolesundhedspleje. De fleste børn vaccineres i henhold til det anbefalede vaccinationsprogram. Screeningprogrammer mod fx brystcancer findes i et vist omfang i alle landene. I Finland varetager sundhedscentrene disse opgaver.

I alle fem lande gives der tilskud til transportudgifter i forbindelse med sygdom.

Tandbehandling

– *Børn og unge får gratis tandbehandling*

Tandlægebehandling er veludbygget for alle i de nordiske lande. Med undtagelse af Island, foregår behandlingen af børn og unge i offentlige klinikker. I alle landene er behandlingen helt eller delvis gratis.

Tandbehandling for voksne varetages hovedsagelig af privatpraktiserende tandlæger.

I Sverige er det landstingene, der organiserer den offentlige tandpleje. Den dækker ca. 30 pct. af tandbehandling for voksne.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom

I Danmark er der sket et fald i det beregnede skøn over udgifterne til sygedagpenge i arbejdsgiverperioden. Udgifterne til serviceydelser inden for sundhedssektoren er til gengæld steget, herunder bl.a. inden for sygehusvæsenet med henblik på at nedbringe ventetiderne til undersøgelse og behandling.

I Finland er de sociale udgifter i forbindelse med sygdom steget med 2 pct. i 1999. For kontantydelsene skyldes det en forøget beskæftigelse hvorved flere blev berettiget til sygedagpenge. Nettoudgifterne til den almindelige sundhedsbehandling faldt hvorimod udgifterne til den specialiserede behandling steg med 3,5 pct. Ligeledes var der en betydelig stigning i lønudgifter til sygeplejersker.

I Island steg udgifterne til kontantydelsere i forbindelse med sygdom ca. 16 pct. fra 1996 til 1997 hvilket især skyldes højere løn under sygdom. Udgifterne til serviceydelser steg i samme periode 5 pct. hvilket først og fremmest skyldes en stigning i udgifterne til sygehusvæsenet på 12 pct.. Udgifterne til den specialiserede lægebehandling udenfor sygehusene faldt derimod 9,5 pct.

I Norge steg udgifterne i forbindelse med sygdom 8,8 pct. fra 1996 til 1997. Stigningen skal ses i sammenhæng med stigningen i beskæftigelsen idet antallet fraværsdage pr beskæftiget var 10,5 i 1997 mod 9,7 i 1996. Dette fravær er det højest registrerede i landet. Udgifterne til serviceydelser steg med 10 pct. i 1997, hvilket skal ses i sammenhæng med større refusioner til læger samt en stigning i serviceudbudet.

I Sverige skyldes udviklingen i de sociale udgifter til sundhedsvæsenet for det første en stigning i udgifterne til sygeforsikringen på grund af højere udbetalte beløb i sygedagpenge. Denne stigning skyldes et forøget indkomstniveau, hvorimod kompensationsniveauet er uændret.

SYGDOM

Tabel 6.7 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse. mio. KR/FIM					
A. <i>Betalt fravær ved sygdom</i>	11.179	7.493	7.173	26.543	23.832
Heraf:					
a. Almindelig dagpengesikring	7.079	2.384	418	14.788	13.942
b. Dagpengesikring i arbejdsgiverperiode	4.100	4.400	6.547	11.755	6.400
c. Særlig dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom	-	563	207	-	3.373
B. Øvrigt	422	-	-	67	35
Kontantydelse i alt	11.601	7.493	7.173	26.610	23.867
Serviceydelser. mio. KR/FIM					
Serviceydelser i alt	50.757	32.202	28.628	53.011	111.135
Udgifter i alt. mio. KR/FIM	62.358	39.695	35.801	79.621	135.002
Udgifter i pct. af BNP	5,6	6,3	5,3	7,3	7,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	85,7	64,4	79,5	60,9	65,3
- Arbejdsgivere	6,3	22,0	20,3	28,7	19,8
- Forsikredes præmier og særskatter	8,0	13,6	-	10,4	14,9
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	1.006	795	1.781	4.546	8.995
- Pct.	1,6	2,0	5,0	6,1	6,7

Tabel 6.8 Udgifter til ydelser i forbindelse med sygdom i KKP/capita 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	241	226	306	612	260
Serviceydelser i alt	1.054	971	1.223	1.221	1213
Udgifter i forbindelse med sygdom i alt	1.295	1.196	1.529	1.833	1473

Der er en vis forskel i udgifterne i forbindelse med sygdom mellem de nordiske lande hvor Finland bruger mindst og Norge mest.

Når det gælder udgifter til betalt fravær ved sygdom så anvender Norge ca. dobbelt så meget som de andre nordiske lande målt i KKP pr capita. Her er det især kontantstøttens størrelse som spiller en rolle (jf. tabel 6.3)

men også den lave arbejdsløshed i Norge har en vis betydning for sygdomsfraværet.

Når det gælder udgifterne til service (sygdomsbehandling) så er udgifterne lavest i Finland og højest i Island.

Det som blandt andet påvirker udgifterne til sygdomsbehandling er patienternes egenbetaling for sygdomsbehandling og medicin hvor egenbetalingen er højest i Finland.

En anden påvirkningsfaktor er gråzonen mellem sundhedssektoren og behandlingen af de ældre og handicappede som er noget forskelligt organiseret mellem landene.

Egenbetaling for sundhedsydelse

Reglerne for egenbetaling af sundhedsydelser er noget uensartede i de nordiske lande. I Finland, Island, Norge og Sverige er der regler om maksimal egenbetaling for sundhedsydelser, mens sådanne regler ikke eksisterer i Danmark.

Maksimal egenbetaling

I Finland dækker sygeforsikringen det overskydende beløb hvis den samlede egenbetaling for medicin udgør 3.240,43 FIM pr år og udgifterne til transport i forbindelse med behandling udgør 900 FIM pr år. Hvis de samlede udgifter til sundhedsydelser udgør mere end 4.000 FIM pr år eller 10 pct. af den samlede indkomst gives der en særlig skattelettelse.

I Island er den maksimale egenbetaling pr år 12.000 ISK for personer i alderen 16-66 år og for børn under 16 år er den maksimale egenbetaling 6.000 ISK. Pensionister 67-69 år med fuld grundpension, samt pensionister 70 år og ældre samt handicappede og personer som har været arbejdsløse i mere end 6 måneder er den maksimale egenbetaling 3.000 ISK.

I Norge er egenbetalingen for personer i alderen 16-66 år, for lægemidler 36 pct. op til et loft på 330 NOK pr recept. For andre aldersgrupper samt for førtidspensionister er egenbetalingen 12 pct. pr recept op til et loft på 110 NOK. Rikstrygdeverket refunderer det resterende beløb. I 1997 finansierede folketrygden 53,6 pct af alle lægemidler, sygehusene 15 pct. og patienterne 31,4 pct.

I Sverige findes der dels en maksimal egenbetaling pr år for almindelig lægebehandling på 900 SEK og en anden maksimal egenbetaling for medicin på 1.300 SEK.

SYGDOM

Hvis en eller begge forældre tilsammen har flere børn under 18 år, er børnene fritaget for egenbetaling såfremt lægemiddelkøbet til dem samlet overstiger det fastlagte maksimum for egenbetaling. For den kommunale omsorg findes der ingen statslige regler for maksimal egenbetaling.

Lægebehandling m.v.

I Danmark er lægebehandling og hjemmesygepleje gratis. Et lille gruppe med frit lægevalg betaler dog selv et mindre beløb for lægebehandling. I de øvrige nordiske lande betaler patienterne selv et beløb for behandlingen. I Finland udgør beløbet maksimalt 100 FIM pr år eller 50 FIM for de første tre gange for den ambulante behandling i det primære sundhedsvæsen. For midlertidig hjemmesygepleje betales der 50 FIM pr besøg af en læge og af en sygeplejerske 30 FIM pr besøg. For kontinuerlig pasning i hjemmet betales der et beløb som dels er afhængig af pasningens omfang og dels den pågældendes økonomiske situation. I Island er hjemmesygeplejen gratis. I Norge varierer egenbetalingen ved lægebesøg. Ved konsultation hos almenpraktiserende læger er egenbetalingen 92 NOK, mens den er 160 NOK ved behandling hos en specialist. Egenbetalingen er 170 NOK ved besøg hos lægevakten. Egenbetalingen for hjemmesygepleje var i 1997 på maksimalt 600 NOK i løbet af et år for personer med en indtægt under 84.000 NOK. For personer med en højere indkomst er der ingen maksimal egenbetaling, men betalingen kan variere fra kommune til kommune. I Sverige varierer egenbetalingen mellem landstingene fra 60 SEK til 260 SEK for lægebehandling og for besøg hos en fysioterapeut, psykolog, kiropraktor m.v. fra 50 SEK til 120 SEK. Normalt er egenbetalingen ved besøg hos en specialist dyrest (fra 150-260 SEK) men besøg i almen praksis koster mellem 60 SEK til 120 SEK.

Tandbehandling

I alle landene er tandbehandling for børn og unge enten helt eller delvis gratis. Den øvrige del af befolkning betaler enten selv alle udgifter til behandling, eller de får refunderet en mindre del af dem. I Danmark udgjorde patienternes egenbetaling i 1997 ca. 59 pct. af de samlede udgifter, inkl. udgifter til den kommunale børne- og ungdomstandpleje, der er gratis. I Finland får personer født i 1956 eller senere tilskud på ca. 50 pct. til tandbehandling og 75 pct. i tilskud til undersøgelser og forebyggende behandlinger. I Island får personer over 67 år samt handicappede refunderet mellem 50 og 100 pct. af udgifterne, afhængig af deres indkomst.

Medicin

I Danmark udgjorde patienternes andel af medicinudgifterne, inkl. håndkøbsmedicin, ca. 41 pct. i 1997. Sygesikringen (amterne) finansierede ca. 52 pct. og kommunerne de resterende 7 pct. af udgifterne. I Finland udgjorde patienternes egenbetaling ca. 42 pct., mens sygeforsikringen finansierede den resterende del af udgifterne. I Island kan patienternes egenbetaling for receptpligtig medicin ikke opgøres. I Norge udgjorde privatpersonernes egenbetaling for medicin ca. 35 pct. Rikstrygdeverket refunderede det resterende beløb. I Sverige udgjorde egenbetalingen 27 pct. af udgifterne.

Indlæggelse på sygehus

I Danmark, Island og Norge er der ingen egenbetaling for indlæggelse på sygehus, I Finland betales maksimalt 125 FIM pr. dag ved kortvarige sygehusophold og 75 FIM pr dag i den psykiatriske behandling. I Sverige betales maksimalt 80 SEK pr. dag, uanset opholdets længde.

Kapitel 7

Ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Kapitlets opbygning

Mens de øvrige kapitler har fulgt ESSPROS' kapitelinddeling, er beskrivelsen af ældre, funktionshæmmede og efterlevende her samlet i ét kapitel. Da de nordiske landes regelsæt for pensioner stort set er sammenfaldende og som oftest tager udgangspunkt i pensionssystemerne for ældre, har det været mest hensigtsmæssigt at beskrive pensionssystemerne under ét. For serviceydelsernes vedkommende er det ofte den samme service, der gives på de samme institutioner og det samme personale, der behandler både ældre og funktionshæmmede. Som nævnt i kapitel 2 er der i denne udgave af publikationen, ved hjælp af beregning, foretaget en opdeling af de sociale udgifter til service til hhv. ældre- og handicappede. Ligeledes er udgifterne til hjemmesygepleje flyttet fra dette kapitel til kapitlet om sygdom i det omfang, det har været muligt, for at få mere ensartede opgørelser. For Norges vedkommende har det ikke været muligt at udskille hjemmesygeplejen, og for Sverige har det kun været delvist muligt.

Opbygningen af kapitlet er herefter som følger: Først gives en generel beskrivelse af pensionisters vilkår og pensionssystemet. Herefter følger en samlet beskrivelse af kontant- og serviceydelser til henholdsvis ældre og funktionshæmmede og af kontantydelse til efterlevende. Sidst i kapitlet er der en samlet fremstilling af de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende.

Pensionisters vilkår

Både i de nordiske og andre europæiske lande udgør udgifterne til ældre og funktionshæmmede en væsentlig del af de samlede sociale udgifter. Disse

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

udgifters relativt mindre andel i de nordiske lande skyldes først og fremmest større indsatser over for bl.a. familier, børn og arbejdsløse.

Tabel 7.1 Udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1996

Danmark	49,6	Belgien	49,3	Luxembourg	56,4
Finland	48,5	Frankrig	49,6	Portugal	54,9
Island	42,4	Grækenland	57,6	Spanien	53,1
Norge	48,8	Holland	53,7	Storbritannien	52,3
Sverige	50,9	Irland	30,9	Tyskland	48,4
		Italien	72,9	Østrig	51,4

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Figur 7.1 viser den disponible indkomst for familier, hvor hovedpersonen, dvs. personen med den højeste indkomst, er over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år. Som i de øvrige kapitler anvendes også her ækvivalentindkomster. Den disponible indkomst er faktorindkomsten plus sociale kontantydelse, minus skat. Island har, som nævnt tidligere, en anden familieinndeling, og resultatet i figur 7.1 bliver derfor anderledes.

Som det fremgår af figuren, har familier over 65/67 år i alle landene en lavere gennemsnitlig disponibel indkomst end familier, der er under 65/67 år. Dette gælder både for enlige og parfamilier. Undtaget herfra er dog enlige i Island. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med at hjemmeboende børn over 15 år i statistikken tæller som selvstændige familier, hvilket ikke er tilfældet i de fire øvrige lande. (jf. kapitel 2) Desuden er den faktiske pensionsalder meget høj i Island.

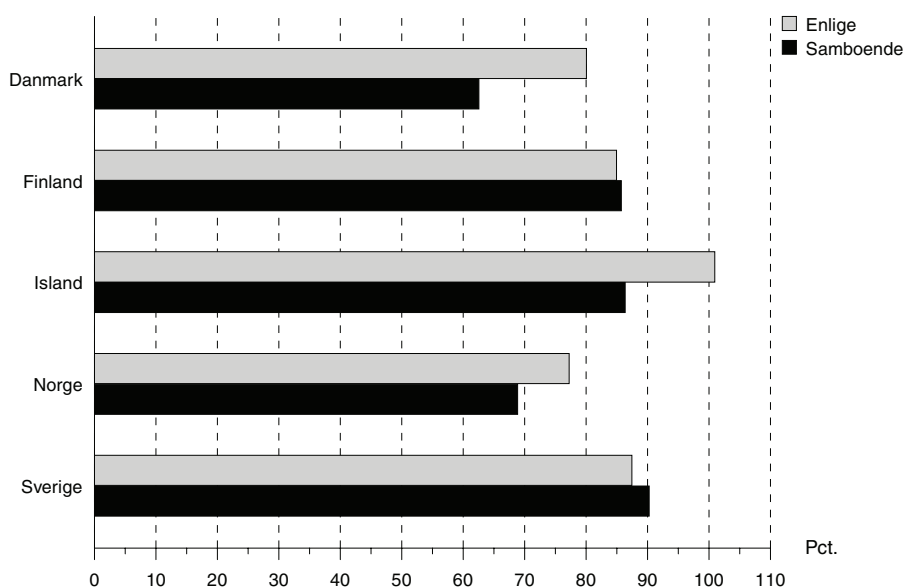
Med undtagelse af Finland og Sverige, har enlige over 65/67 år en relativ højere disponibel indkomst end par. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med, at pensionssystemerne i de nordiske lande giver enlige en relativt høj kompensation i forhold til tidligere indkomst, jf. figur 7.2. Desuden er der flere unge enlige med en relativt lav indkomst end blandt par.

For enlige over og under 65/67 år er forskellene i de gennemsnitlige disponible indkomster mindst i Island og Sverige og størst i Norge. For par er forskellen størst i Danmark og mindst i Sverige. Det hænger sammen med, at tillægspensionen er relativt beskedent i Danmark og Norge, specielt set i forhold til de udbyggede tillægspensionsordninger i Sverige og Finland. Indkomster fra supplerende pensionsordninger, som indgår i figur 7.1 (men ikke i figur 7.2), spiller formentlig en større rolle i Danmark og Norge end i

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Island, Sverige og Finland. Men ordningerne er tilsyneladende ikke tilstrækkeligt udbyggede til at kunne udligne de store forskelle i de lovfæstede tilægspensionsordninger.

Figur 7.1 Disponibel indkomst for enlige og par over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år 1996

Pensioner

Hensigten med pensionerne er at garantere enhver borger et vist forsørgelsesniveau i forbindelse med alderdom, invaliditet eller tab af forsørger. I alle landene gives der pension til ældre. Desuden findes der en række ordninger, som gør overgangen til alderspension mere smidig: de såkaldte særlige alderspensioner.

Personer med helt eller delvist nedsat erhvervsevne kan også få pension. Pensionen kaldes førtidspension i Danmark og Sverige, invalidepension i Finland og Island og uførepension i Norge. Ved bedømmelse af arbejdsevnen tages der hensyn til såvel sociale som helbredsmæssige forhold. De hel-

bredsmæssige kriterier er dog fortsat dominerende i forbindelse med tilkendelsen af førtids- og invalidepensioner.

I Finland findes der en særlig pension for personer i alderen 58-64 år der har nedsat arbejdsevne. Pensionsformen benævnes individuel førtidspension. Her spiller de sundhedsmæssige kriterier kun en mindre rolle. I tilfælde hvor der overvejende eller udelukkende er tale om sociale kriterier henregnes førtidspensionen til de særlige alderspensioner.

Af hensyn til sammenligneligheden landene imellem opdeles den danske førtidspension således, at den højeste og mellemste førtidspension behandles sammen med invalidepensionerne i de øvrige lande, og den almindelige og forhøjede almindelige førtidspension behandles sammen med de særlige alderspensionsordninger.

I Finland, Norge og Sverige gives der en særlig pension til enker og enkemænd. Denne pensionsform er afskaffet i Danmark og i Island som grundpension, hvor efterladte til gengæld kan opnå førtidspension.

Pensionernes opbygning

Selvom der er forskelle i både pensions- og finansieringsformerne, er det et fællestræk for alle nordiske lande, at pensionerne er opbygget i tre led:

- a. En lovfæstet grundpension (folkepension) som i Danmark, Island, Norge og Sverige gives til alle uafhængig af tidligere arbejdsindkomst og andre pensionsydelser. I Finland er retten til grundpension afhængig af andre pensionsydelser mens grundpensionen i Island er indkomstreguleret.
- b. En lovfæstet tillægspension for erhvervsaktive, hvor pensionsudmålingen er baseret på tidligere arbejdsindtægt samt præmier og indbetalinger fra sikrede og arbejdsgivere.
- c. Supplerende pensioner oprettet ved lov eller ved aftale mellem arbejdsgivere og arbejdstagere.

Der kan ikke trækkes helt klare grænser mellem de tre pensionssystemer, navnlig ikke mellem tillægspensioner og supplerende pensioner.

Som hovedregel udgør grundpensioner og tillægspensioner en helhed. Grundpensionerne sikrer alle et vist minimum af social tryghed, mens tillægspensionerne erstatter indkomsten fra den erhvervsaktive alder.

I Danmark er tillægspensionen alene afhængig af bidragsperiodens længde og beskæftigelsens omfang, mens den i de øvrige lande er afhængig af indtjenings tid og arbejdsindkomstens størrelse. I Finland er folkepensionen afhængig af arbejdsindkomstens størrelse. Der gives ikke folkepension hvis

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

arbejdspensionen overstiger ca. 5.000 FIM pr. måned (for gifte 4.500 FIM pr. måned).

Indkomsterstøttende ydelser, som ikke er pensioner, er pensionsgivende i alle landene.

Beskatning af pensioner

I Danmark er pensionister beskattet efter de samme regler som andre skatteydere. I Island beskattes pensioner normalt også, dog er tillægget til grundpensionen for alders- og førtidspensionister skattefrit. I de øvrige lande findes der særligt gunstige beskatningsregler for pensionister.

Boligstøtte til pensionister samt særlige tillæg til handicappede er skattefrie i alle landene på nær Island. Børnetillæg til pensionister er skattefrit i Danmark og Island men skattepligtigt i Norge.

Tabel 7.2 Pensionsmodtagere fordelt efter ydelser 1997¹⁾

	Danmark	Finland	Island ²⁾	Norge ²⁾	Sverige
<i>Modtagere af:</i>					
Grundpension	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år
Tillægspension	Lønmodtagere	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige med mindst 3 års erhvervsarbejde
Supplerende pensioner	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd)	–	–	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd)	–
	Offentlige kollektive aftaler	–	–	Offentlige kollektive aftaler	Offentlige kollektive aftaler
	Private kollektive aftaler	Private kollektive aftaler	–	–	Private kollektive aftaler

1 I kraft af den indgåede EU/EØS-aftale er reglerne for retten til grundpension i de nordiske lande blevet næsten ens. Som hovedregel gælder, at man for at være pensionsberettiget skal have været bosat i mindst tre år i det pågældende land mellem det fyldte 15. og 65./67. år. Beskæftigelsesperioder i et EU-land, eller et andet land med hvem der er indgået socialsikringskonvention, kan medregnes til opfyldelse af bopælskravet. Reglerne for tillægspension i Danmark gælder kun alderspensionister.

2 Treårsgrænsen gælder ikke ved arbejdsskader.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.3 Tillæg til grundpensionen 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Børnetillæg</i>	Ordinært og særligt børnetilskud	Nej ²⁾	Ja	Ja	Nej ⁵⁾
– Indkomstreguleret?	Nej	-	Nej	Ja	-
– Skattepligtigt?	Nej	-	Nej	Ja	-
<i>Tillæg til personer, som kun oppebærer grundpension</i>	Ja	. ³⁾	Ja	Ja	Ja ⁶⁾
– Indkomstreguleret?	Ja	. ³⁾	Ja	Ja	Ja ⁷⁾
– Skattepligtigt?	Ja	. ³⁾	Ja	Ja	Ja
<i>Boligtilskud</i>	Ja ¹⁾	Ja	Nej ⁴⁾	Ja	Ja
– Indkomstreguleret?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
<i>Ægtefællertillæg hvis kun den ene ægtefælle oppebærer pension</i>	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
– Indkomstreguleret?	-	Nej	Ja	Ja	-
– Skattepligtigt?	-	Nej	Ja	Ja	-
<i>Hustru-/ægtefællertillæg</i>	Nej	Nej ²⁾	Nej	Nej	Nej ⁵⁾
<i>Hjælpe- eller plejetillæg til handicappede</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
– Indkomstreguleret?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej

1 Til pensionister kan der gives en boligydelse afhængig af indtægt og boligens størrelse. Ydelsen er ikke en del af pensionen.

2 Fra og med 1996 tildeles der ikke børnetillæg og ægtefællertillæg. Børnetillægget vil være helt afviklet i år 2001 og ægtefællertillægget i år 2002.

3 Folkepensionen er fuldstændig afhængig af arbejdspensionen. Der er garanteret et minimumsbæbeløb til de som enten har en lille eller ingen arbejdspension. Folkepensionen er skattepligtigt.

4 Der findes særlige pensionstillæg, som ikke er knyttet direkte til boligudgifter, men de gives i reglen til pensionister, der har høje boligudgifter.

5 Siden 1990 er der ikke givet nye børnetillæg og børnetillægget vil være helt afviklet år 2005. Hustrutillægget har gradvist været under afvikling siden 1990 og gives kun i særlige tilfælde efter overgangsbestemmelser.

6 Gives kun til personer med en lav ATP

7 Kun for ATP.

Antallet af pensionsmodtagere

Tabel 7.4 Pensionsmodtagere efter alder, i tusinder og i pct. af aldersgruppen pr. december 1997

	Danmark		Finland		Island ¹⁾		Norge		Sverige	
	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe
16-39 år	34	1,9	29	1,8	5	4,7	70	4,6	47	1,7
40-49 »	53	7,1	48	5,9	3	7,2	49	8,0	77	6,4
50-54 »	59	14,5	45	12,0	2	10,6	38	12,9	72	11,0
55-59 »	76	25,3	79	28,2	2	15,4	44	21,2	91	18,4
60-64 »	156	63,0	198	80,1	3	27,1	58	33,4	157	38,7
65-66 »	70	78,1	94	104,0	2	41,9	31	43,9	161	102,3
67+ »	708	100,9	682	103,4	26	98,6	628	99,9	1.415	102,2
I alt	1.156	27,0	1.174	28,5	40	20,5	918	26,3	2.020	28,6

1 1996

Opgørelsen i tabel 7.4 er ekskl. børnepensionister, enkepensionister og delpensionister. I det samlede antal pensionister er der for Danmarks vedkommende medtaget efterlønsmodtagere (135.693 personer) i alderen 60-66 år og personer, som modtager overgangsydelse (39.369 personer) i alderen 50-59 år. Da enkepension er afskaffet i Danmark og enker i stedet for kan søge om at få tilkendt almindelig førtidspension, er antallet af pensionsmodtagere i Danmark overvurderet i forhold til de andre nordiske lande. Årsagen til de høje rater for de 60-64-årige i Finland er, at offentligt ansatte går på pension i 63-års alderen. Desuden har man i Finland flere forskellige førtidspensionsordninger, som fx arbejdsløshedspension og førtidig alderspension for 60-64-årige samt individuel førtidspension for de 58-64-årige.

I Sverige var der i 1997 13.602 personer i alderen 60-64 år som modtog delpension. Hvis disse medregnes var 42,0 pct. af de 60-64-årige i denne gruppe pensionister, svarende til i alt 170.628 personer.

Da man i alle landene kan være bosat uden for landet og samtidig modtage pension, kan antallet af modtagere overstige 100 pct.

Alderdom

Pensioner til ældre

– *Overgangen til pensionen varierer*

Aldersgrænsen for at få udbetalt grundpension er 65 år i Finland og Sverige og 67 år i Danmark, Norge og Island.

Aldersgrænsen for at modtage tillægspension er i Danmark, Finland, Norge og Sverige den samme som for grundpension, men 65-70 år i Island. I Finland er den almindelige pensionsalder for offentligt ansatte dog 63 år, men den stiger i øjeblikket successivt til 65 år.

Aldersgrænsen for de supplerende og individuelle pensionsordninger er 60 år i Danmark.

I alle fem lande ydes alderspension både i form af grundpension og tillægspension.

Pensionerne reguleres normalt i forhold til den almindelige løn- og/eller prisudvikling i landet.

I Norge reguleres grundbeløbet årligt af Stortinget efter forhandlinger mellem staten, fagforbundene og de sikredes interesseorganisationer.

I Finland og Sverige er det muligt at udtage grund og/eller tillægspensionen før den almindelige pensionsalder, men da med et lavere beløb. Tilsvarende bliver pensionen højere, hvis man venter med at gå pension til senere end den ordinære pensionsalder. I Danmark forhøjes tillægspensionen, hvis man venter med at få den udbetalt til man fylder 70 år.

Grundpension til ældre

Grundpensionen består i Danmark, Island, Norge og Sverige af et grundbeløb og et tillæg. I Danmark reguleres grundbeløbet for alle pensionsmodtagere i forhold til deres evt. arbejdsindkomst. I Finland gennemførtes der i 1996 en reform som indebærer at hele folkepensionen /grundpensionen blev afhængig af andre pensionsindtægter. I begyndelsen af 1997 blev grundbeløbet og pensionstillægget slået sammen til én ydelse. I Island reguleres grundbeløbet i forhold til andre skattepligtige indkomster efter særlige regler herunder ægtefællens indkomst og tillægspensionen. I Sverige er grundpensionen uafhængig af andre indtægter.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

I Danmark reguleres det almindelige pensionstillæg i forhold til pensionistens egen og evt. ægtefælles samlede indtægter ud over grundpensionen. Det særlige tillæg til enlige er ikke indkomstreguleret.

I Finland og Sverige er grundpensionen udmålt i forhold til tillægspensionens størrelse. I Norge udregnes tillæg til grundpensionen ud fra størrelsen af tillægspensionen. I Danmark og Island udbetales til gengæld et tillæg til grundbeløbet. Størrelsen af dette tillæg er afhængig af pensionistens øvrige indtægter.

Tillægspension til ældre

Tillægspensionens betydning for den samlede pensionsudbetaling varierer betydeligt mellem de nordiske lande: fra kun at være et mindre beløb i Danmark til at være det væsentligste bidrag i Island, Finland og Sverige. Forudsætningen for at få udbetalt tillægspension bygger i alle landene på den forudsætning, at man tidligere har været tilknyttet arbejdsmarkedet. I Norge er tillægspensionen en del af sikringen i Folketrygden og udregnes i forhold til tidligere indtægt.

Supplerende pension til ældre

De supplerende pensionsordninger er som oftest aftalebaserede og gælder hovedsagelig for statsligt og kommunalt ansatte. Privatansatte dækkes i varierende omfang af disse ordninger.

I Danmark er det ca. 80 pct. og i Norge ca. 60 pct, mens det i Sverige er så godt som alle lønmodtagerne, der er omfattet af de supplerende pensionsordninger. I Finland er disse pensionsordninger af ringe betydning, da der ikke er lagt loft over tillægspensionens størrelse. I Island figurerer de supplerende pensioner statistisk som tillægspensioner.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.5 Mindstepensionens månedlige størrelse 1997

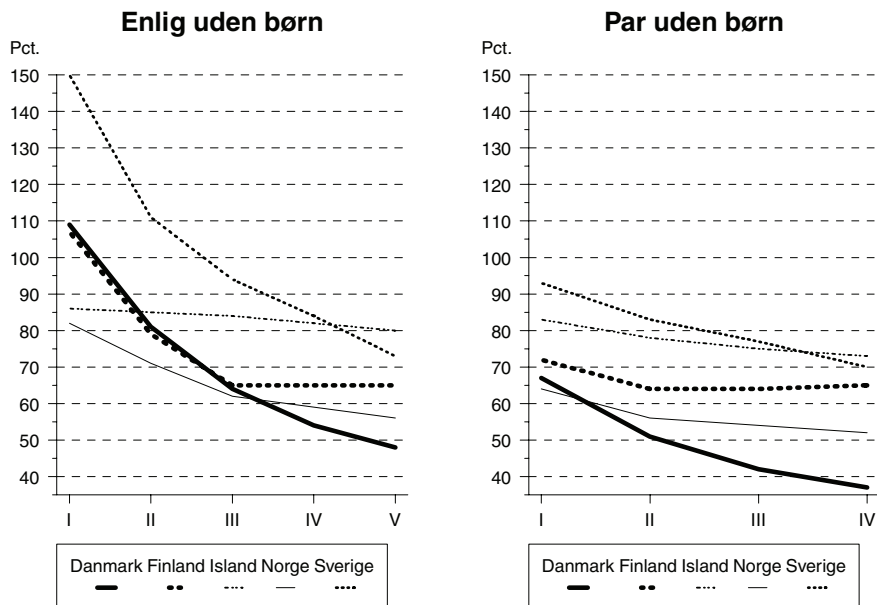
	Danmark	Finland ¹⁾	Island	Norge	Sverige
Enlige					
Månedlig mindstepension KR/FIM					
– Grundbeløb	3.810	.	14.243	3.542	2.846
– Tillæg	3.776	.	27.310	2.238	1.645
Månedlig mindstepension i alt					
– KR/FIM	7.586	2.547	41.553	5.780	4.491
– KKP-Euro	833	394	481	586	433
Ægtepar					
Månedlig mindstepension KR/FIM					
– Grundbeløb	7.620	.	25.637	5.313	4.654
– Tillæg	3.348	.	54.619	4.476	3.290
Månedlig mindstepension i alt					
– KR/FIM	10.968	4.466	80.256	9.789	7.944
– KKP-Euro	1.204	691	929	993	767

1 Grundpension og pensionstillæg blev 1.1. 1997 sammenlagt til et beløb . Pensionister som ved udgangen af 1995 kun modtog grundbeløbet får en såkaldt "beskåret folkepension" indtil udgangen af år 2000.

Figur 7.2 viser for det første den disponible indkomst på fem indkomstniveauer (inkl. den maksimale tillægspension) for en enlig alderspensionist, udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse. For det andet den disponible indkomst på fire indkomstniveauer (inkl. tillægspension) for et pensionistægtepar, udtrykt i pct. af disponible indkomst ved beskæftigelse.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved overgangen til pension. Det gælder både landene imellem og mellem enlige og par. Årsagen hertil er først og fremmest tillægspensionen, som er meget lav i Danmark, men fuldt udbygget i Sverige. Noget tilsvarende gælder de islandske tillægspensionsordninger. De meget høje kompensationsniveauer i Danmark og Finland for enlige i de laveste indkomstgrupper – og i Sverige for enlige og parfamilier i de samme indkomstgrupper – hænger bl.a. sammen med de forholdsvis store boligydelse til pensionister i disse lande. I Finland, Norge og Sverige spiller det også en rolle at der findes særlige gunstige beskatningsregler for pensionister. Desuden er mindstepensionen relativt høj i Danmark og tillægspensionen generelt høj i Sverige.

Figur 7.2 Disponibel indkomst ved alderspension (inkl. tillægspension) i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1997

Anmærkning:
 Indkomstgrupperne I-V/I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Kontantydelsen udbetales til den person, der har den højeste indkomst. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

Forskellene i kompensationsniveauerne mellem landene, specielt for de højere indkomstgrupper, afspejler til en vis grad betydningen af de supplerende pensionsordninger (som ikke indgår i figurerne). Disse ordninger har størst betydning i Danmark og Norge.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.6 Pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension og tillægspension ved udgangen af årene 1990-1997

	Alderspen- sionister i alt (1.000)	Alderspensionister der kun modtager grund- pension fordelt på mænd og kvinder		Mænd, der kun modta- ger grundpension, og mænd der både modta- ger grund- og tillægs- pension, pct.		Kvinder, der kun mod- tager grundpension, og kvinder der både mod- tager grund- og tillægs- pension, pct.	
		Mænd, pct.	Kvinder, pct.	Kun grund- pension	Både grund- og tillægs- pension ¹⁾	Kun grund- pension	Både grund- og tillægs- pension ¹⁾
<i>Danmark</i>							
1990	706	24,3	75,7	24,9	75,1	52,7	47,3
1995	709	24,0	76,0	27,4	72,6	59,5	40,5
1996	707	23,9	76,1	26,3	73,7	57,4	42,6
1997	708	20,9	79,1	20,8	79,2	54,0	46,0
<i>Finland²⁾</i>							
1990	737	12,3	87,7	6,7	93,3	27,4	72,6
1995	804	11,8	88,2	4,3	95,7	19,0	81,0
1996	823	12,6	87,4	4,7	95,3	17,7	82,3
1997	837	13,8	86,2	4,7	95,3	17,0	83,0
<i>Island</i>							
1990	24	37,4	62,6	28,9	71,2	37,9	62,1
1995	26	26,7	73,3	10,9	89,1	22,8	77,2
1996	26	27,0	73,0	10,7	89,3	22,1	77,9
1997
<i>Norge</i>							
1990	613	10,5	89,5	6,6	93,4	38,5	61,5
1995	625	9,2	90,8	3,9	96,1	26,5	73,5
1996	626	9,3	90,7	3,7	96,3	24,6	75,4
1997	628	9,7	90,3	3,5	96,5	22,6	77,4
<i>Sverige</i>							
1990	1.554	8,2	91,8	4,9	95,1	40,6	59,4
1995	1.590	8,2	91,8	3,7	96,3	30,5	69,5
1996	1.593	8,5	91,5	3,6	96,4	28,7	71,3
1997	1.597	8,8	91,2	3,5	96,5	26,9	73,1

1 I *Danmark* udbetales de meget små tillægspensioner siden 1993 som éngangsbeløb. Opgørelsen for *Finland* indeholder også pensionsmodtagere, der kun får tillægspension. For *Norges* vedkommende medregnes kun pensionister, der har en tillægspension, som gør alderspensionen større end mindstepensionen. For *Sveriges* vedkommende medregnes alle, der får tillægspension, uanset at tillægspensionen er mindre end pensionstillægget.

2 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Som det fremgår af tabel 7.6 er der store forskelle mellem landene og kønnene på hvor mange der kun modtager grundpension. I Danmark er det ca. 20 pct. af mændene men næsten 80 pct. af kvinderne. I Finland er det kun ca. 13. pct. af mændene og over 85 pct. af kvinderne. I Norge og Sverige er der under 10 pct. af mændene men over 90 pct. af kvinderne. Island indtager en midterposition.

Særlige alders- og delpensioner

– *Ordninger, der letter overgangen fra arbejdslivet til pensionisttilværelsen*

Tabel 7.7 De gennemsnitlige udbetalte særlige alders- og delpensioner pr måned, december 1997

	KR/FIM	KKP-Euro
Danmark		
Almindelig laveste førtidspension ¹⁾	6.881	755
Efterløn ²⁾	9.229	1.013
Delpension ³⁾	5.030	552
Overgangsydelse ²⁾	8.886	975
<i>Finland³⁾</i>		
Deltidspension	3.181	492
Særlige pensioner for landbrugere	3.981	616
<i>Norge⁴⁾</i>		
Aftalepension	9.531	967
Særlig pension til sømænd	7.380	748
Særlig pension til fiskere	3.985	404
Særlig pension til skovarbejdere	2.892	293
<i>Sverige³⁾</i>		
Delpension	4.507	435

1 Gennemsnitligt udbetalt pension i januar måned 1997.

2 Gennemsnitligt udbetalt ydelse i 1997.

3 Gennemsnitligt udbetalt pension i december 1997.

4 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned, december 1997 (gennemsnitligt årsbeløb i 1997, divideret med 12).

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

De særlige alderspensioner omfatter forskellige former for pensioner, der gives til personer i den erhvervsaktive alder, og som ikke kan henregnes til de traditionelle alderspensioner. Det kan være sociale eller helbredsmæssige kriterier og/eller forhold på arbejdsmarkedet eller aftaler, som gør det muligt frivilligt at gå på hel eller delvis pension. De finske arbejdsløshedspensioner omtales i Kapitel 5.

Tabel 7.8 Pensionister, der modtager særlige alders- og delpensioner efter køn og alder 1997

	I alt	-49		50-59		60-64		65-	
		M	K	M	K	M	K	M	K
<i>Danmark</i>									
Almindelig laveste førtidspension	107.259	11.750	15.095	11.555	24.625	6.493	22.428	2.923	12.390
Efterløn ¹⁾	175.062	.	.	12.597	26.772	45.432	48.141	22.551	19.569
Delpension	4.476	2.162	636	1.339	339
<i>Finland</i>									
Deltidspension	6.932	.	.	922	1.275	2.250	2.485	.	.
Særlige pensioner for landbrugere	43.802	.	.	2.286	4.664	5.956	7.600	11.165	12.131
<i>Norge</i>									
Aftalepension	13.874	2.627	1.775	5.464	4.008
Særlig pension til sømænd ²⁾	19.471	..		48		4.246		15.127	
Særlig pension til fiskere	1.763
Særlig pension til skovarbejdere	129
<i>Sverige</i>									
Delpension	13.602	-	-	-	-	8.768	4.834	-	-

1 Inkl. 39.369 personer i alderen 50-59 år på overgangsydelse. Overgangsydelsen blev indført i 1992 som en midlertidig ordning. Der blev lukket for tilgangen til ordningen med udgangen af 1995.

2 Det er ikke muligt at opdele modtagere af særlig pension til sømænd efter køn.

Serviceydelser til ældre

Institutioner m.v. for ældre

Den overvejende del af ældrebefolkningen bor i almindelige boliger. Kun en mindre del bor i boliger specielt tilpasset ældre. Sådanne boliger findes i alle fem lande. Deres indretning afhænger af de ældres behov for pleje og kan inddeles i:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem/alderdomshjem).

2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger/omsorgsboliger m.v.).

Ældre kan også – i varierende grad – tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I Norge findes der desuden ved nogle plejehjem, særlige afdelinger hvor ældre som bor hjemme kan få et korttidsophold når der er behov for det.

Tabel 7.9 Personer 65 år og ældre, som bor på institution eller i servicebolig, i alt og i pct. af samtlige ældre, december 1997

	Danmark ¹⁾	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
<i>Personer i alderen</i>					
65-74 år	8.772	8.233	722	8 662	{ 33.010
75-79 år	10.329	7.723	735	12 236	
80+	42.261	30.788	2.404	47 021	97.715
I alt 65/67+ år	61.362	46.744	3.861	67 919	130.725
<i>I pct. af de respektive aldersgrupper</i>					
65-74 år	2,7	1,9	4,0	3,1	{ 3,0
75-79 år	6,2	5,3	11,8	7,8	
80+ år	20,5	18,2	33,0	25,5	22,9
I alt 65/67+ år	8,7	6,2	12,3	10,9	8,5

1 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

2 Aldersgrupperne 65-79 og 80+ år.

Hjemmehjælp

Tabel 7.10 Ældre, som modtog hjemmehjælp 1997

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
<i>Modtagere af hjemmehjælp</i>					
65-74 år	{ 68.474	18.632	..	16.716	{ 57.095 ⁵⁾
75-79 år		41.294	..	22.831	
80+	103.989	25.482	..	60.203	119.641
I alt 65+ år	172.463	85.408	5.777	99.750	176.736
<i>Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen</i>					
65-74 år	{ 13,8	4,3	..	6,0	{ 5,1 ⁵⁾
75-79 år		17,1	..	14,6	
80+ år	50,4	35,0	..	32,6	28,1
I alt 65+ år	24,6	11,4	18,5	16,1	11,5

1 Husstande i aldersgrupperne 67-79 år og 80+ år.

2 Husstande i aldersgrupperne 65-74, 75-84 og 85+ år.

3 Aldersgruppen 67-74 år, 75+år

4 Personer som pr. 31. december 1997 havde fået bevilget hjemmehjælp og som bor i egen bolig eller i en servicebolig.

5 Aldersgruppen 65-79 år.

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp til ældre. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt ansatte.

Statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande er vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark og Norge er statusopgørelser, indeholder de islandske og finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. De svenske data dækker personer som pr. 31. december havde fået tilkendt hjemmehjælp. Desuden omfatter den danske og finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer.

Anden åben omsorg

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes pensionister forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at ældre kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. En del af aktiviteterne kan finde sted i såkaldte ældrecentre.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og handicappede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Funktionshæmmede

Helbredsbetingsbetet førtidspension

– Der lægges forskellig vægt på sociale årsager ved tilkendelse af førtidspension

I Danmark er folkepension (alderspension), invalidepension, enkepension og førtidspension integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionister tildeles grundpension efter de samme regler som gælder for alderspensionister. Derudover modtager førtidspensionister med mellemste førtidspension et invaliditetsbeløb, og førtidspensionister med højeste førtidspension modtager ud over invaliditetsbeløbet også et erhvervsudygtighedsbeløb. Invaliditets- og erhvervsudygtighedsbeløbet indtægtsreguleres ikke. For invaliditetsbeløbet gælder det endvidere, at det ikke er skattepligtigt. I

Danmark modtager førtidspensionister ikke tillægspension.

I Finland, Norge og Sverige tilkendes førtidspension i form af grundpension og tillægspension efter de samme regler som gælder for tildeling af alderspension. I Island benævnes førtidspension som invalidepension, og den tildeles efter de regler, der gælder for alderspension.

Ved beregningen af tillægspensionens størrelse, hvilket sker på baggrund af tidligere arbejdsindkomst, medregnes i Finland, Island, Norge og Sverige som regel tiden frem til den normale pensionsalder.

I de nordiske lande findes der et antal alternative former for ydelser, som har indflydelse på såvel tilkendelse af førtidspensioner som på antallet af førtidspensionister. I Sverige gives der fx sygedagpenge uden tidsbegrænsning, mens sygedagpenge i de øvrige lande maksimalt kan gives i ét år.

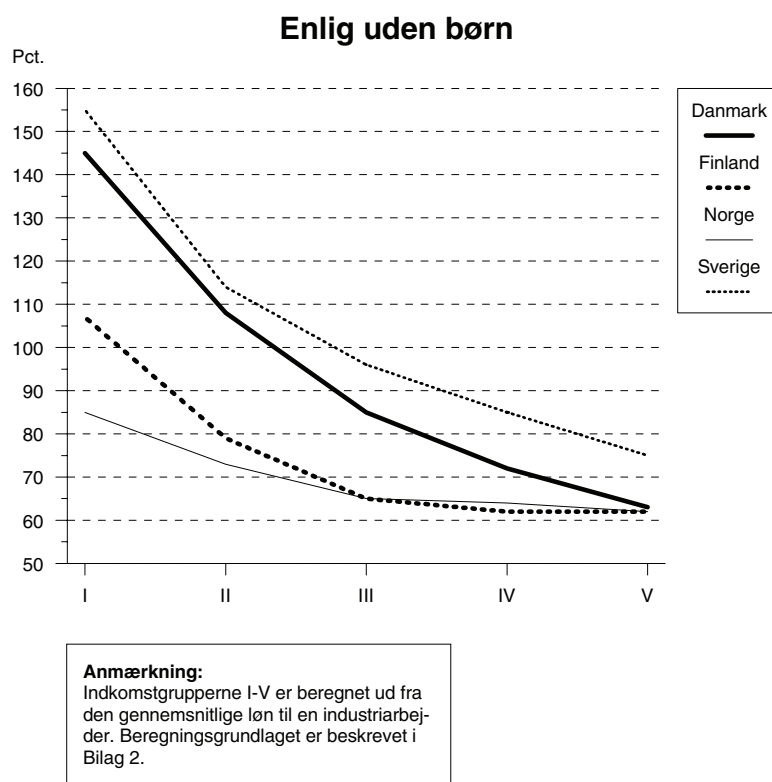
I Norge er det normalt, at der udbetales *revaliderings-/atføeringspenge*, før end der udbetales førtidspension.

Også de øvrige førtidspensionsordninger (som i denne publikation benævnes særlige alderspensioner) kan påvirke antallet af førtidspensionister. I Danmark og Finland er der fx et stort antal pensionister, der hovedsagelig får pension af andre årsager. At der findes ordninger som efterløn i Danmark og arbejdsløshedspension i Finland har bidraget til, at man har færre førtids-/invalidepensionister, end man ellers ville have haft i disse lande. I Norge har fraværet af sådanne alternative førtidspensioner tydeligvis medført et højere antal invalidepensionister.

Førtidspension inkl. pensionstillæg er som hovedregel enten af samme eller næsten af samme størrelse som den der tilkendes alderspensionister i alle landene. Dertil kan i Danmark komme et antal særlige tillæg og i de øvrige lande en tillægspension, som nævnt ovenfor.

Figur 7.3 viser kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist, som tidligere har været i arbejde og som helt har mistet sin erhvervssevne. Det højeste niveau findes i Sverige og det laveste i Norge for personer med tidligere lav indkomst. Det meget høje kompensationsniveau i Danmark skyldes at den højeste førtidspension er uafhængig af tidligere indkomst. Desuden får personer som fuldstændig har mistet erhvervssevnen udbetalt både et invaliditetsbeløb og et erhvervsudygtighedsbeløb. Derudover er der relativt gunstige regler for boligstøtte til pensionister. Sidstnævnte gælder også i Sverige. Førtidspensionen i de andre lande er beregnet i forhold til tidligere arbejdsindkomst.

Figur 7.3 Kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist ved fuld tab af erhvervsevne 1997

Tabel 7.11 Gennemsnitlig udbetalt førtidspension pr. måned 1997

	KR/FIM	KKP-Euro
Danmark ¹⁾	8.964	984
Finland	5.146	797
Island	42.317	490
Norge	7.650	776
Sverige ²⁾	7.618	735

1 Gennemsnitligt udbetalt beløb for højeste og mellemste førtidspension i januar 1997.

2 Gennemsnitligt pensionsbeløb pr. december 1997, inkl. pensionstilskud og andre tillæg.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.12 Modtagere af førtidspension og nytilgang af førtidspensionister efter køn 1990-1997

	Danmark ¹⁾		Finland		Island ²⁾		Norge ³⁾		Sverige	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1990										
Modtagere	76.113	78.481	159.509	141.423	3.097	4.350	104.704	129.657	166.716	188.600
Nytilgang	6.638	5.597	14.444	15.140	23.643	26.850
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,4	0,3	1,1	1,2	0,9	1,0
1995										
Modtagere	82.166	83.871	165.348	144.156	4.250	5.769	103.401	132.900	185.413	223.163
Nytilgang	5.941	5.087	502	723	11.016	12.223	18.639	20.565
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,3	0,6	0,9	0,8	1,0	0,7	0,8
1996										
Modtagere	82.462	84.184	160.890	140.898	4.421	6.083	104.293	135.136	187.316	231.570
Nytilgang	5.246	4.384	343	594	11.746	13.186	18.304	20.941
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,3	0,4	0,7	0,9	1,0	0,7	0,8
1997										
Modtagere	82.248	84.033	157.120	137.831	106.919	139.622	188.750	234.166
Nytilgang	4.997	4.179	13.194	15.170	20.032	21.166
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,2	1,0	1,2	0,8	0,9

1 Antal modtagere er i denne tabel opgjort primo året; i de øvrige pensionstabeller er antallet opgjort ultimo året.

2 Pensionsalder 16-66 år.

3 Pensionsalder 16-66 år (fra og med 1991 aldersgruppen 16-67 år).

Faldet i antallet af nytilkendelser af førtidspension i Danmark hænger sammen med indførelsen af pensionsudbetaling til beboere på plejehjem m.v., som betød relativt mange nytilkendelse af især højeste førtidspension frem til begyndelsen af 1995. Derudover har der været en tendens til flere nytilkendelser af de almindelige helbredsbedingede førtidspensioner (særlige alderspensioner) frem for mellemste førtidspension, hvilket bl.a må ses i sammenhæng med ændringer i tilkendelseskompetencen og i finansieringen af førtidspensioner. Både i Norge og Sverige er der sket opstramminger i reglerne for tilkendelse af førtidspension. I Norge skete dette allerede i 1991 hvor de medicinske vilkår for tilkendelse blev strammet op. Efter en nedgang i tilgangen i begyndelsen af 1990erne er antallet igen steget. Dette skyldes demografi og regelændringer på andre ydelsesområder. I Finland er antallet af førtidspensionister faldet. Dette skyldes at alders-

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.13 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grundpension og/eller tillægspension i alt 1990-1997

	1990	1995	1996	1997
Danmark				
18-19 år	407	485	508	574
20-29 »	6.959	8.317	7.962	7.747
30-39 »	15.943	18.305	18.440	18.430
40-49 »	31.198	34.919	34.152	33.551
50-59 »	52.990	57.198	58.204	58.910
60-64 »	35.688	34.504	34.073	33.832
I alt 18-64 år	143.185	153.728	153.445	153.044
65-66 år	12.953	12.918	12.836	12.646
<i>Finland¹⁾</i>				
16-19 år	1.980	1.978	1.936	1.962
20-29 »	10.477	9.031	8.630	8.330
30-39 »	23.286	20.379	19.593	19.165
40-49 »	43.970	49.498	48.529	47.473
50-59 »	119.384	113.830	111.859	109.556
60-64 »	101.835	114.787	111.241	108.465
I alt 16-64 år	300.932	309.503	301.788	294.951
65-66 år
<i>Island</i>				
16-19 år	221	322	328	..
20-29 »	837	1.048	1.055	..
30-39 »	1.137	1.825	1.913	..
40-49 »	1.275	1.973	2.178	..
50-59 »	1.801	2.234	2.329	..
60-64 »	1.481	1.712	1.703	..
I alt 16-64 år	6.752	9.114	9.506	..
65-66 år	695	905	998	..
<i>Norge</i>				
16-19 år	668	778	808	863
20-29 »	6.336	6.625	6.758	7.161
30-39 »	18.314	19.106	19.754	20.583
40-49 »	38.442	44.153	44.470	45.527
50-59 »	69.141	73.415	77.214	82.295
60-64 »	65.803	59.700	58.669	58.788
I alt 16-64 år	198.704	203.777	207.673	215.217
65-66 år	35.657	32.524	31.756	31.318
<i>Sverige</i>				
16-19 år	3.232	3.138	3.061	3.191
20-29 »	10.486	12.181	12.162	12.296
30-39 »	25.629	31.645	31.895	31.845
40-49 »	59.984	78.902	78.259	77.076
50-59 »	120.184	156.598	159.974	162.279
60-64 »	141.839	137.394	133.535	136.229
I alt 16-64 år	361.354	419.858	418.886	422.916
65-66 år

1 Inkl. individuelle førtidspensioner.

grænsen for individuel førtidspension er steget, og at ældre langtidsarbejdsløse modtager arbejdsløshedspension og derfor ikke søger om førtidspension.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.14 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grundpension og/eller tillægspension i pct. af de respektive aldersgrupper 1990-1997

	1990	1995	1996	1997
<i>Danmark</i>				
18-19 år	0,1	0,2	0,2	0,2
20-29 »	0,9	1,1	1,1	1,0
30-39 »	2,1	2,3	2,3	2,3
40-49 »	4,0	4,5	4,5	4,5
50-59 »	9,7	8,8	8,6	8,4
60-64 »	14,6	14,4	14,0	13,6
I alt 18-64 år	4,1	4,3	4,3	4,3
65-66 år	13,3	14,3	14,2	14,1
<i>Finland¹⁾</i>				
16-19 år	0,8	0,8	0,7	0,8
20-29 »	1,5	1,4	1,3	1,3
30-39 »	3,0	2,7	2,6	2,5
40-49 »	5,7	5,9	5,8	5,8
50-59 »	22,6	19,4	18,0	16,8
60-64 »	39,4	47,6	45,6	43,9
I alt 16-64 år	9,1	9,2	9,0	8,8
65-66 år
<i>Island</i>				
16-19 år	1,3	1,9	1,9	..
20-29 »	2,0	2,6	2,6	..
30-39 »	2,8	4,3	4,5	..
40-49 »	4,3	5,6	6,0	..
50-59 »	8,7	9,7	9,7	..
60-64 »	14,4	17,0	17,2	..
I alt 16-64 år	4,2	5,4	5,6	..
65-66 år	13,0	21,8	23,8	..
<i>Norge</i>				
16-19 år	0,3	0,4	0,4	0,4
20-29 »	1,0	1,0	1,0	1,1
30-39 »	2,9	2,9	3,0	3,2
40-49 »	6,7	7,1	7,2	7,4
50-59 »	18,0	16,3	16,1	16,3
60-64 »	33,6	33,9	33,7	33,8
I alt 16-64 år	7,4	7,4	7,5	7,6
65-66 år	43,8	42,8	42,2	42,5
<i>Sverige</i>				
16-19 år	0,7	0,8	0,8	0,8
20-29 »	0,9	1,0	1,0	1,1
30-39 »	2,2	2,6	2,6	2,6
40-49 »	4,8	6,4	6,4	6,4
50-59 »	13,7	14,7	14,5	14,2
60-64 »	33,5	34,2	33,2	33,5
I alt 16-64 år	6,7	7,6	7,6	7,7
65-66 år

1 Inkl. individuelle førtidspensioner.

Revalidering

Personer, hvis erhvervsevne er nedsat af fysiske, psykiske eller sociale årsager, kan få hjælp til uddannelse, optræning og omskoling, når det anses for påkrævet af hensyn til personens fremtidige muligheder for at klare sig selv og forsørge sin familie.

Der kan også ydes hjælp til særlige udgifter, der følger af uddannelsen. Uddannelse kan bestå i optræning eller oplæring på det almindelige arbejdsmarked. Hjælpen ydes i form af løn eller løntilskud. Endelig kan der ydes særskilt hjælp til anskaffelse af værktøj og arbejdsredskaber og til iværksættelse af selvstændig virksomhed.

I Danmark ydes hjælpen i form af en fast revalideringsydelse, som svarer til dagpengemaximum. Udbetalingen af revalideringsydelsen forudsætter, at der er iværksat en revalidering efter en fastlagt erhvervsplan. Ydelsen udbetales indtil erhvervsplanen er gennemført, normalt dog højst i 5 år. For unge under 25 år udgør revalideringsydelsen det halve.

I Finland er det Folkpensionsanstalten som er forpligtiget til at udbyde erhvervsrettet revalidering for handikappede og medicinsk revalidering for svært handikappede. Dagpenge under revalidering udbetales af Folkpensionsanstalten, men også andre af de ovennævnte myndigheder udbetaler dagpenge i revalideringsperioden. Dagpengenes størrelse er afhængig af de myndigheder som udbetaler ydelsen. Ca. 80 procent af ydelsesmodtagerne modtager revalideringsdagpenge fra Folkpensionsanstalten. I de tilfælde er dagpengene af samme størrelse som sygedagpengene.

I Island udbetales en revalideringsydelse, når den tilskadekomne ikke længere har ret til syge- eller ulykkesdagpenge. Som regel kan ydelsen højst oppebæres i 12 måneder eller indtil der er truffet beslutning om den handicappedes fremtid. Ydelsen svarer til invalidepensionen grundbeløb og tildeles efter de samme kriterier. Ydelsen kan aldrig udbetales i mere end 18 måneder. Alle, der modtager revalideringsydelse, skal gennemgå undersøgelser og behandlinger i den tid, ydelsen modtages.

I Norge gives der tilskud til underhold efter de samme regler som gælder for invalidepension bortset fra at der ikke findes nogen mindstebeløb. Selve revalideringen kan foregå som et samarbejde mellem blandt andet sundheds-, arbejdsmarkeds-, forsikrings- og socialsektoren, således, at sektorerne skal give et samlet tilbud til den enkelte.

I Sverige gives der i forbindelse med revalidering en række erstatninger og ydelser. Til deltagere, som er eller skulle have været berettiget til ydelser fra arbejdsløshedsforsikringen, udbetales der en uddannelsesydelelse i form af dagpenge hvis den pågældende deltager i arbejdsmarkedspolitiske aktivite-

ter. Forudsætningen er at den pågældende opfylder vilkårene for at modtage dagpenge ved arbejdsløshed eller har modtaget en ydelse i den længste periode som der kan gives arbejdsløshedsdagpenge. Der kan også udbetales dagpenge til personer som ikke er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, men der da med et mindre beløb. Der udbetales dagpenge i højst 5 hverdage pr uge og ydelsen reduceres hvis den pågældende modtager andre ydelser som for eksempel pension, forældrepenge, revalideringsydelse eller løn fra arbejdsgiver. I forbindelse med revalidering kan der blandt andet gives en revalideringsydelse og særlige ydelser i stedet for sygedagpenge. Revalideringsydelsen gives da til personer som deltager i erhvervsrettet revalidering og de særlige ydelser skal dække udgifterne som der er ved revalideringen som for eksempel rejser. De erhvervsrettede revalideringsforanstaltninger som kan blive aktuelle er eksempelvis arbejdsstræning, udredning ved et arbejdsmarkedsinstitut og uddannelse.

Tabel 7.15 Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året og pr. december 1997

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året	53.199	45.372	635	102.696	35.494
Personer som modtog revalideringsydelse pr. december 1997	24.871	8.599	262	53.968	7.093

1 Ekskl. flygtninge og personer under optræning på det almindelige arbejdsmarked med løntilskud

2 Omfatter kun revalideringsdagpenge som udbetales fra Folkpensionsanstalten (80 pct. af alle udbetalinger)

3 Personer som får rehabiliteringspenge eller attføringspenge

4 Omfatter kun personer med revalideringsydelse. Personer som modtager særlige ydelser kan ikke opgøres.

Arbejdsskadeserstatninger

I alle nordiske lande modtager personer, som har været udsat for en arbejdsskade enten sygedagpenge eller en ydelse, som svarer til disse ved midlertidigt tab af erhvervsevne. Ved langvarigt eller permanent tab af erhvervsevne udbetales der førtidspension eller en ydelse, som kan sidestilles med denne.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Ved arbejdsskade forstås ulykkestilfælde på arbejdet og erhvervsbetinget sygdom, som forårsager midlertidigt eller permanent tab af arbejdsevne.

I alle landene er der etableret obligatoriske arbejdsskadeforsikringer, men efter lidt forskellige regelsæt. Fra arbejdsskadeforsikringen udbetales der ménestateringer som erstatning for den tabte arbejdsevne, enten i form af éngangsydelser eller som månedlige ydelser. Normalt dækker arbejdsskadeforsikringen også udgifter til behandlinger, som ikke er dækket af den almindelige sygeforsikring.

I Danmark ydes der erstatning for tabt erhvervsevne, hvis arbejdsskaden har nedsat arbejdsevnen med mindst 15 pct. Der ydes desuden et éngangsbeløb, hvis méngraden er 5 pct. og derover.

I Finland har man ret til pension, hvis arbejdsevnen er reduceret med mindst 10 pct. Den pension som udbetales til en person som er helt uarbejdsdygtig udgør 85 procent af tidligere arbejdsindkomst. Til en delvis (partiel) arbejdsudygtig arbejdstager, udbetales der en del af den fulde pension som svarer til nedgangen i erhvervsevnen. Erstatningsniveauet for pension på grund af ulykker falder til 70 procent af arbejdsindkomsten når den pågældende fylder 65 år. Ulykkespensionen til en delvis uarbejdsdygtig reduceres tilsvarende når den pågældende fylder 65 år.

I Island er det retten til løn under sygdom (fravær på grund af en ulykke) som har den største betydning for den skadelidte. Men for personer som ikke har ret til løn eller når den periode hvor man kan modtage løn er ophørt, modtager de pågældende dagpenge fra den almene forsikrings arbejdsulykkesforsikring. Denne ydelse er et fast beløb som er uafhængig af den løn man havde da ulykken indtraf. Ydelsen betales normalt ikke i mere end 52 uger.

I Norge kan der opnås invalidepension, hvis en erhvervsskade eller arbejdsulykke nedsætter arbejdsevnen med 30 pct., hvor der normalt kræves 50 procents nedsættelse af arbejdsevnen for at få tildelt invalidepension. Der kræves et tab på mindst 15 pct. af den ordinære arbejdsevne for at få tildelt erstatning.

I Sverige ydes der erstatning, i form af livrenter, såfremt arbejdsevnen er varigt nedsat med mindst en femtededel (6,6 pct.). Livrenten beregnes normalt på grundlag af den forsikredes sygedagpengeberettigede indkomst.

Plejetilskud til handicappede

I alle de nordiske lande kan familier modtage økonomisk støtte fra det offentlige til pleje af et fysisk eller psykisk sygt barn i hjemmet. Regelsættene

varierer noget mellem landene, men formålet med ordningerne er det samme, nemlig at gøre det økonomisk muligt for familier at have barnet boende hjemme ved at få dækket de ekstraudgifter som barnets handicap medfører.

Voksne handicappede, som bor i eget hjem, kan også få tilskud. De enkelte lande har også lidt forskellige regler på dette område. Der kan ydes støtte til hjælpemidler, som er nødvendige for, at den pågældende kan udøve et erhverv eller afhjælpe den pågældendes lidelse, eller som kan lette den daglige tilværelse i hjemmet.

I flere af landene ydes der blandt andet tilskud til køb af og/eller tilpasning af bil eller andet motordrevet køretøj.

Serviceydelse til funktionshæmmede

Institutioner m.v. for handicappede

I alle landene findes der særlige boliger for handicappede. Det kan være:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger).

Tabel 7.16 Personer under 65 år, som bor på institution eller i servicebolig, december 1997

	Danmark ¹⁾	Finland	Island	Norge ²⁾	Sverige
Under 65 år i alt	15.001	13.633	812	12.369	20.980
Under 65 år i pct. af aldersgruppen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3

1 Under 67 år. Inkl. ældreboliger.

2 Oplysningerne gælder beboere i boliger til pleje- og omsorgsformål og indlagte på institution i aldersgruppen 0-66år

Ud over disse særlige boliger kan handicappede også i varierende grad tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejefdelinger. I Norge får kommunerne et øremærket tilskud til at sikre at handicappede under 67 år flyttes fra alders- eller plejehjem til boliger uden for institutionerne.

Hjemmehjælp

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp til funktionshæmmede. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt ansatte.

I alle de nordiske lande kan personer med svære handicap få økonomisk hjælp til personlig assistance og hjælp til den daglige livsførelse. I Norge er dette en kommunal opgave, men kommunerne kan som en forsøgsordning få tilskud til dette af staten. Denne ordning omfattede i 1997 190 personer. I flere af landene kan personen selv ansætte én eller flere personer til at assistere sig.

Tabel 7.17 Personer under 65 år som modtog hjemmehjælp 1997

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ¹⁾	Sverige ³⁾
Modtagere af hjemmehjælp under 65 år i alt	29.025	47.085	3.532	24.046	17.920
Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen under 65 år	0,6	1,1	1,5	0,6	0,2

1 Husstande under 67 år.

2 Husstande. Af de 47.085 var de 6.620 handicappede.

3 Omfatter beboere i egen bolig og beboere i servicebolig.

Revalidering

I alle fem lande findes der særlige institutioner til optræning, arbejdsprøvning og omskoling af handicappede og andre erhvervshæmmede. Der er endvidere indrettet beskyttede værksteder for handicappede, som ikke kan fastholde beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked.

I Danmark har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for optræning, arbejdsprøvning, beskyttet beskæftigelse m.v. på revalideringsinstitutioner og beskyttede værksteder. I slutningen af 1997 omfattede disse foranstaltninger 18.405 personer. Personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen har desuden mulighed for ansættelse hos private eller offentlige arbejdsgivere i fleksjob og skånejob med løntilskud. Fleksjob gives til personer, der ikke modtager social pension, mens skånejob gives til førtidspensionister. I slutningen af 1997 var 2.770 personer i fleksjob og 5.071 personer i skånejob.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

I Finland kan Folkpensionsanstalten tilbyde revalidering herunder også egentlig arbejdsprøvning. Det er sundhedsvæsenet som tilbyder den største del af den medicinske revalidering. Ulykkes- og trafikforsikringerne tilbyder desuden revalidering til deres egne klienter. Desuden kan arbejdspensionsanstalterne iværksætte revalidering for at forhindre, at en person bliver uarbejdsdygtig eller for at forbedre den pågældendes arbejds- og erhvervsevne, samt for at lette tilbagegangen til arbejdslivet. Krigsveteraner kan også gennemgå revalidering, hvor krigsinvalidere tilbydes revalidering mindst hvert andet år.

I Island har funktionshæmmede blandt andet mulighed for optræning og undervisning, beskyttet beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked og på beskyttede værksteder. I 1997 var der 10 beskyttede værksteder som beskæftigede 265 personer samt 17 revalideringsinstitutioner med 295 personer i revalidering. 107 personer kunne deltage i arbejdet på det almindelige arbejdsmarked med særlig støtte. Det er sundhedsvæsenet som har ansvaret for de medicinske revalidering og hjælpemidler.

I Norge er der et samarbejde mellem arbejds- og socialvæsenet når det gælder tiltag som skal forsøge at få de funktionshæmmede aktiveret på arbejdsmarkedet. Personer med nedsat arbejdsevne kan få tilpasset sin arbejdsituation efter specielle behov. Samtidigt er det muligt at låne forskellige tekniske hjælpemidler fra hjælpemiddelcentralerne. Der findes også såkaldte beskyttede værksteder for personer med nedsat arbejdsevne. Desuden kan personer med forskellige handicap få behandling og vejledning ved et antal optræningsinstitutioner. Funktionshæmmede kan også låne hjælpemidler til gøremål i dagliglivet. Personer som gennemgår en revalidering modtager støtte efter de samme regler som for førtidspension.

Der findes også en udstrakt erhvervsrettet revalidering. Erhvervsrettet revalidering tilbydes i det omfang det er nødvendigt og hensigtsmæssigt for vedkommende at komme tilbage til arbejdslivet eller beholde et passende arbejde. Målet med erhvervsrettet revalidering er at gøre helbredsmæssige udsatte arbejdssøgere og arbejdstagere i stand til at få et arbejde på ordinære vilkår. Erhvervsrettet revalidering baseres på oplæring, arbejdsstræning og rådgivning. Ydelserne for den erhvervsrettede revalidering beregnes på samme måde som for førtidspension.

I Sverige har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for at deltage i forskellige arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger. I 1997 var der i gennemsnit 27.900 personer med nedsat arbejdsevne som deltog i konjunkturafhængige foranstaltninger. De fire foranstaltninger som i løbet af 1997 i gennemsnit havde de fleste af det samlede antal personer med nedsat arbejdsevne var arbejdslivsudvikling, arbejdspladsintroduktion, erhvervsrettet

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

revalidering eller fordybende vejledning ved arbejdsmarkedsinstitutterne samt arbejdsmarkedsuddannelser. En person som på grund af et arbejds- handicap ikke kan få arbejde på det regulære arbejdsmarked kan gennem arbejdsformidlingen få ansættelse i et *Samhallföretag*. *Samhall* rekrutterer ca. 3.100 arbejdshandicappede pr. år. Mindst 40 pct. af de som nyrekrutteres kommer fra såkaldte prioriterede grupper (udviklingshæmmede, multihandicappede og psykisk syge).

Anden åben omsorg

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes handicappede forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbudet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at handicappede kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og handicappede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Efterlevende

Pensioner til enker og enkemænd

– *Får stadig mindre betydning*

De sidste årtiers ændringer i familiemønstrene, det tiltagende omfang af kvinders deltagelse på arbejdsmarkedet og den ændrede indkomstfordeling mellem ægtefællerne har medvirket til at skabe ændringer i lovgivningen på dette område.

I Danmark er enke- og enkemandspension afskaffet. I Finland påvirkes den udbetalte pension af den efterladedes egen arbejdspension. I Norge og Sverige hænger retten til efterlevendepension sammen med den efterladedes muligheder for at forsørge sig selv. I Sverige bortfalder den nuværende enkepension på langt sigt for de fleste efterladede.

Enker og enkemænd kan i Danmark søge om at få tilkendt almindelig førtidspension, der i denne publikation benævnes særlig alderspension. I Finland, Norge og Sverige har enker og enkemænd ret til at få udbetalt efterlevendepension i form af grundpension. Grundpensionen ophører i forbindelse med, at den efterladede får ret til alderspensionens grundpension.

Tabel 7.18 Pensionister 18-64/66 år, der modtager enke-/enkemandspension i form af grundpension og/eller tillægspension 1990-1997

	Danmark ¹⁾		Finland ²⁾		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1990	.	.	1.633	60.527	157	1.211	1.484	34.234	1.372	60.384
1995	.	.	5.814	52.767	171	735	1.854	30.023	2.143	54.976
1996	.	.	6.281	51.298	86	644	1.808	29.087	2.186	52.498
1997	.	.	6.795	49.892	1.910	28.046	1.529	20.030

1 Enkepensionsordningen er afskaffet. Der kan imidlertid gives enkepension gennem førtidspensionssystemet.

2 Enker/enkemænd over 64 år kan få tilkendt enkepension i form af tillægspension. Antallet af enkepensionister over 64 år var i 1997 172.358 kvinder og 14.400 mænd.

3 Pensionister i alderen 16-65 år.

4 Ekskl. enker og enkemænd, der modtog invalidepension. Enker/enkemænd under 67 år.

5 Omfatter enkepension fra folkepensionsordningen samt omstillingspension og særlig pension til efterlevende. Det store fald fra 1996 til 1997 skyldes at enkepensionen blev indkomstreguleret pr 1.4. 1997

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Endvidere bortfalder grundpensionen, hvis den efterladte får tilkendt førtidspension. Pension udbetales til den efterladte i form af tillægspension eller evt. supplerende pensioner.

I Norge findes der gunstige regler for tillægspension i folketrygdens alders- og invalidepensionssystemer for efterladte. De kan vælge mellem egen tillægspension, afdødes optjente tillægspension eller 55 pct. af summen af egen og afdødes optjente tillægspension.

I nogle af landene gives der også hjælp til begravelse.

Tabel 7.19 Det gennemsnitlige månedlige beløb i enke-/enkemandspension 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige ¹⁾
KR/FIM	.	2.261	17.244	4.966	3.643
KKP-Euro	.	350	200	504	352

1 Gennemsnitsbeløb december 1997 for pensionsmodtagere under 65 år i form af enkepension, omstillingspension og særlig pension til efterlevende fra såvel grundpensionen og ATP.

Børnepension

– *Børn sikres ved forældres død*

I samtlige lande er der indført børnepension i form af grundpension og tillægspension. Børnepension ydes til børn under 18 år, hvis den ene eller begge forældre er afdøde ved døden. I Danmark er der tale om et særligt børnetilskud til forældreløse børn og til børn, hvor kun én af forældrene lever.

I Finland Norge og Sverige kan der gives børnepension indtil det fyldte 20. år, hvis barnet/den unge er under uddannelse. Samme grænse gælder Island for forældreløse børn under uddannelse og for børnepension i form af grundpension. Børnepension der gives grundet uddannelse eller erhvervstræning til unge i alderen 18-20 år udbetales efter loven om socialhjælp. I Norge kan pensionen i enkelte tilfælde også gives til 21-årige.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige kan der desuden ydes børnepension i form af supplerende pension, hvis den afdøde var medlem af en sådan pensionsordning.

Tabel 7.20 Børn, der modtager børnepension i form af grundpension og/eller tillægspension, i alt og i pct. af børn i den berettigede alder 1990-1997¹⁾

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Antal børn, der modtager børnepension					
1990	19.753	28.429	1.545	14.751	30.629
1995	17.590	29.338	1.325	13.658	31.208
1996	17.496	29.245	1.254	13.574	30.697
1997	17.640	29.339	1.232	13.600	30.448
<i>I pct. af børn i de berettigede aldersgrupper</i>					
1997	1,6	2,3 ²⁾	1,7	1,3	1,4 ²⁾

1 Berettigede var i 1997 børn af enker og enkemænd samt forældreløse børn. I *Finland, Island, Norge* og *Sverige* børn under 18 år (i visse tilfælde op til 20 år). Børnepension er for Danmarks vedkommende anført med forældreløse samt børn af enker og enkemænd med særligt børnetilskud.

2 I pct. af børn 0-19 år.

Tabel 7.21 Det gennemsnitlige månedlige beløb i børnepension 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
KR/FIM	731	1.559	11.496	1.352	2.420
KKP-Euro	80	241	133	137	234

Udgifter til og finansiering af ydelser til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

I Danmark er udgifterne til efterløn steget som en følge af en stigning i antallet af modtagere fra 122.000 i 1996 til 129.000 i 1997, mens udgifterne til overgangsydelse er faldet som følge af afskaffelse af tilgangen til ordningen. Desuden har der været en stigning i udgifterne til de supplerende arbejdsmarkeds-pensioner, som en stigende andel af pensionisterne er omfattet af. Endelig er udgifterne til omsorg og pleje af ældre og handicappede steget.

I Finland fortsætter udgifterne til alderspension med at stige. Derimod reduceres udgifterne til service for ældre en smule. Især er det udgifterne til institutioner som falder idet der satses på pasning i hjemmet. Udgifterne til

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.22 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til ældre 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. Alderspensioner	77.136	44.673	19.473	60.245	173.336
Heraf:					
a. Grundpension	53.039	11.420	11.653	27.731	52.800
b. Tillægspension	2.688	31.509	7.820	25.602	86.045
c. Supplerende pension	21.410	1.744	-	6.912	34.491
B. Særlige alderspensioner	28.203	2.928	-	233	-
C. Delpensioner	256	255	-	-	1.065
D. Øvrigt	-	915	-	-	105
Kontantydelse i alt	105.596	48.771	19.473	60.478	174.506
Serviceydelse, mio. KR/FIM					
A. Institutioner m.v.	6.872	2.701	6.229	23.432	37.061
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	12.785	1.569	592	-	12.138
C. Øvrigt	951	1.040	388	533	1.015
Serviceydelse i alt	20.608	5.310	7.209	23.965	50.214
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	126.204	54.081	26.683	84.444	224.720
Udgifter i pct. af BNP	11,3	8,6	5,0	7,8	12,8
Finansieret af (pct.)					
– Det offentlige	65,0	25,2	35,7	52,3	31,7
– Arbejdsgivere	16,9	58,9	48,8	27,5	64,7
– Forsikrede præmier og særskatter	18,1	15,9	15,5	20,2	3,7
Ændringer 1996-1997 i 1997-priser					
– Mio. KR/FIM	730	-283	1.726	3.005	11.548
– Pct.	0,6	-0,5	6,5	3,6	5,1

handicappede var i 1997 ca. på samme niveau som i 1996. Antallet af førtidspensionister er faldet mens udgifterne til service til de handicappede er steget, særlig steg udgifterne til den ikke institutionsbaserede pasning. Udgifterne til efterlevende er fortsat med at stige idet antallet af enke- og enkemandspensionister steg.

I Island steg udgifterne til alderspension, hvilket skyldes en stigning i antallet af personer som får udbetalt tillægspension, samt at nytilkomne pensionister normalt har ret til en højere tillægspension end de ældre pensionister. Tillægspensionen er steget kraftigt siden 1991 og er blevet en større og større del af alderspensionen. Kontantydelse til funktionshæmmede steg

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.23 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til funktionshæmmede 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. <i>Invalidepensioner</i>	18.853	15.447	7.837	24.765	42.926
Heraf:					
a. Grundpension	18.853	4.200	5.363	10.123	13.480
b. Tillægspension	-	11.138	2.336	12.625	23.478
c. Supplerende pension	-	109	138	2.017	5.968
B. Tilbagetrædelsepension					
pga. nedsat arbejdsevne	2.227	3.624	-	-	-
C. Plejebidrag	-	437	-	2.351	2.546
D. Tilskud til økonomisk integration af handicappede	2.800	285	-	5.709	902
E. Øvrigt	1.517	1.855	-	1.114	-
Kontantydelse i alt	25.396	21.648	7.837	33.938	46.374
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Institutioner m.v.	6.503	789	1.228	5.421	8.952
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	1.954	1.016	106	1.792	7.076
C. Revalidering	1.449	1.663	1.938	5.276	1.523
D. Øvrigt	1.434	1.438	176	520	6.621
Serviceydelser i alt	11.341	4.906	3.448	13.008	24.172
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	36.736	26.554	11.285	46.946	70.546
Udgifter i pct. af BNP	3,3	4,2	2,1	4,3	4,0
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	93,5	31,6	42,1	52,0	46,0
- Arbejdsgivere	6,5	50,0	46,2	27,6	48,5
- Forsikredes præmier og særskatter	-	18,4	11,7	20,4	5,6
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	374	-215	723	2.717	610
- Pct.	1,0	-0,8	6,8	5,8	0,9

også fra 1996 til 1997 på grund af et forøget antal førtidspensionister. Ligeledes fortsætter udgifterne til pleje- og omsorg af ældre og funktionshæmmede også med at stige. Især er det udgifterne til institutionerne som stiger på grund af øgede driftsomkostninger som følge af lønforhøjelser.

I Norge steg udgifterne til alderspension med 5,8 pct. fra 1996 til 1997, mens antallet af alderspensionister steg med en halv procent i samme tids-

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.24 Udgifter til og finansiering af ydelser til efterlevende 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. Pensioner til efterladte	1	6.942	2.774	3.763	14.005
Heraf:					
a. Grundpension	-	245	235	1.136	1.080
b. Tillægspension	-	6.377	2.539	915	12.055
c. Supplerende pension	1	320	-	1.712	870
B. Ydelser ved dødsfald	-	210	-	-	-
C. Øvrigt	-	-	-	12	-
Kontantydelse i alt	1	7.152	2.774	3.774	14.005
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
A. Begravelseshjælp	187	30	-	198	-
B. Øvrigt	-	-	-	-	-
Serviceydelser i alt	187	30	-	198	-
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	188	7.182	2.774	3.972	14.005
Udgifter i pct. af BNP	0,0	1,1	0,5	0,4	0,8
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	100,0	7,0	3,0	44,8	3,0
- Arbejdsgivere	-	70,1	64,6	32,8	88,0
- Forsikredes præmier og særskat	-	23,0	32,5	22,4	9,0
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	-5	111	139	24	-634
- Pct.	-2,7	1,6	5,0	0,6	-4,5

Tabel 7.25 Udgifter til kontantydelse til ældre, handicappede og efterlevende i KKP/capita 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse til ældre	2.194	1.469	832	1.392	1.904
Serviceydelser til ældre	428	160	308	552	548
Ydelser til ældre i alt	2.622	1.629	1.140	2.068	2.452
Kontantydelse til handicappede	527	652	335	781	506
Serviceydelser til handicappede	236	148	147	299	264
Ydelser til handicappede i alt	763	800	482	956	770
Ydelser til efterlevende i alt	4	216	118	91	153
Ydelser i alt	3.389	2.645	1.740	3.115	3.375

periode. Stigningen i udgifterne skyldes, at folketrygden fortsat er i en opbygningsfase og antallet af alderspensionister som har optjent ret til tillægspension er steget. Udgifterne til førtidspensionister steg med 7,4 pct. fra 1996 til 1997. Tilgangen til førtidspension var på ca. 28.360 personer og afgang var på ca. 21.260.

I Sverige har udgifterne til alderspension fortsat med at stige på grund af den fortsatte udbygning af ATP-systemet. Udgifterne til førtidspension er derimod uforandrede, mens udgifterne til den sociale service for ældre og handicappede er steget, mest for de ældre.

Udgifterne til alderspensionister er størst i Danmark efterfulgt af Sverige og mindst i Island efterfulgt af Norge, målt i KKP per capita. Forklaringen på de høje udgifter i Danmark er først og fremmest det relativt store antal modtagere af særlige førtidspensioner (jfr. tabel 7.7. og 7.8.).

Der er ligeledes markante forskelle i hvorledes udgifterne er fordelt på grund, tillægs og supplerende pensioner, hvilket skyldes den måde landene har indrettet pensionssystemerne. Tillægspensionen har den største betydning i Finland og Sverige mens de supplerende pensioner har den største betydning i Danmark og Sverige..

Norge har de højeste udgifter til invalidepension efterfulgt af Sverige mens Island har de laveste udgifter efterfulgt af Finland. Norges høje udgifter til invalidepensioner skyldes især at man i Norge ikke har nogen form for særlige alderspensioner.

Når det gælder serviceydelser til ældre anvender Norge mest efterfulgt af Danmark og Sverige. Finland har de laveste udgifter målt i KKP per capita. Service til handicappede udgør den største post i Sverige, og er mindst i Island og Finland.

Udgifter til efterlevende er størst i Finland efterfulgt af Sverige og Island.

Der findes stort set ingen udgifter i Danmark idet der ikke udbetales efterlevendepension. Typisk vil enker og enkemænd som modtager efterlevendepension i de andre lande modtage førtidspension i Danmark.

Egenbetaling

Egenbetaling for ophold på plejehjem, institutioner for ældre- og handicappede og for hjemmehjælp foregår efter forskellige regelsæt i de nordiske lande.

Betingelserne for egenbetaling for ophold på plejehjem/alderdomshjem og institutioner for handicappede fastsættes centralt (statsligt) i Danmark, Finland, Island og Norge, men decentralt (kommunalt) i Sverige.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

I Danmark får beboere på plejehjem m.v. udbetalt pension og må heraf selv betale for de ydelser, de modtager som led i plejehjemsopholdet. Det drejer sig fx om husleje, kost, frisør og vask. Derimod skal de ikke betale for pleje og rengøring. Egenbetalingen skønnes at udgøre i størrelsesordenen 10 pct. af de samlede udgifter. Den varige hjemmehjælp er gratis. Derimod betales der for den midlertidige hjemmehjælp, afhængigt af indkomsten. Egenbetalingens størrelse af de samlede udgifter kan ikke opgøres.

I Finland er egenbetalingen for langtidspleje af ældre afhængig af patientens indtægt. I 1997 udgjorde egenbetaling 21 pct. af de samlede udgifter. I institutioner for psykisk udviklingshæmmede udgjorde egenbetalingen 5pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen for hjemmehjælp er afhængig af husstandens indkomst. Egenbetalingen udgjorde ca. 16 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Island kan egenbetalingens andel af de samlede udgifter ikke opgøres. men egenbetalingen til hjemmehjælp udgjorde 7,8 pct. af kommunernes udgifter.

I Norge er egenbetalingen for institutionsophold afhængig af indtægten. Egenbetalingen for institutionsophold beregnes ud fra centralt fastsatte forskrifter, som reguleres med hensyn til hvor stor en andel af en beboers indtægt en kommune kan kræve som betaling for institutionsopholdet. Egenbetalingen er på 75 pct. af indtægten for indtægt som er lavere end 42.500 NOK og på 85 pct. for indtægter højere end dette. Der er dog ingen egenbetaling for indtægter under NOK 6.000. Desuden er der særlige regler for personer med ægtefælle som stadigvæk bor i hjemmet. Egenbetalingen for hjemmehjælp fastsættes af de enkelte kommuner men beløbet må ikke overstige de faktiske udgifter. Desuden kan der ikke kræves egenbetaling for den del som er personlig pleje- og omsorg. Hvis indtægten er lavere end NOK 85.000 i 1997 må egenbetalingen ikke overstige NOK 50 per måned.

I Sverige har kommunerne en stor frihed til selv at bestemme egenbetalingens størrelse indenfor ældre- og handicapomsorgen. Egenbetalingen må dog ikke overstige kommunernes egne udgifter. Desuden skal den enkelte have et passende beløb til sin egen underhold efter at der er betalt skat, boligudgifter og egenbetaling til kommunen. Egenbetalingen udgjorde ca. 9 pct. af bruttoudgifterne for hele ældre- og handicapforsorgen. Fra og med 1996 kan egenbetalingen for institutionsophold *särskilt* boende og hjemmehjælp i almindelige boliger ikke opgøres særskilt. Egenbetalingen til hjemmehjælp og hjemmesygepleje udgjorde ca. 6 pct. af bruttoudgifterne.

Kapitel 8

Boligydelser

Tabel 8.1 Udgifter til boligydelse i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1996

Danmark	2,4	Belgien	.	Luxembourg	0,2
Finland	1,3	Frankrig	3,0	Portugal	0,0
Island	0,5	Grækenland	2,4	Spanien	0,5
Norge	0,8	Holland	1,2	Storbritannien	7,2
Sverige	3,2	Irland	3,3	Tyskland	0,6
		Italien	0,0	Østrig	0,3

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Boligstøtte til familier

– *Boligstøtte er indkomstreguleret og skattefri*

I alle landene ydes der boligstøtte til såvel familier med børn som til familier uden børn. I Norge gives boligstøtten til familier uden børn som regel kun hvis mindst en person modtager visse andre kontantydelse. Reglerne for boligstøtte til børnefamilier er, med undtagelse i Norge, mere gunstige end reglerne for familier uden børn.

I Danmark og Island gives støtten kun til familier, som bor i lejet bolig. I de øvrige lande kan boligstøtte også gives til familier, som bor i egen bolig. Ved tildelingen tages der bl.a. hensyn til familiens indkomst, huslejens størrelse og antallet af børn i husstanden. Ordningerne varierer meget i omfang fra land til land.

BOLIGYDELSER

Tabel 8.2 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til familier 1997

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KR/FIM				
Parfamilier				
– med børn	1.309	1.152	1.587	1.479
– uden børn	453	990	1.164	758
Enlige				
– med børn	1.582	1.233	1.334	1.665
– uden børn	343	611	1.150	606
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KKP-Euro</i>				
Parfamilier				
– med børn	144	178	161	143
– uden børn	50	153	118	73
Enlige				
– med børn	174	191	135	161
– uden børn	38	95	117	58

Boligstøtten er behovsprøvet i alle landene. Ud over boligstøtten kan der også gives et økonomisk tilskud som helt eller delvis dækker indskuddet, således at personer med dårlig økonomi kan anskaffe sig en hensigtsmæssig og rimelig bolig. I Finland og Norge kan der desuden ydes socialhjælp, når boligudgifterne er høje i forhold til indtægten.

Op gennem 1990'erne er der sket en markant stigning i antallet af ydelsesmodtagere. Det gælder navnlig enlige forsørgere og hænger sammen med en stigning i arbejdsløsheden i flere af landene. Fra 1996 til 1997 er antallet af modtagere dog atter faldet i nogle af landene, blandt andet som følge af et fald i arbejdsløsheden. I Sverige mistede husstande uden børn retten til boligydelse fra og med 1996 hvis ansøgeren var over 28 år. I forbindelse med dette mistede også mange andre husstande uden børn ydelsen. Her var der tale om husstande som havde modtaget boligydelse efter særlige regler. Fra og med 1997 indførtes der en række betydningsfulde ændringer, hvilket har medført et fald i antallet af husstande som modtager boligydelse. De vigtigste ændringer er et nyt system for indkomstregulering med midlertidige og endelige ydelser afstemt i forhold til den skattepligtige indkomst. Desuden blev mulighederne for at modtage ydelsen begrænset og der blev fastsat individuelle indkomstgrænser for samboende forældre.

**Tabel 8.3 Familier, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene
1990-1997**

	Danmark	Finland	Norge	Sverige ¹⁾
Antal modtagere				
<i>1990</i>				
Gifte og samboende par	28.663	38.770	..	109.000
– med børn	17.675	29.880
– uden børn	10.988	8.890
Enlige	115.258	49.687	..	135.000
– med børn	57.700	36.121
– uden børn	57.558	13.566
<i>1995</i>				
Gifte og samboende par	33.610	74.402	5.016	198.044
– med børn	21.672	49.753	5.016	180.798
– uden børn	11.938	26.649	..	17.246
Enlige	141.265	139.414	13.740	352.416
– med børn	66.026	55.838	13.740	228.021
– uden børn	75.239	75.974	–	124.395
<i>1996</i>				
Gifte og samboende par	33.150	60.283	4.912	162.980
– med børn	22.129	38.802	4.912	155.821
– uden børn	11.021	21.481	..	7.159
Enlige	135.510	131.601	13.017	280.807
– med børn	65.292	50.608	13.017	220.093
– uden børn	70.218	80.993	–	60.714
<i>1997</i>				
Gifte og samboende par	32.153	54.621	5.617	107.357
– med børn	21.582	33.925	5.617	102.061
– uden børn	10.571	20.696	–	5.296
Enlige	134.608	129.993	15.453	245.519
– med børn	64.153	49.505	15.453	197.293
– uden børn	70.455	80.488	–	48.226

1 Personer - ikke familier

Boligstøtte til pensionister

– Støtte til pensionister med lav indkomst

I alle de nordiske lande gives en boligydelse til pensionister. Størrelsen af boligydelsen er afhængig af pensionistens indkomst, huslejens størrelse m.v.

BOLIGYDELSER

**Tabel 8.4 Pensionister, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene
1990-1997**

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>1990</i>				
Pensionistpar	54.617	12.036	..	49.800
Enlige pensionister	223.239	116.288	..	446.900
I alt	277.856	130.150	..	496.700
<i>1995</i>				
Pensionistpar	68.872	10.484	5.771	42.300
Enlige pensionister	263.130	131.557	42.869	512.300
I alt	332.002	145.289	48.640	554.700
<i>1996</i>				
Pensionistpar	64.608	10.021	5.439	70.112 ¹⁾
Enlige pensionister	261.978	131.327	43.349	464.675
I alt	326.586	144.774	48.788	534.878
<i>1997</i>				
Pensionistpar	64.847	9.816	4.562	60.756
Enlige pensionister	265.608	133.636	73.415	442.267
I alt	330.445	147.099	77.977	503.023

1 Den store stigning i forhold til de tidligere år skyldes regelændringer gældende fra den 1. januar 1996 der indebærer at ægtepar, hvor kun den ene er pensionist, i statistikken tælles som pensionistpar. Tidligere blev disse modtagere medregnet under 'Enlige pensionister'.

I Danmark kan støtten også gives til pensionister, som bor i egen bolig. Der ydes desuden varmetillæg til dækning af varmeudgifter. I Finland kan der gives boligstøtte på grund af alder eller pension. I Island kan der gives en særlig boligstøtte til pensionister med lav indkomst der ikke kan klare deres udgifter uden et supplement til pensionen. I Norge gives boligstøtten til pensionister, som har en beskeden boligstandard, men en høj boligudgift og en lav indtægt. I Sverige gives der boligstøtte til alderspensionister, førtidspensionister og til personer, der modtager enke-/enkemandspension, og som har lav indkomst. Boligstøtten tildeles efter ensartede principper i hele landet.

Tabel 8.5 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til pensionister 1997

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for pensionistpar				
– KR/FIM	1.412	702	899	1.404
– KKP-Euro	155	109	91	136
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for enlige pensionister</i>				
– KR/FIM	1.656	640	976	1.613
– KKP-Euro	182	99	99	156

Udgifter til og finansiering af boligydelse

Tabel 8.6 Udgifter til og finansiering af boligydelse 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
A. Ydelser til personer, der bor i lejet bolig	8.086	2.057	534	115	15.903
a. Heraf ældre	6.307	-	534	..	7.307
B. Ydelser til personer, der bor i egen bolig	-	112	-	1.709	..
a. Heraf ældre	-	-	-
Serviceydelser i alt	8.086	2.169	534	1.824	15.903
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	8.086	2.169	534	1.824	15.903
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	168	65	23	42	174
Udgifter i pct. af BNP	0,7	0,3	0,1	0,2	0,9
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
– Arbejdsgivere	-	-	-	-	-
– Forsikredes præmier og særskatter	-	-	-	-	-
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	109	-159	-173	-330	-2.642
– Pct.	1,3	-7,3	-32,4	-15,3	-16,6

BOLIGYDELSER

Der er markante forskelle på hvor meget landene anvender til boligydelse målt i KKP per capita. Selvom der har været et markant fald i antallet af ydelsesmodtagere anvender Sverige stadigvæk mest efterfulgt af Danmark mens Island anvender mindst efterfulgt af Norge. Både i Danmark og Sverige spiller boligydelsen en væsentlig rolle for pensionister med lave pensionsindtægter men især i Sverige findes der også mange enlige forsørger med lave indkomster som modtager boligstøtte.

I Danmark er udgifterne til boligydelse steget. Det er især sket en stigning i antallet af pensionister i ældreboliger med boligydelse. På den anden side har der været et fald i udgifterne til boligstøtte til pensionister i ejerboliger, som fra 1996 kun kan få støtte i form af lån. Udgifterne til familier er stort set uændret.

I Finland er udgifterne til boligstøtte til pensionister indeholdt i udgifterne til pensioner. Udgifterne til boligstøtte til andre er faldet fra 1996 til 1997 hvilket blandt andet skyldes et fald i arbejdsløsheden. Desuden har de opstramninger som blev gennemført i 1996 påvirket udgiftsniveauet i 1997.

I Island er udgifterne til boligydelse faldet. Reglerne for boligydelse blev først indført i 1995, hvor kommunerne kan vælge om man vil tildele boligydelse, og der er flere og flere kommuner som indfører sådanne ordninger.

I Norge faldt udgifterne til boligydelse fra 1996 til 1997. Dette fald skyldes en omlægning af støtteordningerne, idet tilskud til at nedsætte boligudgiften blev sammenlagt med Husbankens boligstøtteordning i 1997. Samtidig blev støttemulighederne forbedret for flere grupper og der blev indført en overgangsordning i forbindelse med omlægningen. Udbetalingstidspunktet i de tidligere ordninger og den nu gældende ordning er forskudt og derved fremkommer der et fald i udgifterne fra 1996 til 1997.

I Sverige har de nye regler for beregning af boligydelse medført en kraftig reduktion af udgifterne.

Kapitel 9

Andre sociale ydelser

I de foregående kapitler er der givet en beskrivelse af sociale ydelser, som gives i forbindelse med definerede sociale begivenheder. I en række tilfælde indtræffer der imidlertid sociale begivenheder, som ikke er omfattet af specifik lovgivning. Omfanget af disse ydelser lader sig kun vanskeligt sammenligne landene imellem, hverken når det gælder EU eller de nordiske lande.

Tabel 9.1 Udgifter til andre sociale formål i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1996

Danmark	4,1	Belgien	2,3	Luxembourg	1,3
Finland	2,3	Frankrig	1,7	Portugal	0,6
Island	2,7	Grækenland	1,1	Spanien	0,8
Norge	2,9	Holland	0,4	Storbritannien	0,7
Sverige	3,1	Irland	2,0	Tyskland	2,3
		Italien	0,0	Østrig	1,2

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Særlige forhold i de enkelte lande

En række særlige forhold i de nordiske lande gør det vanskeligt statistisk at sammenligne landenes data i dette kapitel.

I Danmark og Norge modtager ikke-forsikrede arbejdsløse, som ikke har ret til dagpenge, socialhjælp i tilfælde af arbejdsløshed, mens ikke-forsikrede arbejdsløse i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse efter arbejdsmarkedslovgivningen – og ofte også et supplerende socialbidrag.

I Island gives et antal ydelser til familier og børn under betegnelsen 'socialhjælp'. I de øvrige lande henregnes disse ydelser under særskilt lovgivning.

Som supplement til den egentlige socialhjælp kan der gives en række andre ydelser til personer:

ANDRE SOCIALE YDELSER

I Danmark drejer det sig om hjælp til enkeltudgifter og flytning, støtte til Besættelsestidens ofre, økonomisk bistand til danske i udlandet, erstatning til ofre for forbrydelser og økonomisk tilskud ved hjemsendelse af søfarende.

I Finland kan pårørende til værnepligtige få tildelt en såkaldt militærstøtte, som skal sikre de pårørendes indkomstniveau.

I Island kan der gives midlertidig hjælp til personer, der lever under vanskelige omstændigheder.

I Sverige kan der ydes økonomisk bistand til svenske medborgere i udlandet.

I alle de nordiske lande kan lønmodtagere få udbetalt løn fra særlige garantifonde, såfremt arbejdsgiveren går konkurs og ikke er i stand til at afholde lønudgiften til de ansatte.

Kontante ydelser

Socialhjælp

– *Det sidste led i det sociale sikkerhedsnet*

I samtlige nordiske lande er det muligt at få socialhjælp, når alle øvrige former for hjælp ved indkomstbortfald eller i andre sociale situationer er udelukket. Hjælpen, der i alle landene er indkomstprøvet, er således den sidste hjælp, der ydes i det sociale system. Den gives dels som erstatning for anden indkomst, dels som supplement ved meget lav indkomst. Hjælpen er individuel og ydes efter behov til dækning af leveomkostninger.

Socialhjælpen har ingen indflydelse på tildelingen af andre sociale ydelser eller tilskud i nogen af landene.

I Danmark er kontanthjælpen en skattepligtig bruttoydelse. For personer med forsørgelsespligt over for børn udgør den 80 pct. af arbejdsløshedsdagpengenes maksimale beløb. For ikke-forsørgere udgør ydelsen 60 pct. af dagpengene. Unge under 25 år som ikke har hjemmeboende børn og som ikke har haft arbejdsindtægter, der udgjorde mere end 60 pct. af dagpenge i 18 måneder, modtager særlige, lavere ydelser til unge.

I Island er socialhjælpen skattepligtig. I de øvrige lande udbetales den

ANDRE SOCIALE YDELSER

som en skattefri nettoydelse.

I Finland kan der udbetales socialhjælp ved forsinket udbetaling af andre ydelser. Kommunerne kan også give forebyggende ydelser, med henblik på i god tid at hjælpe personer som får indkomstproblemer.

I Norge er der ingen øvre grænse for ydelsens størrelse. Ydelsen kan også gives i form af lån.

I Sverige skal socialhjælpen opfylde to formål: Dels skal den sikre familien et rimeligt økonomisk niveau, dels skal den virke forebyggende og revaliderende. Der er udarbejdet vejledende normer for ydelsens størrelse. Nogle kommuner anvender en sats for korttidsydelse og en anden for langtidsydelse.

Tabel 9.2 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året i tusinder og i pct. af befolkningen 16/18 år og derover 1990-1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I tusinder</i>					
1990	235,2	255,6	4,6	178,3	339,4
1995	195,1	430,3	6,9	184,2	474,2
1996	189,9	444,5	6,7	176,2	493,4
1997	188,8	434,9	6,4	167,2	492,6
<i>I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover</i>					
1990	5,8	5,9	2,6	5,3	5,0
1995	4,7	10,9	3,5	5,5	6,9
1996	4,6	11,2	3,3	5,2	7,2
1997	4,5	10,9	3,4	4,9	7,1

Anm.: Tællingsenheden er alle personer i alderen 18 år og derover (i Island 16 år). Børn tælles ikke med. Ægtepar, som får socialhjælp, men hvor hjælpen udbetales i den ene af ægtefællernes navn, tælles som to personer. Tallene for Danmark omfatter modtagere af kontanthjælp til underhold (inkl. flygtninge) Aktiverede kontanthjælpsmodtagere opgøres under arbejdsmarkedsforanstaltninger.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.3 Personer som modtager socialhjælp i alt og i pct. af befolkningen pr. 1. december 1995-1997

	Danmark	Finland	Norge
<i>I alt</i>			
1995	97.399	140.776	76.054
1996	98.255	148.011	72.125
1997	95.655	146.255	67.735
<i>I pct. af befolkningen</i>			
1995	2,4	5,2	2,3
1996	2,4	5,5	2,1
1997	2,3	5,4	2,0

Tabel 9.4 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året fordelt efter alder, i alt og i pct. af aldersgruppen 1997

	Modtagere I alt	Modtagere i pct. efter alder				
		18-24 år	25-39 år	40-54 år	55-64 år	65+ år
<i>Danmark</i>						
Modtagere i alt	188.824	8,9	7,9	3,6	1,1	0,2
Nytilkomne i alt	62.813	4,6	2,3	0,9	0,3	0,0
<i>Finland</i>						
Modtagere i alt	434.918	24,3	14,9	10,0	4,9	2,7
Nytilkomne i alt	142.167	10,5	4,4	2,6	1,5	1,3
<i>Island</i>						
Modtagere i alt	6.430	5,3	4,4	2,9	1,8	0,9
Nytilkomne i alt	2.692	2,6	1,9	1,0	0,7	0,4
<i>Norge</i>						
Modtagere i alt	167.006	8,6	7,2	4,6	2,7	1,2
Nytilkomne i alt	56.235	3,6	2,2	1,4	0,9	0,5
<i>Sverige</i>						
Modtagere i alt	492.644	17,2	10,9	6,0	2,8	1,6
Nytilkomne i alt	132.607	5,7	2,7	1,5	0,7	0,5

Tabel 9.5 Familier, der har modtaget socialhjælp i løbet af året i pct. af alle familier efter familietyper 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familier efter familietype (pct.)					
Enlige mænd	8,0	19,5	5,0	8,3	15,2
– med børn	11,2	26,6	16,4	28,8	15,3
– uden børn	7,9	19,4	4,9	7,9	15,2
Enlige kvinder	5,8	14,4	6,0	7,4	18,7
– med børn	21,8	32,0	20,5	19,4	35,8
– uden børn	3,5	12,0	2,8	5,4	14,2
Gifte/samboende par	6,1	7,5	1,4	3,2	4,5
– med børn	10,1	9,6	1,6	3,6	6,5
– uden børn	3,3	5,9	1,1	2,8	2,4
I alt	6,5	12,6	3,9	6	10,7
– med børn	12,0	13,6	5,8	7,3	11,3
– uden børn	4,9	12,4	3,6	5,7	10,2

Anm.: Se tabel 9.2. For Danmark inkl. 2.803 personer med uoplyst familietype.

Tabel 9.6 Gennemsnitligt beløb i socialhjælp pr. familie pr. måned 1997. KKP-Euro

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familietype					
Enlige	788	253	164	491	468
– med børn	948	267	165	493	506
– uden børn	728	238	163	491	457
Gifte/samboende par	859	303	152	706	724
– med børn	917	330	147	789	355
– uden børn	709	276	159	608	680

Hjælp til flygtninge i Norden

– *Flygtninge modtager socialhjælp eller lignende ydelser*

De fem nordiske lande har alle tiltrådt Genèvekonventionen om ret til politisk asyl/flygtningestatus for personer, der på grund af race, nationalitet, politisk opfattelse eller særligt socialt tilhørsforhold forfølges i deres hjemland. Ud over disse grunde kan man i de nordiske lande også få tildelt opholdstilladelse af humanitære grunde. I samtlige lande kan personer, der opnår asyl, få opholdstilladelse til deres nære slægtninge, hvilket benævnes familiesammenføring.

Det er fælles for de nordiske lande, at der er opbygget et socialt sikkerhedsnet og indført en række foranstaltninger til integration af de flygtninge, landene modtager. Reglerne herfor varierer dog en del fra land til land.

For tiden udgøres de fleste af asylansøgerne eller flygtningene i de nordiske lande af personer, der er ankommet til landets grænse med anmodning om asyl. I statistikken indgår der både personer, som er ankommet til landenes grænser og har anmodet om asyl uden at blive afvist, og konventionsflygtninge. Derimod indgår familiesammenføringer ikke i statistikken. Det store antal opholdstilladelser til flygtninge i Danmark i 1995 og til dels i 1996 skyldes, at flygtninge fra det tidligere Jugoslavien, som hidtil havde midlertidig opholdstilladelse, i løbet af 1995 og 1996 søgte og fik opholdstilladelse som flygtninge.

I Danmark modtager asylansøgere kost, logi og lommepenge under opholdet på et asylcenter. Flygtninge, som har fået opholdstilladelse, får derimod udbetalt socialhjælp efter de almindeligt gældende regler. Staten refunderer kommunernes udgifter til socialhjælp med 100 pct. i de første 1½ år efter opholdstilladelsen og med 75 pct. i de næste 5 år.

I Finland betaler staten kommunernes udgifter til flygtninge i de første tre år af deres opholdstid.

I Island modtager flygtninge socialhjælp fra modtagelsestidspunktet.

I Norge får personer, som befinder sig i en statslig flygtningemodtagelse, udbetalt en underholdsydelse efter særlige regler, som gælder for personer i sådanne modtagelser.

I Sverige modtager flygtninge en særlig ydelse fra modtagelsestidspunktet i form af socialbidrag eller introduktionsydelse til flygtninge. Staten refunderer kommunernes udgifter til denne ydelse i tre kalenderår efter det kalenderår, hvori den asylsøgende fik arbejds- og opholdstilladelse.

Tabel 9.7 Antal modtagne flygtninge, som har fået opholdstilladelse i de nordiske lande 1990-1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	3.044	858	41	3.867	12.800
1995	20.347	1.415	5	4.602	5.600
1996	8.629	1.193	30	2.908	4.832
1997	5.954	1.406	21	3.471	9.596

Tabel 9.8 Antal ansøgninger om asyl 1990-1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	5.292	2.743	41	3.692	29.420
1995	5.104	854	5	1.460	9.047
1996	5.893	711	35	1.778	5.753
1997	5.100	973	23	2.271	9.662

Serviceydelser

I dette afsnit omtales kun serviceydelser, der ikke retter sig mod en bestemt sektor. Det drejer sig først og fremmest om tilbud til misbrugere. Tilbudene gives inden for såvel sygehussektoren som i det sociale bistandssystem.

I samtlige nordiske lande findes der endvidere en række serviceforanstaltninger, som ikke henvender sig direkte til nogen af de tidligere omtalte målgrupper. Det kan dreje sig om uspecificerede serviceydelser fra de sociale kontorer, krisehjælp, familierådgivning, krisecentre for voldsramte kvinder, forsorgshjem, herberger m.v. for hjemløse og andre, der har særlige sociale vanskeligheder og som har behov for midlertidige boligtilbud.

Behandling for alkohol- og narkotikamisbrug

– Der findes flere behandlingstilbud

Behandling af misbrugere foregår blandt andet på særlige institutioner for misbrugere. Der findes både institutioner for alkoholmisbrugere og institutioner for misbrugere af euforiserende stoffer. En del af disse institutioner er private, men har driftsoverenskomst med det offentlige. I alle landene foregår en del af behandlingen inden for det psykiatriske behandlingssystem.

Der også muligheder for at få ambulante behandling i alle fem lande, og i flere af landene arbejder man for at inddrage familien og det sociale netværk i behandlingen.

I både Danmark, Finland og Sverige kan der iværksættes tvangsbehandling, hvis misbrugeren selv eller personer i dennes omgivelser er truet på livet. I Norge kan personer som udsætter sig for fysisk eller psykisk overlast på grund af omfattende og vedvarende misbrug og hvor andre tiltag ikke er tilstrækkelige, tvangsanbringes på en institution i op til 3 måneder, til undersøgelse og tilrettelæggelse af behandling.

Det er vanskeligt at opgøre omfanget af misbrugere og behandlingen af dem, da misbrugsbehandlingen statistisk ikke kan udskilles fra den øvrige somatiske og psykiatriske behandling.

Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser

I Danmark er udgifterne til kontanthjælp faldet som følge af færre modtagere, hvilket må ses i sammenhæng med faldet i arbejdsløsheden og en stigning i aktivering. Udgifterne til socialhjælp til flygtninge er derimod steget.

I Finland er udgifterne til socialhjælp endnu ikke begyndt at falde selvom antallet af modtagere er faldet. Udgifterne til flygtninge er steget idet Finland har taget mod flere flygtninge i 1997 ligesom der var flere som ansøgte om asyl i 1997 end i 1996.

I Island steg udgifterne til kontanthjælp fra 1996 til 1997 selvom antallet af modtagere er faldet. Dette skyldes at de udbetalte beløb til enlige med og uden børn og til parfamilier med børn er steget betydeligt. Udgifterne til serviceydelser faldt derimod en smule, men på grund af reorganisering af ansvaret for børne- og ungdomsforsorgen blev udgifterne til behandling af unge misbrugere flyttet til serviceydelser til familier og børn (børne- og

ungdomsforsorg). Derfor fremtræder det som at udgifterne til behandling af alkohol- og narkotikamisbrug er faldet.

I Norge følger udgiftsudviklingen fra 1996 til 1997 trenden med et lavt antal socialhjælpsmodtagere og dermed et fald i de samlede udgifter til socialhjælp. Nedgangens skyldes først og fremmest de forbedrede vilkår på arbejdsmarkedet. Samtidig ses der en stigning i antallet af personer som modtager langvarig socialhjælp.

I Sverige har der været en vis stigning i udgifterne til andre sociale ydelser, hvilket blandt andet skyldes at der er kommet flere flygtninge til landet.

Udgifter til andre sociale ydelser er størst i Danmark efterfulgt af Sverige og Norge og mindst i Island målt i KKP per capita.

De relativt høje udgifter i Danmark skyldes at ikke forsikrede som ikke har ret til arbejdsløshedsdagpenge modtager kontanthjælp. I Finland og Sverige modtager sådanne personer en kontant arbejdsmarkedsstøtte som kan suppleres med socialhjælp hvis der er behov derfor. En stor del af udgifterne til socialhjælp i Finland og Sverige er supplerende ydelser til arbejdsløse. Desuden spiller antallet af modtagne flygtninge og asylansøger en rolle idet disse i alle lande modtager socialhjælp eller en anden indkomsterstatende ydelse. Endelig findes der også visse forskelle mellem landene i hvorvidt misbrugere behandles på særlige institutioner eller inden for den almindelige somatiske og psykiatriske behandling.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.9 Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. Indkomsterstøttede/supplerende ydelser	6.841	3.213	1.084	3.948	12.673
a. Heraf socialhjælp	-	3.039	1.084	3.948	12.673
B. Anden hjælp	4.806	-	186	187	
Kontantydelse i alt	11.647	3.213	1.271	4.135	12.673
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
A. Institutioner m.v.	599	347	-	176	761
B. Revalidering og behandling af misbrugere	141	452	539	1.522	2.135
C. Øvrigt	862	431	611	1.566	3.526
Serviceydelser i alt	1.603	1.230	1.150	3.264	6.422
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	13.250	4.443	2.420	7.399	19.095
Udgifter i pct. af BNP	1,2	0,7	0,6	0,7	1,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	99,3	97,4	88,3	100,0	100,0
- Arbejdsgivere	0,7	2,6	7,8	0,0	0,0
- Forsikredes præmier og særskatter	0,0	0,0	3,9	0,0	0,0
<i>Ændringer 1996-1997 i 1997-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	-270	171	8	-324	739
- Pct.	-2,0	3,8	0,3	-4,2	3,9

Tabel 9.10 Udgifter til andre sociale ydelser i KKP/capita 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	242	97	54	95	138
Serviceydelser i alt	33	37	49	75	70
Andre sociale ydelser i alt	275	134	103	170	208

Kapitel 10

De sociale udgifter

Efter i de foregående kapitler at have beskrevet de social tryghedssystemer, gives der i dette kapitel en samlet fremstilling af de sociale udgifter. Som det blev beskrevet i Kapitel 2, følger den nordiske sociale udgiftsstatistik fra og med den forrige udgave af *Social tryghed i de nordiske lande* EUROSTAT's opgørelsesmetode.

De nordiske landes og EU's udgifter til sociale formål, målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og målt per capita i KKP-Euro fordelt på funktioner, fremgår af de to første tabeller. Det skal her bemærkes, at EUROSTAT ikke har anvendt den korrigerede BNP for de lande som er overgået til ESA95/SNA93.

Tabel 10.1 Udgifter til sociale formål i pct. af BNP i EU, Island og Norge 1996

Danmark	33,6	Belgien	30,0	Luxembourg	26,2
Finland	32,1	Frankrig	30,8	Portugal	21,6
Island	18,7	Grækenland	23,3	Spanien	22,4
Norge	26,1	Holland	30,9	Storbritannien	27,7
Sverige	34,8	Irland	18,9	Tyskland	30,5
		Italien	24,8	Østrig	29,5

Anmærkning: Se tabel 4.1.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.2 Udgifter pr. capita til sociale ydelser i EU, Island og Norge 1996. KKP-Euro

	Familier og børn	Arbejds-løshed	Sygdom	Ældre, funktions-hæmmede og efterlevende	Bolig-ydelser	Andre sociale ydelser	Total
Danmark	832	924	1189	3321	161	273	6699
Finland	638	711	1092	2478	65	120	5104
Island	462	131	1354	1519	18	96	3580
Norge	740	304	1506	2618	43	155	5366
Sverige	635	619	1326	3069	191	189	6030
Belgien	454	824	1472	2812	..	134	5695
Frankrig	463	428	1540	2636	162	91	5321
Grækenland	215	111	679	1489	61	28	2584
Holland	248	681	1601	3044	65	23	5662
Irland	376	491	1008	907	97	59	2939
Italien	160	87	959	3250	1	1	4458
Luxembourg	1053	279	2034	4497	12	101	7977
Portugal	127	131	746	1242	1	14	2260
Spanien	61	448	897	1636	16	24	3082
Storbritannien	407	271	1185	2439	334	31	4668
Tyskland	573	587	1819	2964	37	138	6118
Østrig	643	336	1479	3314	18	70	5860

Redegørelsen for de sociale udgifter er opdelt i fire afsnit: Først gøres der rede for udviklingen i de sociale udgifter fra 1990 til 1997, dernæst belyses finansieringen af de samlede sociale udgifter, efterfulgt af en oversigt over de sociale udgifters formål, og til sidst belyses beskatningens betydning for de samlede sociale udgifter. Tallene for 1990 er for Sveriges vedkommende opgjort efter NOSOSKO's tidligere specifikation, mens tallene for de øvrige landes vedkommende er opgjort efter ESSPROS-manualen.

Udviklingen i de sociale udgifter 1990-1997

Udviklingen i de sociale udgifter i alt og pr. indbygger, i løbende og faste priser samt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og i købekraftspariteter (KKP-Euro) siden 1990, fremgår af de følgende tabeller. Det skal bemærkes at alle landene nu anvender ESA95/ SNA93-klassifikationen ved opgørelsen af BNP (jf. Kapitel 2), hvilket har medført korrektioner af bruttonationalproduktet. Da Sverige først lige har skiftet klassifikation har det

Tabel 10.3 Sociale udgifter i alt og pr. indbygger 1990-1997

	Sociale udgifter		Sociale udgifter pr. indbygger		Sociale udgifter pr. indbygger i alderen 15-64 år	
	I løbende priser Mio. KR/FIM	I 1997-priser Mio. KR/FIM	I løbende priser KR/FIM	I 1997-priser KR/FIM	I løbende priser KR/FIM	I 1997-priser KR/FIM
<i>Danmark</i>						
1990	237.207	273.025	46.150	53.119	68.502	78.846
1995	325.634	339.804	62.288	64.999	92.442	96.444
1996	333.570	340.976	63.380	64.787	94.202	96.294
1997	339.195	339.195	64.180	64.180	95.596	95.596
<i>Finland</i>						
1990	131.369	149.761	26.345	30.033	39.146	44.626
1995	179.564	182.771	35.155	35.783	52.662	53.602
1996	185.272	187.576	36.154	36.604	54.226	54.900
1997	186.033	186.033	36.194	36.194	54.284	54.284
<i>Island</i>						
1990	62.290	77.115	244.478	302.664	379.572	469.910
1995	85.984	89.452	321.580	334.551	499.834	519.995
1996	90.345	91.904	335.855	341.650	519.224	528.183
1997	96.094	96.094	354.590	354.590	612.064	612.064
<i>Norge</i>						
1990	190.406	222.394	44.892	52.433	69.334	80.981
1995	253.620	263.511	58.181	60.599	90.091	93.823
1996	266.134	273.053	60.747	62.322	94.074	96.533
1997	279.152	279.152	63.369	63.369	98.147	98.147
<i>Sverige</i>						
1990	470.013	582.816	54.916	56.936	85.552	106.084
1995	588.689	594.926	66.692	67.399	104.726	105.835
1996	590.248	593.599	66.763	67.142	104.765	105.360
1997	602.970	602.970	68.163	68.163	106.815	106.815

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.4 Sociale udgifter i forhold til bruttonationalproduktet 1990-1997¹⁾

	BNP, mio. KR/FIM	Sociale udgifter i pct. af BNP	Indeks for sociale udgifter målt i forhold til BNP (1990=100)
<i>Danmark</i>			
1990	825.310	28,7	100
1995	1.008.760	32,3	112
1996	1.065.034	31,3	109
1997	1.117.824	30,3	106
<i>Finland</i>			
1990	521.349	25,2	100
1995	561.175	32,0	127
1996	587.437	31,5	125
1997	630.245	29,5	117
<i>Island</i>			
1990	364.401	17,1	100
1995	451.547	19,0	111
1996	485.168	18,6	109
1997	529.949	18,1	106
<i>Norge</i>			
1990	722.705	26,4	100
1995	928.745	27,3	103
1996	1,016.587	26,1	99
1997	1,089.032	25,6	97
<i>Sverige</i>			
1990	1.359.879	34,6	100
1995	1.644.983	35,8	103
1996	1.677.833	35,2	102
1997	1.758.192	34,3	99

1 BNP er blevet revideret, for Sveriges vedkommende dog kun for 1997.

Tabel 10.5 Sociale udgifter pr. indbygger 1990-1997 (KKP-Euro i 1997-priser)

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	5.830	4.650	3.503	5.318	5.496
1995	7.135	5.540	3.873	6.146	6.506
1996	7.112	5.667	3.955	6.321	6.481
1997	7.045	5.603	4.105	6.427	6.579

ikke været muligt at korrigere BNP og de sociale udgifter for 1996 og tidligere. Der findes derfor en vis usikkerhed i sammenligningen af de sociale udgifter i Sverige for 1997 med de tidligere år.

Finansiering af de sociale udgifter

Til at belyse finansieringen af de sociale udgifter i den nordiske statistik medtages den direkte finansiering af ydelser og de løbende indbetalinger til sociale fonde. I modsætning til tidligere medtages renter og andre formueindtægter nu i den sociale udgiftsstatistik. Rente- såvel som formueindtægter forekommer især i de fonde der opbygges til sikring af pensioner, men også i andre sociale forsikringsordninger. Dette belyses nærmere i næste afsnit.

Fordelingen af løbende bidrag efter finansieringskilder

Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter fordeles i den nordiske statistik efter de kilder der bidrager til de enkelte ydelser, dvs. det offentlige, arbejdsgivere og de sikredes præmier og særskatter. Som nævnt i Kapitel 2 er de sociale udgifter opgjort netto, således at investeringer m.v. og borgernes egenbetaling for sociale ydelser ikke medregnes.

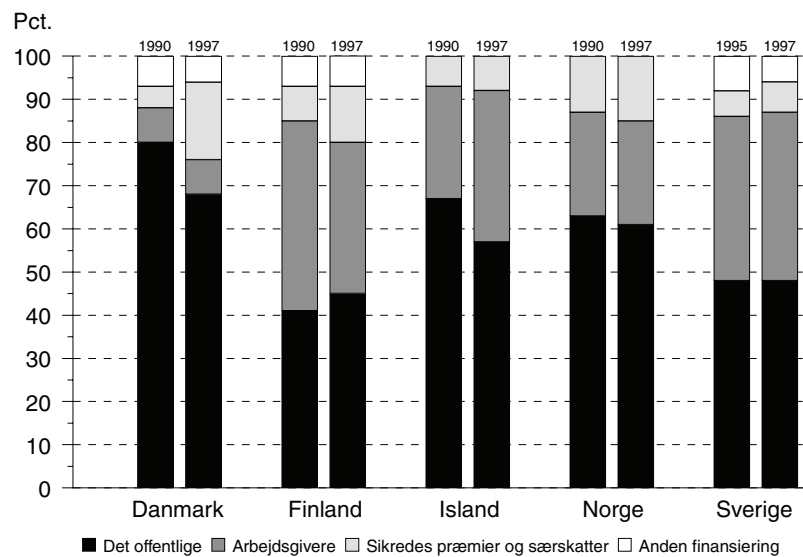
Fordelingen af løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter i årene 1990-1997 fremgår af tabel 10.6.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.6 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter, procentvis fordelt på statens, kommunernes, arbejdsgivernes og de sikredes bidrag 1990-1997

	Det offentlige i alt	Arbejdsgivere	De sikredes præmier og særskatter	Anden finansiering	I alt
<i>Danmark</i>					
1990	80	8	5	7	100
1995	71	9	14	6	100
1996	69	10	15	6	100
1997	68	8	18	6	100
<i>Finland</i>					
1990	41	44	8	7	100
1995	46	33	14	7	100
1996	45	35	13	7	100
1997	45	35	13	7	100
<i>Island</i>					
1990	67	26	7	—	100
1995	61	31	8	—	100
1996	60	32	9	—	100
1997	57	35	8	—	100
<i>Norge</i>					
1990	63	24	13	—	100
1995	62	22	15	—	100
1996	62	24	14	—	100
1997	61	24	15	—	100
<i>Sverige</i>					
1990	100
1995	48	38	5	8	100
1996	45	40	7	8	100
1997	48	39	7	6	100

Figur 10.1 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter 1990 og 1997

Bloktilskud og statsrefusioner til kommuner og amtskommuner

Kommunerne i de nordiske lande har ansvaret for administrationen af en vis del af de sociale ydelser. Det er kommunerne der har den direkte kontakt med borgerne og modtagerne af de sociale ydelser, og det er også kommunerne, der i første omgang afholder udgifterne til ydelserne.

Kommunerne og amtskommunerne modtager et bloktilskud og/eller refusion fra staten. Bloktilskuddet kan enten gives uden bindinger eller være øremærket til bestemte formål. Bloktilskud kan fx beregnes efter antallet af indbyggere og deres aldersfordeling eller efter beskatningsgrundlaget i den enkelte kommune.

DE SOCIALE UDGIFTER

Statsrefusioner kan i lovgivningen være fastsat som procentandele af kommunernes udgifter eller som faste beløb. Statsrefusioner kan også beregnes som forskellen mellem udgifter og bidrag fra anden side, herunder kommunernes bidrag.

I Danmark er det kommunerne der administrerer hovedparten af de sociale kontantydelse og i første omgang afholder udgifterne hertil, hvorefter de får hel eller delvis refusion for udgifterne fra staten. I de øvrige nordiske lande administreres de sociale sikringsydelser hovedsagelig af statslige eller andre centrale organer.

I alle landene administreres hovedparten af de sociale serviceydelser af kommunerne eller amtskommunerne, der i første omgang afholder udgifterne, hvorefter de modtager bloktilskud fra staten.

Fonde til pensionsformål

De indbetalinger, der finansierer de sociale udgifter, anvendes normalt til løbende udbetalinger i løbet af året, men især inden for pensionsområdet også til opbygning af fonde.

Hensigten med fondene, som efterhånden har fået større betydning, kan være at garantere at der er midler til rådighed til dækning af fremtidige udbetalinger (præmiereservesystemer). Opbygning af fonde kan også forekomme i fordelingssystemer (hvor udgifterne i princippet skal dækkes af årets indbetalinger), med det formål at skabe en buffer til udjævning af variationer i ind- og udbetalinger over tid.

I Norge finansieres de sociale udgifter, inkl. tillægspensioner, løbende over de offentlige budgetter, og udgifterne er derfor ikke medtaget i tabel 10.7. Folketrygdefonden, der er en uafhængig, offentlig fond, medvirker ikke direkte ved finansieringen af folketrygdens løbende driftsudgifter.

Tabel 10.7 Udviklingen i fonde til pensionsformål 1990-1997. Mia. KR/FIM i 1997-priser

	Grundpension	Tillægspension	Supplerende pension
<i>Fondstørrelse</i>			
Danmark			
Ved årets begyndelse, 1990	-	80,6	119,0
Ved årets slutning, 1990	-	86,4	128,6
Ved årets begyndelse, 1997	-	147,7	196,0
Ved årets slutning, 1997	-	170,2	218,7
Finland ¹⁾			
Ved årets begyndelse 1990	0,8	114,8	37,5
Ved årets slutning, 1990	0,7	137,4	41,5
Ved årets begyndelse, 1997	1,6	235,1	34,2
Ved årets slutning, 1997	1,5	257,7	34,5
<i>Island</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	0,1	126,4	-
Ved årets slutning, 1990	0,1	154,9	-
Ved årets begyndelse, 1997	-	306,5	-
Ved årets slutning, 1997	-	352,7	-
<i>Sverige</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	9,5	516,6	224,8
Ved årets slutning, 1990	11,2	523,0	244,9
Ved årets begyndelse, 1997	5,4	607,2	427,5
Ved årets slutning, 1997	6,3	619,8	485,6

1 De supplerende pensioner er eksklusiv de pensionskasser og stiftelser som administreres af livsforsikringerne.

De sociale udgifter efter art og formål

De sociale ydelser fordeles efter art i kontantydelse og serviceydelser. Kontantydelse er yderligere opdelt i erstatning ved indkomstbortfald og andre kontantydelse. Ved ydelse fordeling efter formål foretages opdelingen efter hvilke sociale behov eller risici ydelse primært er bestemt til at afhjælpe.

Fordelingen af de sociale udgifter efter ydelse formål er ret stabil i det enkelte land. Ny lovgivning og ændringer i det sociale mønster har dog givet anledning til forskydninger i fordelingerne. Sammenligningen landene imellem viser nogle forskelle i fordelingen af de sociale udgifter efter formål. Baggrunden herfor hænger i nogen grad sammen med forskelle i de enkelte landes prioritering af ydelser til forskellige formål.

DE SOCIALE UDGIFTER

**Tabel 10.8 De sociale udgifter procentvis fordelt efter hovedgrupper
1995-1997**

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1995¹⁾</i>					
Familier og børn	12,4	13,4	12,9	14,1	11,4
Arbejdsløshed	14,7	14,4	4,4	6,7	11,1
Sygdom	17,8	20,9	37,9	26,3	21,7
Ældre	36,5	28,9	27,2	31,2	34,3
Funktionshæmmede	10,3	15,0	11,6	14,7	12,1
Efterlevende	0,1	3,8	2,8	1,5	2,4
Boligydelser	2,4	1,5	0,4	0,7	3,4
Andre sociale ydelser	4,4	2,1	2,8	3,8	2,9
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>1996</i>					
Familier og børn	12,4	12,5	12,5	13,8	10,5
Arbejdsløshed	13,8	14,0	3,2	5,7	10,3
Sygdom	18,4	21,4	37,9	28,1	22,0
Ældre	37,8	29,9	27,8	30,3	36,4
Funktionshæmmede	11,0	14,7	11,7	16,9	12,0
Efterlevende	0,1	3,9	2,9	1,5	2,5
Boligydelser	2,4	1,3	0,8	0,8	3,2
Andre sociale ydelser	4,1	2,3	2,7	2,9	3,1
I alt	100	100	100	100	100
<i>1997</i>					
Familier og børn	12,6	13,3	12,5	13,4	11,1
Arbejdsløshed	12,6	12,6	3,2	4,3	9,4
Sygdom	18,9	21,9	37,9	29,1	22,4
Ældre	38,2	29,9	28,3	30,8	37,3
Funktionshæmmede	11,1	14,7	12,0	17,2	11,7
Efterlevende	0,1	4,0	2,9	1,5	2,3
Boligydelser	2,4	1,2	0,6	0,7	2,6
Andre sociale ydelser	4,0	2,4	2,6	2,7	3,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Serviceydelser til sygdom, ældre og handicappede er ikke korrigeret

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.9 Sociale udgifter efter art og formål 1997. Mio. KR/FIM

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familier og børn	41.669	22.808	11.841	37.401	67.096
Kontantydelse som indkomsterstatning	6.490	2.874	1.284	6.097	13.302
Andre kontantydelse	11.177	11.000	5.360	16.960	17.479
Serviceydelse	24.002	8.934	5.197	14.344	36.315
<i>Arbejdsløshed</i>	41.636	24.143	3.053	11.829	56.603
Kontantydelse som indkomsterstatning	39.179	21.912	2.911	7.443	52.733
Andre kontantydelse	50	199	-	-	-
Serviceydelse	2.407	2.032	142	4.386	3.870
<i>Sygdom</i>	62.358	39.695	35.801	79.621	135.002
Kontantydelse som indkomsterstatning	11.179	7.493	7.173	26.543	23.834
Andre kontantydelse	422	-	-	67	33
Serviceydelse	50.757	32.202	28.628	53.011	111.135
<i>Ældre</i>	126.204	54.081	26.683	83.910	224.720
Kontantydelse som indkomsterstatning	105.596	47.936	19.473	60.478	174.401
Andre kontantydelse	-	835	-	-	105
Serviceydelse	20.608	5.310	7.209	23.432	50.214
<i>Funktionshæmmede</i>	36.736	26.554	11.285	46.946	70.546
Kontantydelse som indkomsterstatning	21.079	20.484	7.837	24.764	42.926
Andre kontantydelse	4.317	1.164	-	9.174	3.448
Serviceydelse	11.341	4.906	3.448	13.008	24.172
<i>Efterlevende</i>	188	7.182	2.774	3.972	14.005
Kontantydelse som indkomsterstatning	1	6.926	2.774	3.762	14.005
Andre kontantydelse	-	225	-	12	-
Serviceydelse	187	30	-	198	-
<i>Boligydelser</i>	8.086	2.169	534	1.824	15.903
Serviceydelse	8.086	2.169	534	1.824	15.903
<i>Andre sociale ydelser</i>	13.250	4.443	2.420	7.399	19.095
Kontantydelse som indkomsterstatning	6.841	3.213	1.085	3.948	12.673
Andre kontantydelse	4.806	-	186	187	-
Serviceydelse	1.603	1.230	1.150	3.264	6.422
<i>Kontantydelse som indkomsterstatning i alt</i>	190.365	110.838	42.537	133.035	333.874
<i>Andre kontantydelse i alt</i>	20.772	13.423	5.546	26.400	21.065
<i>Serviceydelse i alt</i>	118.991	56.813	46.308	114.001	248.031
<i>Sociale udgifter i alt</i>	330.127	181.075	94.390	271.613	602.970

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.10 Sociale udgifter, procentfordeling efter art og formål 1997

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familier og børn	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	16	13	11	16	20
Andre kontantydelse	27	48	45	45	26
Serviceydelse	57	39	44	39	54
<i>Arbejdsløshed</i>	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	94	91	95	63	93
Andre kontantydelse	-	1	-	-	-
Serviceydelse	6	8	5	37	7
<i>Sygdom</i>	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	18	19	20	33	18
Andre kontantydelse	1	0	-	0	0
Serviceydelse	81	81	80	67	82
<i>Ældre</i>	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	84	89	73	72	78
Andre kontantydelse	-	2	-	-	0
Serviceydelse	16	10	27	28	22
<i>Funktionshæmmede</i>	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	57	77	69	59	61
Andre kontantydelse	12	4	-	20	5
Serviceydelse	31	18	31	21	34
<i>Efterlevende</i>	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	1	96	100	95	100
Andre kontantydelse	-	3	-	0	-
Serviceydelse	99	0	-	5	-
<i>Boligydelser</i>	100	100	100	100	100
Serviceydelse	100	100	100	100	100
<i>Andre sociale ydelser</i>	100	100	100	100	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	52	72	45	53	66
Andre kontantydelse	36	0	8	3	-
Serviceydelse	12	28	47	44	34
<i>Kontantydelse som indkomsterstatning i alt</i>	58	61	45	49	55
<i>Andre kontantydelse i alt</i>	6	7	6	10	4
<i>Serviceydelse i alt</i>	36	31	49	41	41
<i>Sociale udgifter i alt</i>	100	100	100	100	100

Skatteregler og beskatningens indflydelse på de sociale udgifter

Sociale kontantydelse kan enten være skattefrie eller skattepligtige. I alle landene er det ud fra modtagerens synspunkt af stor betydning, om ydelserne er skattefrie eller skattepligtige, da beskatningsgraden er relativt høj. De beskattede kontantydelsers andel af samtlige kontantydelse er i de senere år vokset i alle fem lande. Der er dog væsentlige forskelle mellem landene. De største skattefrie kontantydelse gives til familier og børn. Andre sociale ydelser (socialhjælpen) er skattepligtige i Danmark og Island, men beskattes ikke i de øvrige nordiske lande.

Tabel 10.11 Skattefrie og skattepligtige kontantydelse i alt samt i forhold til BNP 1995-1997

	Skattefrie kontantydelse		Skattepligtige kontantydelse	
	I alt, mio. KR/FIM	I pct. af BNP	I alt, mio. KR/FIM	I pct. af BNP
<i>1995</i>				
Danmark	18.764	1,9	188.292	18,7
Finland	15.965	2,8	106.889	19,0
Island	6.574	1,5	37.653	8,3
Norge	20.204	2,2	126.225	13,6
Sverige	32.457	2,0	323.257	19,7
<i>1996</i>				
Danmark	19.703	1,8	191.099	17,9
Finland	16.012	2,7	108.496	18,5
Island	6.651	1,4	39.063	8,1
Norge	19.868	2,0	132.978	13,1
Sverige	31.199	1,9	318.368	19,1
<i>1997</i>				
Danmark	21.113	1,9	190.024	17,0
Finland	16.151	2,6	108.110	17,2
Island	6.351	1,2	42.266	8,0
Norge	20.538	1,9	138.898	12,8
Sverige	20.055	1,1	334.884	19,0

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.12 Beskatning af kontantydelse 1997

	Sociale udgifter, mio. KR/FIM	Heraf kon- tanydelse, mio. KR/FIM	Skattefrie kontantydelse i pct. af alle kontant- ydelse	Skatteplig- tige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tanydelse
	1.	2.	3.	4.
<i>Danmark</i>				
I. Familier og børn	41.669	17.667	63	37
II. Arbejdsløshed	41.636	39.229	-	100
III. Sygdom	62.358	11.601	-	100
IV. Ældre	126.204	105.596	2	98
V. Funktionshæmmede	36.736	25.396	23	77
VI. Efterlevende	188	1	100	-
VII. Boligydelser	8.086	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	13.250	11.647	12	88
IX. Bogførte udgifter til administration	9.068	-	-	-
I alt I.-IX.	339.194	211.137	10	90
<i>Finland</i>				
I. Familier og børn	22.808	13.874	61	39
II. Arbejdsløshed	24.143	22.111	1	99
III. Sygdom	39.695	7.493	0	100
IV. Ældre	54.081	48.771	5	95
V. Funktionshæmmede	26.554	21.648	7	93
VI. Efterlevende	7.182	7.152	3	97
VII. Boligydelser	2.169	0	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	4.443	3.213	96	4
IX. Bogførte udgifter til administration	4.959	-	-	-
I alt I.-IX.	186.034	124.261	13	87
<i>Island</i>				
I. Familier og børn	11.841	6.644	78	22
II. Arbejdsløshed	3.053	2.911	5	95
III. Sygdom	35.801	7.173	-	100
IV. Ældre	26.683	19.473	-	100
V. Funktionshæmmede	11.285	7.837	8	92
VI. Efterlevende	2.774	2.774	6	94
VII. Boligydelser	534	534	37	63
VIII. Andre sociale ydelser	2.420	1.271	-	100
IX. Bogførte udgifter til administration	1.704	-	-	-
I alt I.-IX.	96.094	46.617	13	87

/...fortsættes

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.12 fortsat

	Sociale udgifter, mio. KR/FIM	Heraf kon- tantlydelser, mio. KR/FIM	Skattefrie kontantyd- elser i pct. af alle kontant- ydelse	Skatteplig- tige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tantlydelser
	1.	2.	3.	4.
<i>Norge</i>				
I. Familier og børn	37.401	23.057	60	40
II. Arbejdsløshed	11.829	7.443	-	100
III. Sygdom	79.621	26.610	0	99
IV. Ældre	84.444	60.478	0	100
V. Funktionshæmmede	46.946	33.938	7	93
VI. Efterlevende	3.972	3.763	0	100
VII. Boligydelser	1.824	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	7.399	4.135	95	5
IX. Bogførte udgifter til administration	5.174	-	-	-
I alt I.-IX.	279.152	159.436	13	87
<i>Sverige</i>				
I. Familier og børn	67.096	30.781	62	38
II. Arbejdsløshed	56.603	52.733	0	100
III. Sygdom	135.002	23.867	0	100
IV. Ældre	224.720	174.506	0	100
V. Funktionshæmmede	70.645	46.374	2	100
VI. Efterlevende	14.005	14.005	0	100
VII. Boligydelser	15.903	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	19.095	12.673	-	100
IX. Bogførte udgifter til administration	11.950	-	-	-
I alt I.-IX.	614.920	354.939	6	94

Förtida utträde från arbetslivet

Denna temasektion är en vidarebearbetning och uppdatering till år 1997 av publikationen *Förtida utträde från arbetslivet 1987-1996; NOSOSKO 10:1999*.

Hannelotte Kindlund, Epidemiologisk Centrum vid Socialstyrelsen i Sverige, har författat såväl publikationen som denna temasektion.

Inledning

Med förtida utträde från arbetslivet förstås i detta sammanhang förvärvsarbetsandens avgång från arbetslivet före den lagstadgade pensionsåldern. Gruppen som berörs här begränsas till personer 50-64 år (Sverige och Finland) respektive 50-66 år (övriga länder). I det följande kommer att beskrivas hur ställningen på arbetsmarknaden har förändrats för denna åldersgrupp under perioden 1987-1998. Dessutom visas vilka transfereringar som, formellt eller informellt, har gjort det möjligt för den äldre arbetskraften att dra sig tillbaka i förtid.

Den officiella pensionsåldern är 65 år i Finland och Sverige och 67 år i Island och Norge. I Danmark kommer pensionsåldern år 2004 att sänkas från 67 till 65 år. I praktiken lämnar en majoritet av arbetsstyrkan i de nordiska länderna arbetslivet före den officiella pensionsåldern. Utvecklingen mot allt tidigare utträde från arbetsmarknaden har pågått sedan början av 1970-talet och begränsas inte till de nordiska länderna.

Forskningen erbjuder inte någon entydig förklaring till varför allt fler lämnar arbetslivet i förtid. De kontinuerligt ökade kraven på höjd produktivitet, effektivitet och flexibilitet inom varu- och tjänsteproduktionen samt på bättre kvalifikationer när det gäller arbetskraften spelar troligen en central roll. Högt arbetslöshet har uppenbarligen också haft betydelse. Dels har man givit långtidsarbetslösa äldre under perioder med hög arbetslöshet möjlighet att lämna arbetskraften helt, dels har äldre förmåtts att lämna sin anställning till förmån för arbetslösa ungdomar.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Wadensjö³ pekar på att arbetsgivarnas personalpolitik ofta innebär att lönen ökar med åldern och att lönen några år före uppnådd pensionsålder ofta är högre än produktiviteten. Uppsägningar av den äldre arbetskraften hindras i regel av anställningslagar men troligen också av att sådana uppsägningar skulle skada företagets rykte och försvåra nyrekryteringar. Däremot skadar det inte företaget om de äldre anställda kan lämna verksamheten med generös ersättning. Sådan ersättning kan arbetsgivarna endast undantagsvis bekosta själv. Utformningen av socialförsäkringssystemet och avtalsförsäkringarna har därför en uppenbar betydelse för i vilken utsträckning de äldre i förtid lämnar arbetsmarknaden.

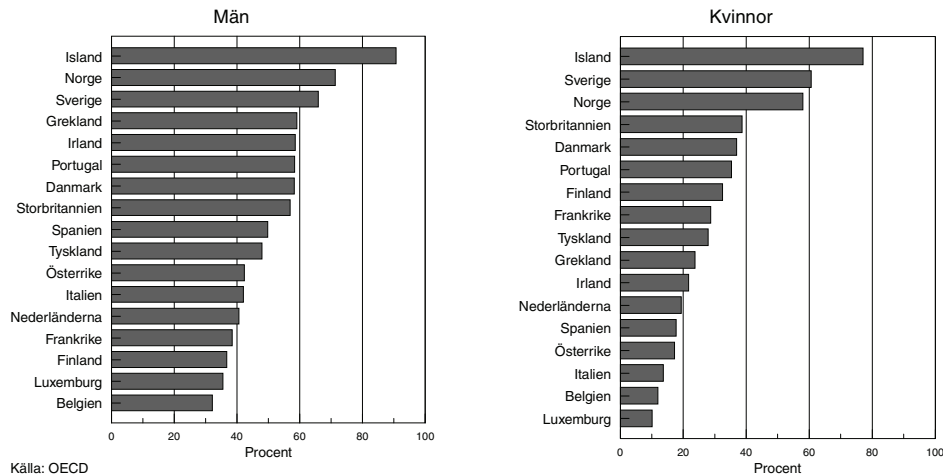
Däremot anser Wadensjö att det inte går att visa att näringslivets strukturomvandling generellt varit den drivande kraften bakom ökande förtida avgång från arbetslivet. Han påpekar emellertid att t.ex. Sverige enligt Layard kan vara ett undantag på denna punkt.

Hytti⁴ har för Finlands del visat att olika förmånssystem har varit ett sätt att underlätta strukturomvandling och akuta kriser. Under ekonomisk tillväxt på 1980-talet användes förtida pensioner, särskilt arbetslöshetspensioner, mest av den del av näringslivet som var utsatt för utländsk konkurrens. Till exempel var incidensen av förtida avgång i pappersindustrin cirka fem gånger större än inom bank- och försäkringssektorn. Användningen har allmänt varit lägst inom den offentliga sektorn. Ett undantag är dock den del av den offentliga sektorn som i början av 1990-talet öppnades för konkurrens. Särskilt kraftigt ökade tidig avgång inom telebranschen.

Låg sysselsättning bland äldre är en företeelse som inte begränsas till de nordiska länderna. Tvärtom är sysselsättningen inom befolkningen 55-64 år i framförallt Island, Norge och Sverige avsevärt högre än i övriga västeuropeiska länder (figur 1).

3 Wadensjö, Eskil "De äldre och arbetsmarknaden" i *1990-talets arbetsmarknad i Norden*, Nord 1995:5

4 Hytti, Helka. *Early retirement – the Finnish model*. Folkpensionsanstalten. Helsingfors 1998 (på finska med engelsk sammanfattning)

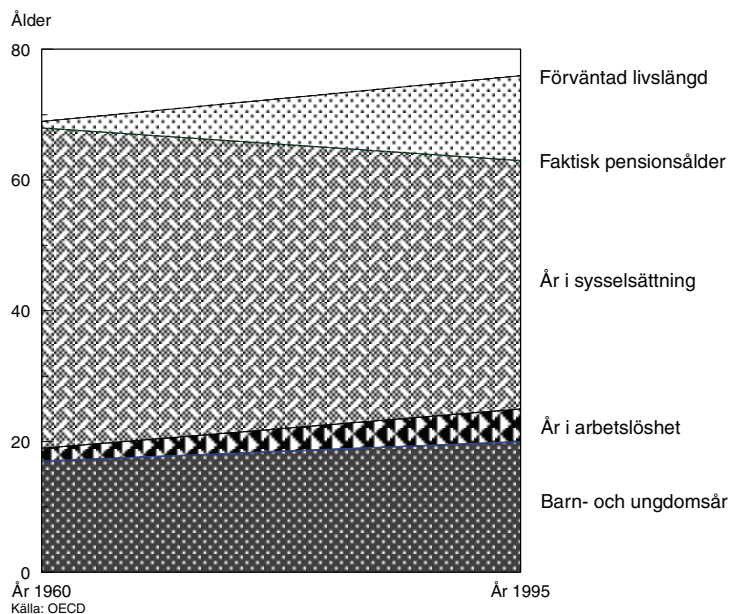
Figur 1. Andelen sysselsatta 55-64 år i ett antal europeiska länder 1996

Varför ett problem?

Under de senaste decennierna har medellivslängden inom Västvärlden ökat avsevärt. Allt längre utbildning har gjort att inträdet på arbetsmarknaden sker allt senare samtidigt som ett ökande antal människor lämnar arbetskraften före pensionsåldern. Obalanser i efterfrågan på arbetskraft har dessutom ökat det genomsnittliga antalet år i arbetslöshet. Sammantaget innebär detta att den yrkesaktiva delen av livet åtminstone för männen blivit allt mindre och att antalet år i pension har ökat kraftigt (figur 2). På grund av den stora ökningen av kvinnligt förvärvsarbete kan utvecklingen bland kvinnorna inte framställas på samma åskådliga sätt som för männen.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

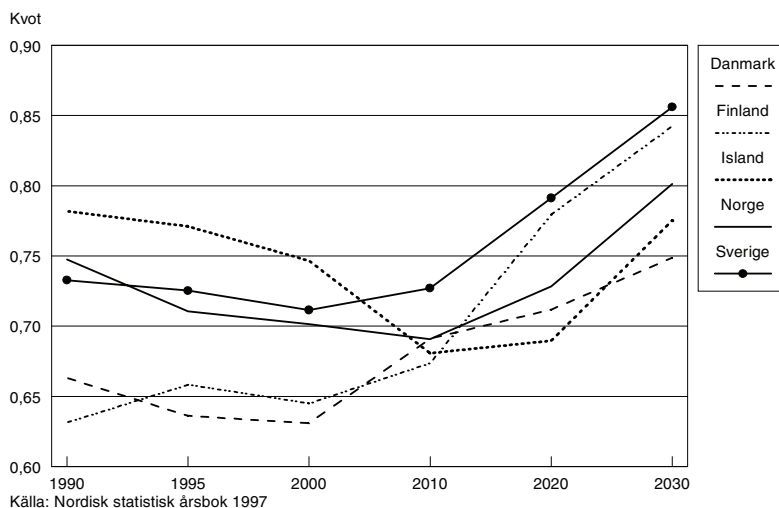
Figur 2. Förändring i människans livscykel i Västvärlden 1960-1995⁵

Sjunkande födelsetal under hela efterkrigstiden medför att medelåldern i befolkningen ökar snabbt. Pensionärer utgör en allt större andel av befolkningen och allt färre förvärvsarbetande får under de närmaste årtionden försörja allt fler pensionärer. I viss mån dämpas försörjningsbördan emellertid genom att antalet barn och ungdomar minskar samtidigt. Figur 3 visar hur många personer under 20 och över 64 år som finns respektive beräknas finnas per person i åldern 20-64 år.

⁵ OECD Draft Report to Ministers on Ageing Populations: General Background Paper, Maintaining Prosperity in an Ageing Society (DEELSA/ALSA (98)2)

Figur 3. Personer yngre än 20 år samt 65 år och äldre per person i åldern 20-64 år. Förhållandena åren 1990-1995 samt prognos för åren 2000-2030

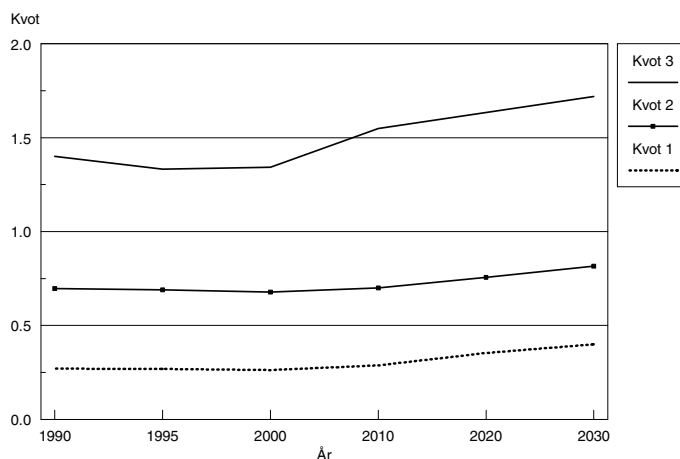

Befolkningen 65 år och äldre per befolkningen 20-64 år beräknas öka kraftigt för samtliga nordiska länder i och med 1940-talets stora födelsekohorter uppnår pensionsålder. Efter sekelskiftet minskar andelen personer i yrkesaktiv ålder kraftigt i samtliga nordiska länder förutom Island. I Island innebär den höga andelen barn och ungdomar i befolkningen att försörjningsbelastningen på den yrkesaktiva befolkningen har varit hög under hela 1990-talet men håller på att minska successivt. Den isländska situationen avviker på så sätt starkt från förhållandena i övriga nordiska länder. Även om Sverige fr.o.m. sekelskiftet beräknas ha den högsta försörjningsbelastningen är den relativa utvecklingen mest dramatisk för Finlands del.

Med hänsyn till att ungdomarna kommer ut allt senare i arbetslivet kommer försörjningsbelastningen för den aktiva befolkningen i realiteten att bli högre än vad som framgår av figur 3. I figuren antas implicit att hela befolkningen 20-64 år står för sin egen försörjning och kan bidra till att försörja resten av befolkningen. Om det i stället antas att enbart personer 25-54 år står för försörjningen av sig själv och den övriga befolkningen, blir försörjningskvoten avsevärt högre (figur 4). Enligt befolkningsprognoserna kommer försörjningskvoten i Norden enligt denna modell att öka från cirka 1,35 under 1990-talet till drygt 1,5 år 2010 och till cirka 1,7 år 2030 (se kvot 3 i diagrammet).

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Figur 4. Försörjningsbörda beräknad enligt olika alternativ för samtliga nordiska länder.⁶ 1990-1995 (faktiska uppgifter) och 2000-2030 (prognos)

Både ur ett arbetskrafts- och ur ett försörjningsperspektiv upplevs det som allt mera orimligt att en betydande andel av den äldre arbetskraften lämnar arbetsmarknaden i förtid, inte sällan redan i femtioårsåldern. Det är mot denna bakgrund det ökade intresset för att motverka förtida utträde från arbetslivet bör ses.

Förmånssystemen

Under framförallt 1970-talet och 1980-talet har möjligheterna att lämna arbetslivet i förtid med hjälp av socialförsäkringen förbättrats i samtliga nordiska länder.

De ersättningsregler och särskilda förmånssystem som tillkommit sedan början av 1970-talet har varit avsedda att underlätta övergången från arbetslivet till pensioneringen med möjligheter till förtida avgång med en relativt hög kompensationsnivå. Bland annat har dessa regler inneburit att

- Ålderspension kan i flera nordiska länder börja lyftas såväl före som efter den ordinarie pensionsåldern, med aktuariemässigt betingad reduktion eller uppräknings av pensionsbeloppet.

⁶ Kvot 1= Antalet personer 65 år och äldre per personer 20-64 år; Kvot 2= Antalet personer yngre än 20 år eller äldre än 64 år per personer 20-64 år; Kvot 3= Antalet personer yngre än 25 år och äldre än 54 år per personer 25-54 år.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

- Vid bedömning av rätten till förtidspension började hänsyn tas inte bara till medicinskt betingad arbetsoförmåga, utan för äldre arbetstagare vägdes också i varierande utsträckning arbetsmarknadsmässiga och sociala förhållanden in.
- Nya ersättningsformer tillkom - efterlön i Danmark, arbetslöshetspension och individuell förtidspension m. fl. anordningar i Finland, delpension i bl. a. Sverige - för att nämna några. Dessutom blev förtida pensionering genom avtalsbaserade ersättningsanordningar vanligare.

Trygghetssystemen indelas här efter de grunder på vilka förmånerna beviljas, nämligen ohälsa/invaliditet, arbetslöshet och ålder.

När avgången från arbetsmarknaden sker på grund av ohälsa/invaliditet, kan med en viss grad av förenkling sägas att de berörda stöts ut från arbetsmarknaden mot deras egen vilja eller åtminstone utan deras aktiva medverkan. Avgång med ersättningar som ges på grund av ålder anses i regel som frivillig även om en viss mån av påtryckning kan förekomma eller så kan arbetsmarknadssituationen vara sådan att något egentligt alternativ inte finns. När det gäller arbetslöshet är bilden inte alldeles klar. Framförallt i de förmånssystem som ger möjlighet till pension vid slutet av dagpenningperioden, kan ett systematiskt utnyttjande av regelverket mycket väl förekomma. Ett exempel på detta var de så kallade 58:3 fallen i Sverige. Vid behov av personalminskningar kunde anställda, fack och arbetsgivare komma överens om uppsägning när den anställde fyllt 58 år och 3 månader. Arbetslöshetsförsäkringen betalade dagpenning fram till 60-årsdagen, då det var möjligt för den arbetslöse att få förtidspension av arbetsmarknadsmässiga skäl. En betydande andel av de svenskar som erhöll förtidspension av arbetsmarknadsmässiga skäl lämnade arbetslivet enligt sådan planläggning.

För förtida avgång relevanta trygghetssystem som gällde år 1997 i de nordiska länderna sammanfattas i nedanstående tablåer.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Ersättning på grund av ohälsa

	Ersättningsform		
	Temporär ersättning	Permanent eller långtidsersättning	Kompletterande ersättning
Danmark	Sjuklön Sjukpenning Rehabiliteringspenning	Högsta, mellersta och allmän förtidspension	Ersättning från arbetska- deförsäkringen
Finland	Sjuklön Sjukpenning Rehabiliteringspenning	Invalidpension Rehabiliteringsstöd Individuell förtidspension	Ersättning från arbetska- deförsäkringen
Island	Sjuklön Tilläggsförsäkring Sjukpenning Arbetskadepening	Invalidpension Rehabiliteringspenning	–
Norge	Sjuklön Sjukpenning Rehabiliteringspenning	Ersättning vid yrkes- mässig rehabilitering Förtidspension	Ersättning från arbetska- deförsäkringen
Sverige	Sjuklön Sjukpenning Rehabiliteringspenning	Förtidspension Sjukbidrag	Livräntor från yrkes- och arbetskadeförsäkringen

Ersättning på grund av arbetslöshet

	Ersättningsform	
	Temporär ersättning	Permanent ersättning
Danmark	Arbetslöshetsdagpenning Socialbidrag (Kontanthjälp)	Övergångsersättning
Finland	Arbetslöshetsdagpenning Arbetsmarknadsstöd	Arbetslöshetspension
Island	Arbetslöshetsdagpenning Socialbidrag (Kontanthjälp)	–
Norge	Arbetslöshetsdagpenning	–
Sverige	Dagpenning från arbetslöshetskassa Kontant arbetsmarknadsstöd (KAS)	–

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Ersättning på grund av ålder

Ersättningsform		
	Offentliga pensioner	Tjänstepensioner, avtalspensioner etc. (supplerande pensioner)
Danmark	Efterlön Delefterlön Delpension	Arbetsmarknadspensioner Privata pensionsförsäkringar etc.
Finland	Förtida uttag av ålderspension Delpension Ålderspension i den offentliga sektorn Avträdelsestöd för lantbrukare	Tillägspensionsskydd Privata pensionsförsäkringar etc.
Island	–	Grundpensioner Arbetspensioner
Norge	–	Tjänstepensioner Avtalspensioner
Sverige	Förtida uttag av ålderspension Delpension	Tjänstepensioner Avtalspension m. m.

Ersättning på grund av sociala skäl, övrigt

Ersättningsform			
	Temporär ersättning	Permanent ersättning	Kompletterande ersättning
Danmark	Socialbidrag (Kontant- hjälp) ⁷⁾	Behovsprövade förtidspensioner ⁸⁾	–
Finland	Socialbidrag (Ut- komststöd)	–	–
Island	Socialbidrag (Kontant- hjälp) ⁹⁾	–	Efterlevandepension
Norge	Socialbidrag	–	Änkepension Övergångsstöd
Sverige	Socialbidrag	–	Änkepension Omställningspensioner

⁷ Se ersättningar p.g.a. arbetslöshet.

⁸ Allmän förtidspension (se ersättningar p.g.a. ohälsa).

⁹ Se ersättningar p.g.a. arbetslöshet.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Ersättningar vid förtida avgång från arbetslivet på grund av ohälsa/invaliditet finns - och har funnits sedan länge - i samtliga nordiska länder. Varierande grad av hänsyn till andra än strikt medicinska faktorer förekommer - eller har förekommit - särskilt när det gäller den äldre befolkningen i aktiv ålder.

Utöver förtidspension av hälsomässiga skäl finns varken i Island eller Norge några offentliga förmånssystem med vars hjälp den äldre arbetskraften permanent kan lämna arbetskraften före lagstadgad pensionsålder. I Sverige finns möjlighet till delpension samt till förtida uttag av ålderspension. Däremot finns inte längre några möjligheter att lämna arbetskraften genom förtidspension av arbetsmarknadsmässiga skäl.

Både Danmark och Finland har, förutom förtidspensioner av hälsomässiga skäl, flera olika system för förtida utträde från arbetslivet. I Danmark finns efterlön och övergångsersättning men även behovsprövade förtidspensioner på rent sociala skäl. I Finland finns arbetslöshetspension samt förtida uttag av ålderspension. I båda länderna finns dessutom delpensionssystemet.

Utöver dessa offentliga, generella system finns i samtliga länder yrkesgrupper eller arbetsmarknadssektorer med lägre pensionsålder. Pensionerna för dessa grupper kan i vissa fall vara offentliga, i andra baseras de på kollektivavtal eller enskilt avtal.

I samtliga länder finns socialbidrag som det sista skyddsnät som träder in när alla andra försörjningsmöjligheter är uttömda. För Danmarks och Islands del spelar socialbidraget en betydande roll för försörjning av de arbetslösa som inte är försäkrade i arbetslöshetskassor.

Det som framförallt skiljer de nationella lösningarna från varandra är möjligheterna till permanent ersättning, dvs. i regel pension, vid förtida avgång från arbetsmarknaden på grund av arbetslöshet eller åldersskäl.

Under 1990-talet har i de flesta nordiska länder kunnat noteras en större återhållsamhet i reformtaket och i ökande grad har i stället åtstramningar och revideringar av de offentliga trygghetssystemen genomförts. Förändringarna har bland annat inneburit att försäkringarna i samtliga länder har gått från passiva utbetalningar mot en aktivare roll. I denna anda har yrkesinriktad rehabilitering erhållit en mer framskjuten position och även arbetslöshetsförsäkringen har i några länder blivit aktivare. Förändringarna har åtminstone delvis haft som uttalat syfte att genom förebyggande arbete begränsa den förtida avgången från arbetslivet.

I tabblån nedan redovisas viktigare förändringar i de offentliga trygghetssystemen som *direkt* påverkar möjligheterna att med ersättning lämna arbetsmarknaden. Oftast rör det sig om begränsningar som t.ex. höjning av minimiåldern för rätt till viss ersättning. Utvidgningar av trygghetssystemen har varit mycket begränsade under perioden 1987-1997.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Tabell 2.1 Förändringar i trygghetssystemen

	Utvidgning	Begränsning	Neutral förändring
Danmark	1992: Övergångsersättning för arbetslösa 55-59 år, 1994: Utvidgning till 50-59 år.	1995 slopas övergångsersättningen. 1996-1999: Allt kortare ersättningsperiod i arbetslöshetsförsäkringen. 1999: En genomgripande förändring av efterlönesystemet med syfte att minska förtida avgång	1995: Delefterlön
Finland	Individuell förtidspension: 1986 för privat sektor, 1989 för offentlig sektor Deltidspension: 1987 för privat, 1989 för offentlig sektor Förtida ålderspension: 1986 för privat, 1989 för offentlig sektor	1986: Nybeviljandet av arbetslöshetspension för personer 55-59 upphör 1995-1997: Stegvis höjning av minsta ålder för individuell förtidspension 1995: Höjning av åldern för offentligt anställdas pensionsålder i framtiden 1997: Höjning av åldern för tilläggsdagar för arbetslöshetsdagpenning	
Island	-	-	1997: Harmonisering av pensionskassorna
Norge	1988-: Successiv uppbyggnad av avtalsbaserade förtida ålderspensioner (AFP)	1990: Äldreregeln vid förtidspensionering slopas 1997: Möjligheten att kombinera förtidspension med exempelvis gåvopension slopas	
Sverige	1998: Tillfällig möjlighet att få avgångsvederlag från arbetslöshetsförsäkringen, möjlighet att erhålla ersättning för generationsväxling på arbetsmarknaden	1991: Möjligheten att få förtidspension av arbetsmarknadsrättsskäl slopas. 1 juli 1994: Ersättningsnivån i delpensionen sänks från 65 till 55 % 1997: Äldreregeln i förtidspensioneringen slopas. April 1997: Folkpension och pensionstillägg till änkepension inkomstprövas 1998: Åldern för förtida uttag av ålderspension höjs.	Successivt införande av flernivåer i sjukförsäkring och förtidspensionering (¼ och ¾)

Förtida avgång 1987-1997

I det följande visas i vilken utsträckning de äldre i de nordiska länderna har lämnat arbetslivet före lagstadgad pensionsålder. Att ge en rättvisande bild är inte oproblematiskt.

Skillnader i utformningen av de nordiska trygghetssystemen kan innebära att en individ som i det ena landet får inkomstbortfallet ersatt på grund av ohälsa, får ersättning på grund av ålderdom eller arbetslöshet i det andra landet. I vissa fall ges ersättningen i form av dagpenning, i andra fall i form av pension. Av denna anledning ger jämförelser av ett ersättningslag i taget inte någon rättvisande bild. I stället bör jämförelsen gälla summan av ersättningarna för inkomstbortfall. Sådana beräkningar är emellertid av praktiska skäl, som t.ex. ofullständig statistik, inte genomförbara.

Jämförelser mellan länderna när det gäller arbetskraft och sysselsättning synes vara mindre problematiska. Detta är dock en sanning med modifikation. Personer med t.ex. sjukpenning fortsätter att tillhöra arbetskraften. Personer med hel förtidspension står i regel utanför arbetskraften. Arbetslösa som erhåller arbetslöshetspension tillhör inte längre arbetskraften. Erhåller de i stället dagpenning tillhör de arbetskraften men är inte sysselsatta. Arbetslösa i arbetsmarknadsåtgärd kan räknas med bland de sysselsatta om de som åtgärd får ett tidsbegränsat arbete. Består åtgärden i utbildning, räknas de varken som sysselsatta eller som arbetskraft. Dagpenninglösningar används i några länder oftare än i andra. Jämförelserna försvåras ytterligare av variationer i nationella lösningar när det gäller arbetsmarknadspolitik, anställningslagar samt möjligheter att förvärvsarbeta samtidigt med pension.

Trots vissa förbehåll kan sägas att sysselsättningsuppgifterna i huvudsak är jämförbara mellan länderna och kan användas för att ge en någorlunda korrekt bild av hur många som har lämnat förvärvsarbetet.

Position på arbetsmarknaden

Fördelningen av den äldre befolkningen på sysselsatta, arbetslösa, personer utanför arbetskraften m.m. sker för samtliga länder förutom Danmark med hjälp av uppgifter från arbetskraftsundersökningarna (AKU). När det gäller Danmark har uppgifterna beräknats utifrån ett totalregister (RAS)¹⁰.

AKU är stickprovsundersökningar som genomförs i regel minst fyra gånger per år¹¹. Undersökningarnas uppläggning är likartad i de nordiska länderna. Jämförbarhet både internationellt sett och över tiden eftersträvas men är inte fullständig.

Nedbrytningen av resultaten på ettårsåldersgrupper är något vanskelig på grund av stickprovets storlek. Slumpfel kan förekomma.

Några centrala definitioner i arbetskraftsundersökningarna:

- *Sysselsatta*: Personer som under mätveckan utförde något arbete (minst 1 timme) antingen som avlönade arbetstagare eller som egna företagare eller som oavlönade medhjälpare i familjeföretag. Som sysselsatta räknas även personer som under mätveckan varit tillfälligt frånvarande på grund av sjukdom, semester, tjänstledighet, arbetskonflikt etc.
- *Arbetslösa*: Personer som under mätveckan inte var sysselsatta men ville och kunde ta arbete samt sökte arbete eller skulle ha sökt arbete om han/hon inte varit tillfälligt förhindrad. Dessutom räknas som arbetslösa även personer som avvaktar nytt arbete med början inom fyra veckor.
- *Arbetskraft*: Arbetskraften omfattar personer som är sysselsatta eller arbetslösa.

Arbetsmarknadsstatus redovisas här endast för åren fram till officiell pensionsålder. Det faktum att inga arbetskrafts- och sysselsättningsuppgifter redovisas för den svenska och finska befolkningen 65 år och äldre innebär således *inte* att förvärvsarbete inte förekommer i dessa grupper. Även om sysselsättningsuppgifterna ges störst vikt i den följande redovisningen, har även uppgifter om arbetskraft och arbetslöshet tagits med för att öka förståelsen för utvecklingen på de äldres arbetsmarknad.

10 Den danska Registerbaserade ArbetskraftsStatistiken (RAS) baseras på ett totalregister över befolkningens anknytning till arbetsmarknaden. Det bör påpekas att de definitioner som används i RAS inte överensstämmer med AKU's definitioner. I RAS tas upp som arbetslös de personer som under referensveckan varit registrerade som helt arbetslösa. Detta medför att antalet arbetslösa enligt RAS är högre än enligt AKU. Antalet personer utanför arbetskraften är högre enligt AKU än enligt RAS.

11 I Island endast 2 gånger/år

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

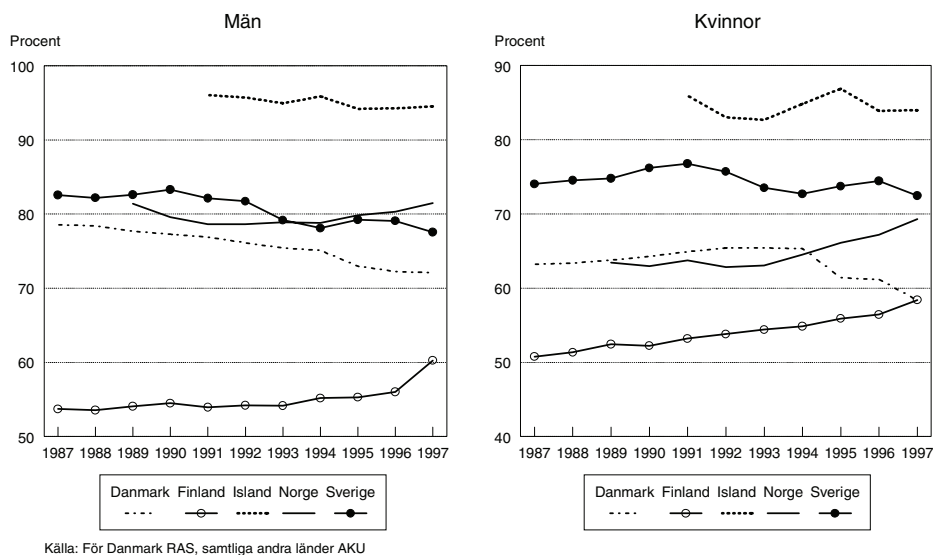
Arbetsmarknaden har i flera nordiska länder varierat dramatiskt under den här behandlade perioden. Detta innebär i viss mån att de långsiktiga trenderna när det gäller förtida utträde från arbetsmarknaden kan döljas av konjunkturbetingade svängningar.

Det bör understrykas att de här presenterade data är tvärsnittsdata. De visar *inte* den successiva avgången från arbetslivet för olika sysselsättningskohorter. Detta är särskilt viktigt att komma ihåg när det gäller kvinnorna som - i ett generationsperspektiv - i de flesta länderna håller på att öka sitt arbetskraftsdeltagande. Ökande sysselsättningsfrekvenser för kvinnor i en viss åldersgrupp kan gömma det faktum att avgången från arbetslivet samtidigt tilltar.

Arbetskraften

Trenderna när det gäller den äldre befolkningens arbetskraftsdeltagande under åren 1987-1997 skiljer sig starkt både mellan länderna och mellan män och kvinnor (figur 5).

Figur 5. Personer 50-64 år i arbetskraften i procent av befolkningen. Åldersstandardiserade tal 1987-1997

Endast i Finland har andelen arbetskraft inom befolkningen 50-64 ökat kontinuerligt under redovisningsperioden. När det gäller Danmark kan en snabb minskning av arbetskraftstalet konstateras fr.o.m. mitten av 1990-talet, för de danska kvinnornas vidkommande har dock en ökning skett fr.o.m. 1996. För norska män har arbetskraftstalet legat i huvudsak oförändrat under åren 1989-1997, medan det ökat under 1990-talet för de äldre norska kvinnorna.

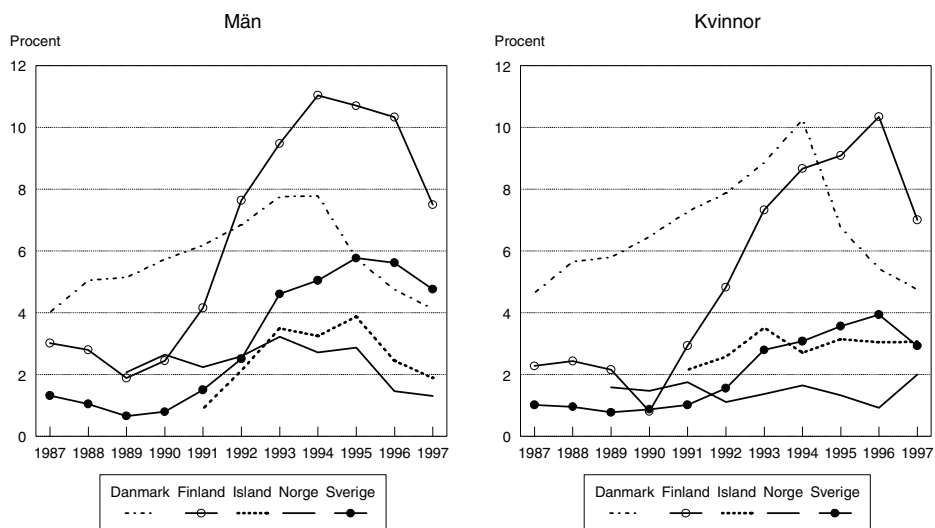
Efter en kraftig nedgång i arbetskraften bland både svenska män och kvinnor under åren 1990-1994, planar trenden ut fr.o.m. 1995.

Det är värt att påpeka att de finska arbetskraftstalen inte visar den konjunkturpåverkan som syns i de svenska uppgifterna fastän arbetslösheten drabbat Finland i högre grad än Sverige. Ökningen i det finska arbetskraftstalet måste tolkas med beaktande av förändringar i förmånssystemen. Långtidsarbetslösa som på 1990-talet under flera år får tilläggsdagpenning från arbetslöshetsförsäkringen, lämnade på 1980-talet arbetskraften efter cirka ett års arbetslöshet.

Arbetslösa

Arbetslösheten i de nordiska länderna skiljer sig starkt mellan länderna både när det gäller utveckling och nivå. Trots detta kan sägas att arbetslösheten bland de äldre år 1987 var genomgående relativt låg. I Danmark, som 1987

Figur 6. Arbetslösa personer 50-64 år i procent av befolkningen 1987-1997

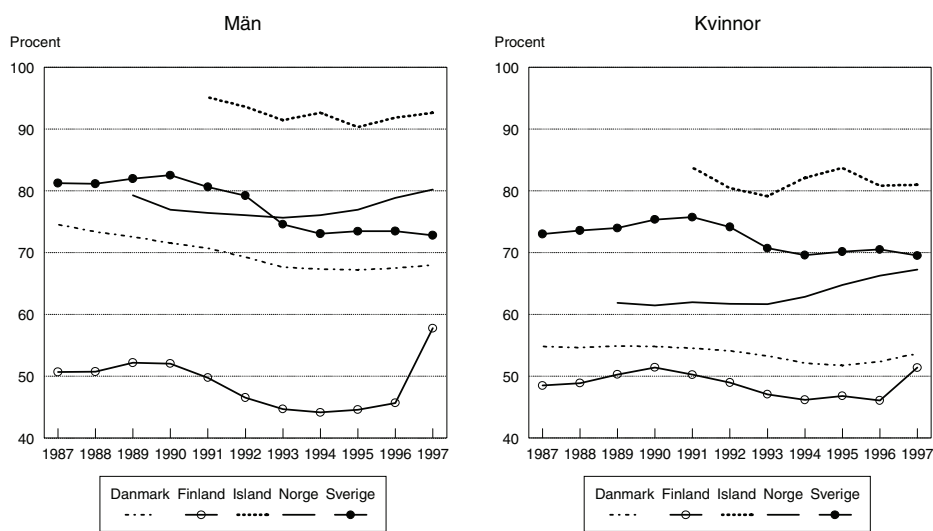
FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

hade de högsta arbetslöshetsciffrorna både för män och kvinnor, ökade arbetslösheten närmast linjärt t.o.m. år 1994, varefter en mycket kraftig minskning kunde noteras. Med undantag för Danmark förblev arbetslösheten i de nordiska länderna låg under åren 1988-1990 men ökade därefter kraftigt för Finland, Sverige och Island. Endast för Norges del var arbetslösheten låg även under 1990-talet (se figur 6). Under andra hälften av 1990-talet har arbetslösheten bland de äldre männen minskat relativt starkt i samtliga länder. Bland kvinnorna är minskningarna inte lika entydiga.

Sysselsättning

Bilden när det gäller utvecklingen av sysselsättningen påverkas givetvis av variationerna i arbetslösheten och är inte densamma som utvecklingen av arbetskraften (figur 7). Dessutom torde de skiljaktiga trenderna för arbetskraft och sysselsättning till viss del kunna förklaras genom förändringar i trygghetssystemen. Av denna anledning är det värt att närmare jämföra arbetskrafts- och sysselsättningstalen.

Figur 7. Personer 50-64 år i sysselsättning i procent av befolkningen 1987-1997. Åldersstandardiserade tal

För Danmarks del kan en närmast linjär minskning av sysselsättningen bland de äldre konstateras. Dock sker en utplaning mot mitten av 1990-talet

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

och för åren 1996 och 1997 kan en mindre ökning iakttas. Det finns i de danska sysselsättningssiffrorna inte någon motsvarighet till den - särskilt bland kvinnorna - kraftiga minskningen i arbetskraftstalen för åren 1995 och 1996. Detta bör kunna tolkas som att äldre danska arbetslösa kvinnor och män under dessa två år i större utsträckning än under övriga redovisningsår i perioden har lämnat arbetskraften helt. Införandet av övergångsersättningen spelar i detta sammanhang troligen en stor roll.

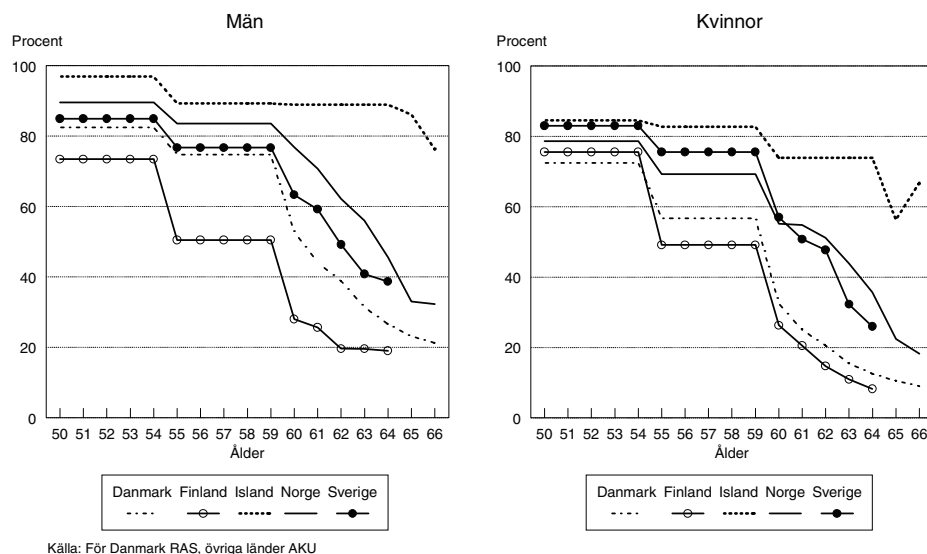
I Finland och Sverige fanns en viss ökning av sysselsättningen under slutet av 1980-talet, en kraftig minskning under början av 1990-talet och därefter en utplaning. Utvecklingen av arbetskraft och sysselsättning gick i stora drag parallellt för Sveriges del, dock återfanns den svaga uppgången i arbetskraftstalet sedan 1995 inte i samma utsträckning i sysselsättningsutvecklingen. Siffrorna kan tolkas som så att minskningen av sysselsättningen bland äldre svenskar t.o.m. år 1994 troligen möttes med ökad pensionering.

Sysselsättningen i Finland har under framförallt åren 1990-1993 liksom i Sverige minskat mycket kraftigt och en tydlig återhämtning har skett först år 1997. Arbetskraftstalen för den äldre finska befolkningen har däremot ökat linjärt under hela redovisningsperioden. Detta beror på systemet med tilläggsdagpenning, det så kallade pensionsröret, som formellt förutsätter att människor står till arbetsmarknadens förfogande även om den inkomstrelaterade förmånen garanterar arbetslöshetspension vid 60 års ålder.

Sysselsättningen bland norska män låg 1997 på samma nivå som 1989 efter en viss svacka mellan dessa år. För de norska kvinnorna i åldrarna 50-64 år har sysselsättningen ökat avsevärt fr.o.m. 1994. I Island har sysselsättningen i likhet med arbetskraftstalet för de äldre varierat kraftigt under redovisningsperioden. Varken för Norges eller Islands del finns några större skillnader mellan arbetskrafts- och sysselsättningstrenderna.

Med utgångspunkt i sysselsättningssiffrorna 1997 kan konstateras att andelen personer, som var yrkesaktiva året före den officiella pensionsåldern, i samtliga nordiska länder utom Island låg på 40 procent eller därunder (figur 8). Majoriteten av både män och kvinnor lämnar således arbetslivet före det att de uppnått lagstadgad pensionsålder.

**Figur 8. Personer i sysselsättning i procent av befolkningen 1997.
Fördelning efter ålder och kön¹²**

Källa: För Danmark RAS, övriga länder AKU

Sammanfattningsvis kan konstateras att sysselsättningsmönstret i de olika länderna tycks bilda tre olika grupper, som dock inte är helt identiska för män och kvinnor. Bland männen bildar Island en grupp inom vilken sysselsättningen mera påtagligt minskar först efter 64 års ålder. Sysselsättningen bland män i Danmark, Norge och Sverige minskar relativt kontinuerligt under det redovisade åldersintervallet. Spridningen mellan dessa länder är dock påtaglig trots likheten i mönstret. Bland finska män minskar sysselsättningen mycket starkt redan före 60 års ålder.

Grupperingen bland kvinnorna överensstämmer i huvudsak med den bland männen. Skillnaden är att danska kvinnors åldersspecifika sysselsättningsfrekvenser inte liknar norska och svenska kvinnors utan ligger parallellt med finska kvinnors.

Redovisningen kan ge intrycket att kvinnorna i de nordiska länderna trappar ned sina insatser på arbetsmarknaden tidigare än männen. Detta behöver i sig inte vara felaktigt men det är i ett tvärsnittsperspektiv inte möjligt att dra sådana slutsatser. En betydande del av kvinnorna i de berörda åldersgrupperna har inte alls eller endast högst tillfälligt befunnit sig på ar-

¹² Grunddata för åldrarna 50-54 och 55-59 samt för Island även 60-64 avser femårs åldersklasser.

betsmarknaden. I de födelsekohorter som är aktuella i denna rapport har förvärvsfrekvensen i huvudsak ökat för varje ny årskull även om variationerna mellan de fem länderna givetvis kan vara stora i detta avseende.

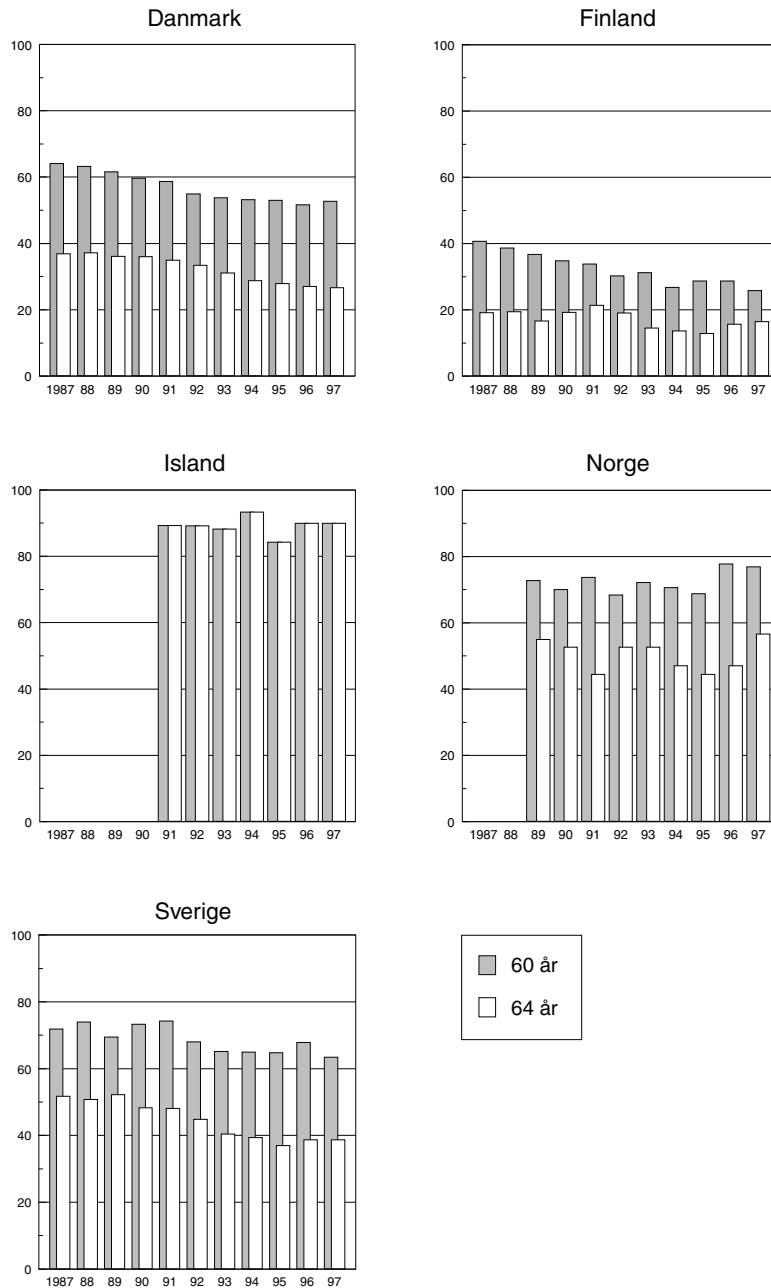
Sammanfattningsvis kan konstateras att sysselsättningsdata för perioden 1987-1997 visar, att det inte är alldeles korrekt att tala om en generell och kontinuerlig process mot allt tidigare avgång från arbetslivet. Som visas i figurerna 9.1 och 9.2 är skillnaderna stora när det gäller utvecklingen i de fem nordiska länderna. Beträffande Island och Norge kan man överhuvudtaget inte tala om några trender mot minskat deltagande i arbetslivet i de berörda åldersgrupperna. När det gäller Danmark, Finland och Sverige har sysselsättningen 1996 legat entydigt under nivåerna för år 1987. Men det är uppenbarligen fel att tala om en kontinuerlig process när det gäller Sverige, och också när det gäller Finland är kontinuiteten inte entydig.

Arbetslöshetsnivån har under perioden 1987-1997 svängt mycket kraftigt för samtliga länder utom Norge. Det går för närvarande inte att skilja mellan konjunkturbundna effekter och långsiktiga trender. Inte minst intressant är denna fråga när det gäller Finland och Sverige. Finland har under hela redovisningsperioden haft ett ökande arbetskraftstal för befolkningen i åldern 50-64 år. Den minskande sysselsättningen är således uteslutande en effekt av en ökning i den öppna arbetslösheten. I Sverige har arbetslösheten bland de äldre dämpats genom en ökad avgång från arbetskraften genom dels ökad offentlig pensionering¹³, dels avtalslösningar. Både Finland och Sverige har skärpt regelverken för att minska utflödet från arbetskraften. Förutsättningarna borde i båda länderna vara goda att vid ökad generell sysselsättning även få en ökad sysselsättning bland de äldre.

13 Den kraftigt ökande förtidspensioneringen under 1990-talet bör dock snarast ses som följd av förändringarna i sjukförsäkringssystemet fr.o.m. 1992.

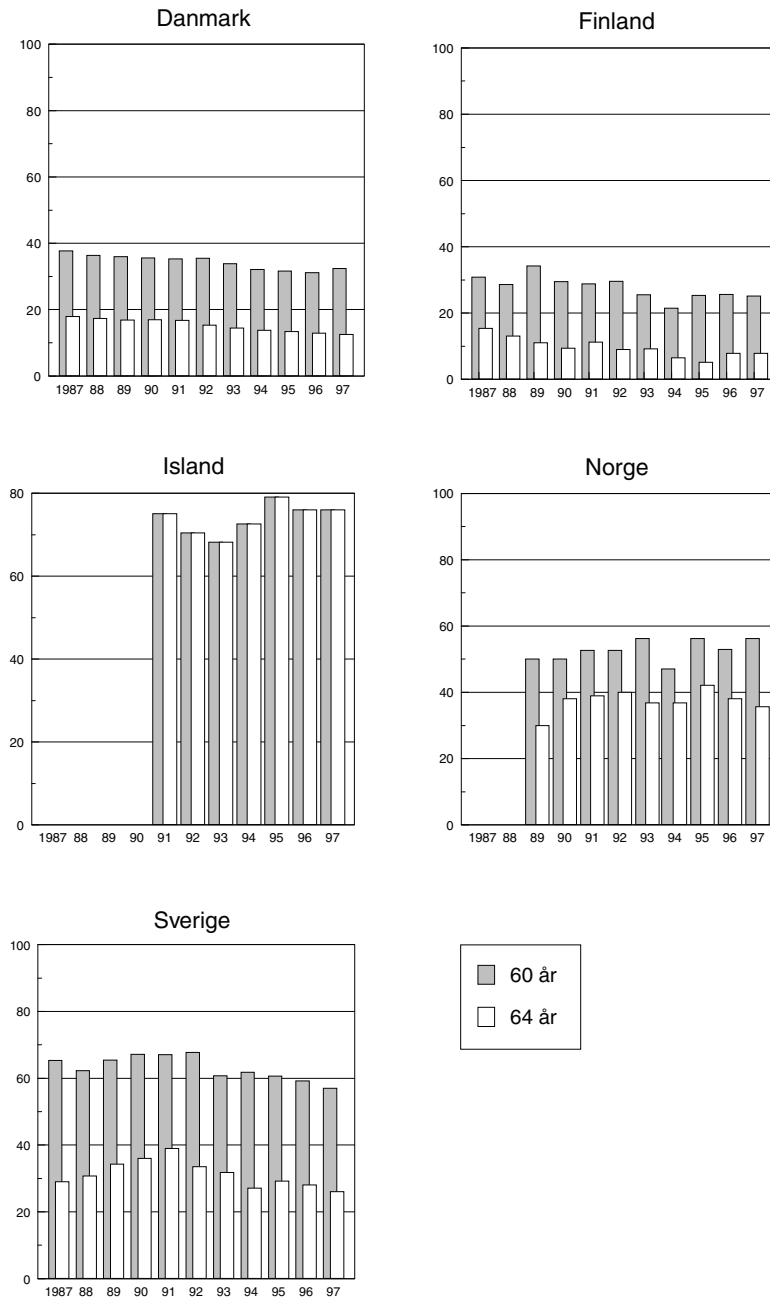
FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Figur 9.1 Procentuella andelen sysselsatta bland 60- och 64-åriga män i de nordiska länderna 1987-1997

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Figur 9.2 Procentuella andelen sysselsatta bland 60- och 64-åriga kvinnor i de nordiska länderna 1987-1997

Med vilken ersättning lämnar de äldre arbetslivet?

Utträdet från arbetsmarknaden kan här endast beskrivas mera ingående om försörjningen säkras genom någon ersättning för inkomstbortfall. Personer som lämnar arbetslivet för att leva på privata medel etc. kan inte fångas in genom statistiken annat än i viss mån som restpost.

Utträdet från arbetsmarknaden sker huvudsakligen på grund av

- ohälsa (sjukdom, rehabilitering och invaliditet/handikapp),
- arbetslöshet och
- ålderdom.

Sociala ersättningar, såsom socialbidrag, torde bland äldre endast undantagsvis kunna användas för att i förtid lämna arbetsmarknaden. I vissa fall kan dessa ersättningar emellertid komma att träda in vid utförsäkring från arbetslöshets- eller sjukförsäkring.

Att lämna arbetslivet på grund av studier eller graviditet/förlossning och föräldraskap är endast undantagsvis aktuellt för den här behandlade åldersgruppen och berörs fortsättningsvis överhuvudtaget inte.

Stegvis eller partiellt utträde

Även om många lämnar arbetslivet fullständigt är det inte ovanligt att utträdet sker i flera steg. Långvarig sjukdom respektive arbetslöshet försvagar ofta ställningen på arbetsmarknaden och är inte sällan första steget mot ett förtida utträde. Deltidspensionering och delefterlön är mer planerade sätt att trappa ned inför utträdet från arbetslivet.

Ersättning enligt lag eller ersättning enligt avtal

Inkomstbortfallet vid tidigt utträde kan ersättas genom offentliga transferringssystem men även genom ersättningar enligt enskilt avtal eller kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter. Det har visat sig att detaljerad statistik över avtalsbaserade förmåner i många fall inte kan erhållas, och då den är tillgänglig har varierande kvalitet. Av denna anledning kommer den statistiska redovisningen i huvudsak att begränsas till de lagstadgade ersättningsformerna.

Tidig avgång på grund av ohälsa

Förtidspension som beviljas på grund av nedsatt arbetsförmåga som följer sjukdom eller skada är en av de få här behandlade ersättningsformerna som finns i samtliga nordiska länder. Även om tillämpningen när det gäller förtidspensionering varierar mellan länderna är förtidspension den viktigaste eller åtminstone en av de viktigaste förtida vägarna ut från arbetslivet.

Förtidspensionerna hänförs i sin helhet till rubriken Ohälsa, men det bör hållas i minnet att beslutet om förtidspension mycket väl kan innefatta andra än hälsomässiga skäl. När det gäller *allmän förtidspension* i Danmark behöver inte några hälsomässiga skäl alls föreligga. I Sverige beviljades framförallt t.o.m. år 1991, men i ett avtagande antal fall även därefter, förtidspension av rent arbetsmarknadsmässiga skäl. Hänsynstagande till sociala skäl kan i samtliga länder sänka kraven på de medicinska grunderna mer eller mindre starkt. Skärpningar på denna punkt har dock skett under 1990-talet i åtminstone Norge och Sverige.

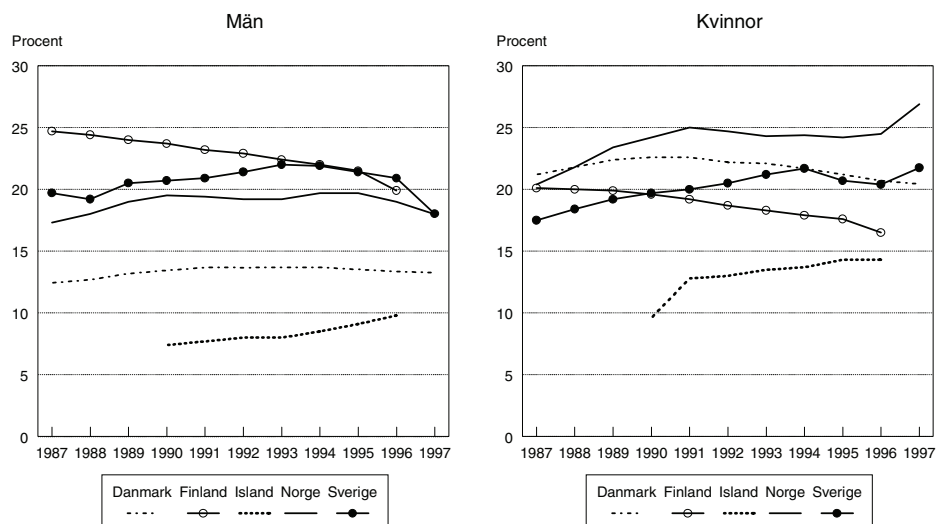
Sjukfrånvaro och rehabiliteringsåtgärder föregår ofta förtidspensioneringen. Ju längre en person är frånvarande p.g.a. sjukdom, desto mindre är sannolikheten att den sjukskrivna återvänder i arbete. Risken för långtidssjuka att behöva lämna arbetslivet för gott ökar dessutom med åldern. I denna rapport antas att personer som varit sjukskrivna minst ett år, är på väg ut från arbetsmarknaden. Detta görs dels på grund av den ringa chans de långtidssjukskrivna har att återvända i arbete, dels för att öka jämförbarheten eftersom flertalet länder har en strikt begränsning av sjukperiodens längd. Denna gräns går vid cirka ett år varefter i regel ett utbyte mot förtidspension sker.

Är arbetsförmågan inte helt nedsatt kan partiell förtidspension beviljas. Dessa partiella förmåner har under åren 1987-1997 ökat kraftigt i både Sverige och Norge. Även i Danmark, där mellersta¹⁴ och allmänna förtidspensionen kan användas vid partiellt nedsatt arbetsförmåga, har bland männen en ökning av framförallt allmän förtidspension skett. Bland de danska kvinnorna har däremot förekomsten av dessa pensionsformer minskat. Eftersom uppgifter om fördelningen mellan partiell och hel förmån inte föreligger för samtliga länder, görs jämförelsen i detta avsnitt endast för samtliga förtidspensioner. I Figur 10 visas andelen förtidspensionärer av befolkningen 50-64 år.

14 Mellersta förtidspension kan beviljas om arbetsförmågan är nedsatt med lägst 2/3.

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

Figur 10. Förtidspensionärer i procent av befolkningen 50-64 år 1987-1997. Åldersstandardiserade tal

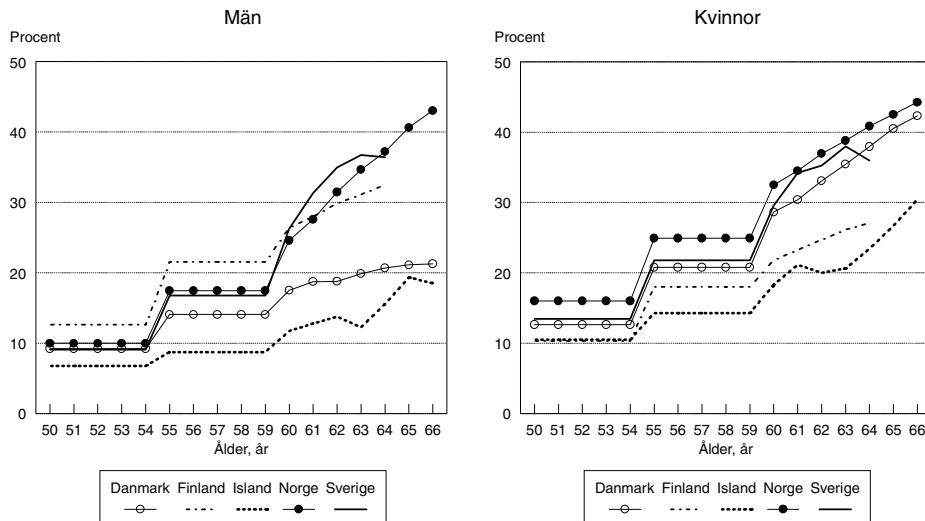

Trenderna går tydligt åt olika håll i de skilda länderna, men skiljer sig också mellan män och kvinnor. Medan nivåerna tenderar att närma sig bland flera av länderna när det gäller männen, finns vissa tendenser till ökad spridning bland kvinnorna.

Under samtliga år har andelen förtidspensionärer inom befolkningen 50-64 år för både män och kvinnor legat lägst i Island. De isländska nivåerna håller emellertid på att närma sig nivåerna i de övriga nordiska länderna. Trots en starkt avtagande trend har de finska männen haft den högsta förtidspensioneringsnivån större delen av redovisningsperioden. I slutet av redovisningsperioden hade dock finska, svenska och norska män i huvudsak samma frekvens förtidspensionärer. De finska kvinnorna, som år 1987 hade samma andel förtidspensionärer som Danmark och Norge, låg år 1996 lägst efter Island.

Långvariga sjukpenningfall i Danmark och Sverige samt fall med yrkesinriktad rehabilitering när det gäller Norge redovisas inte. Det innebär för dessa länders del en underskattning av antalet personer som under lång tid uppbär ersättning p.g.a. ohälsa/invaliditet. För år 1996 kan underskattningen för Sveriges del beräknas till 1-1,5 procent, för Norges del till cirka 1,4 procent och för Danmark till cirka 0,5 procent.

**Figur 11. Förtidspensionärer i procent av befolkningen 1997¹⁵.
Fördelning efter ålder och kön**

Förtidspensioneringen ökar mycket kraftigt med stigande ålder. År 1997 fanns bland män i åldersintervallet 50-54 år omkring 10 procent förtidspensionärer. Nivåerna för denna åldersgrupp varierade inte särskilt starkt mellan länderna. Däremot var vid 64 års ålder i Sverige, Norge och Finland cirka en tredjedel av männen förtidspensionerade, i Danmark rörde det sig om 20 procent och i Island om mindre än 15 procent.

Spridningen i andelen förtidspensionärer bland de yngre åldersgrupperna var något högre för kvinnorna än för männen. Norska kvinnor hade t.o.m. 64 års ålder cirka fem procent högre förtidspensionering än svenska och danska kvinnor. De lägsta förtidspensioneringsnivåerna hade isländska och finska kvinnor. Skillnaderna var liksom för männen särskilt stora för kvinnorna över 60 år.

Tas hänsyn inte enbart till förtidspensionering utan även till långvarig sjukskrivning och rehabilitering förändras bilden något, om ock inte särskilt starkt.

15 För Island och Finland redovisas uppgifter för år 1996.

Förtida avgång på grund av ålder

Med förtida avgång på grund av ålder menas här ett utträde från arbetsmarknaden före ordinarie pensionsålder som kan ske på grund av att en viss ålder har uppnåtts. I inte något av de nordiska länderna förutom Finland är ersättning på grund av ålder möjlig för befolkningen under 60 år¹⁶. I Finland är den lägsta åldersgränsen i några system 58 år.

Om man bortser från yrkesgrupper med lägre pensionsålder och inte heller tar hänsyn till avtalsbaserade förmåner samt tillfälliga ekonomiska lösningar i samband med personalminskningar kan konstateras, att Norge och Island helt saknar offentliga system för förtida avgång på grund av ålder. I Sverige finns dels möjlighet till delpension, dels kan förtida uttag av ålderspension ske. Delpension finns även i Danmark och Finland. I Finland ges också möjlighet till förtida uttag av ålderspension, och man har en lägre pensioneringsålder för offentligt anställda. I Danmark är efterlönen det helt dominerande ersättningslaget.

Tabell 1. Personer 60 respektive 64 år med offentlig ersättning på grund av ålder i respektive åldersklass 1997. Fördelning efter kön

	Danmark	Finland ¹⁷	Sverige
Män			
60 år	26,6	9,9	3,4
64 år	49,8	30,8	21,5
Kvinnor			
60 år	28,5	13,7	1,4
64 år	39,4	39,3	10,8

I Danmark uppbar över en fjärdedel av befolkningen vid 60 års ålder antingen efterlön eller delpension. Vid 64 års ålder var det hälften av männen och nästan 40 procent av kvinnorna som erhöll sådan ersättning. Ersättningarna på grund av ålder berör endast 10-15 procent av 60-åriga finska män och kvinnor men liknar, särskilt när det gäller kvinnorna, de danska nivåerna vid 64 års ålder. När det gäller svenska kvinnor är utnyttjandet ringa och först vid 64 års ålder nås en nivå av 10 procent. Bland de svenska männen är ersättningarna dubbelt så vanliga som bland kvinnorna.

Användningen av offentliga ersättningar på grund av ålder har blivit allt vanligare i Danmark och Finland. I Sverige har andelarna varierat inte minst på grund av frekventa förändringar i reglerna för delpensionering, som i Sve-

¹⁶ Härvid har hänsyn inte tagits till speciella yrkesgrupper med lägre pensionsålder.

¹⁷ Skattad korrigerad för överlappning mellan pensionsformerna.

rige har haft relativt sett större betydelse än förtida uttag av ålderspension.

År 1997 beräknas avtalsbaserade ersättningar i de nordiska länderna ha varit den huvudsakliga försörjningskällan för 6-10 procent av befolkningen som hade fyllt 60 år men inte uppnått den officiella pensionsåldern. I Norge håller arbetsmarknadens parter sedan 1988 på att utveckla ett omfattande system för förtida avgång och i Sverige har under senare år andelen äldre som försörjer sig huvudsakligen genom avtalspension eller liknande ersättning ökat från ett par procentenheter till cirka nio procent. Avtalsbaserade ersättningar tycks spela en mer framträdande roll i de länder som inte har några andra ekonomiskt attraktiva möjligheter till att lämna arbetslivet före pensionsåldern.

Arbetslöshet

Arbetslösheten har under 1990-talet i flera av de nordiska länderna utan tvekan spelat en mycket betydelsefull roll för minskad sysselsättning bland befolkningen över 50 år.

Den dominerande ersättningsformen vid arbetslöshet är dagpenning från arbetslöshetsförsäkringarna. Dessa försäkringar är, förutom i Norge, inte några allmänna försäkringar. Arbetslösa som inte är försäkrade eller har blivit utförsäkrade kan i Sverige få kontant arbetsmarknadsstöd och i Finland arbetslöshetsstöd. I Danmark och Island är dessa arbetslösa hänvisade till kontanthjälpen.

Tabell 2. Arbetslösa 50-64 år i procent av befolkningen 1991 och 1997. Fördelning efter kön. Åldersstandardiserade tal

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Män</i>					
1991	6,2	4,2	0,9	2,2	1,5
1997	4,1	7,5	1,9	1,3	4,8
<i>Kvinnor</i>					
1991	7,3	2,9	2,2	1,8	1,0
1997	4,7	7,1	3,1	2,1	2,9

Källa: AKU samt när det gäller Danmark RAS.

Statistiken över dagpenningutbetalningar när det gäller arbetslöshet har varierande kvalitet i de olika länderna och en jämförande redovisning är därför meningslös. Uppgifter från arbetskraftsundersökningarna kan däremot illustrera hur omfattande problemet är i de olika länderna (tabell 2). Under 1990-talet har

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

arbetslöshetsnivåerna ökat framförallt i Finland och Sverige, men även i Island. Den minskning som kan iakttas för Danmarks del torde i huvudsak kunna hänföras till att många långtidsarbetslösa i åldrarna 50-59 år erhållit övergångsersättning. Endast i Norge har arbetslösheten inte ökat under 1990-talet.

Permanent ersättningsformer

Pensioner och andra permanenta ersättningsformer som kan ges vid arbetslöshet finns eller har funnits i Finland, Danmark och Sverige. I samtliga förekommande fall finns åldersvillkor knutna till ersättningarna. Arbetslöshetspensionen i Finland har tidigare kunnat utgå fr.o.m. 55 års ålder men ges numera endast till personer 60 år och äldre. Den tillfälliga övergångsersättningen i Danmark avsåg under åren 1992-1993 enbart långtidsarbetslösa i åldern 55-59 år men utvidgades under år 1994 till att även omfatta åldersgruppen 50-54 år. Rätten till denna ersättning upphörde från 1996. Den svenska förtidspensionen av arbetsmarknadsmässiga skäl har endast avsett långtidsarbetslösa i åldrarna 60-64 år, och upphörde att gälla fr.o.m. 1992.

Tabell 3: Personer med permanent ersättning p.g.a. arbetslöshet i procent av befolkningen i respektive åldersgrupp 1987-1997 i Danmark, Finland och Sverige

År	Danmark		Finland				Sverige
	Män	Kvinnor	Män		Kvinnor		Män +kvinnor
	50-59	50-59	55-59	60-64	55-59	60-64	60-64
1987			10,5	15,4	10,6	17,0	..
1988			8,1	17,5	8,3	18,9	..
1989			4,6	19,2	4,8	20,3	..
1990			0,7	20,2	0,8	21,2	..
1991				17,8		19,1	2,4
1992	0,3	0,7		16,7		17,3	..
1993	0,5	1,3		17,2		16,9	..
1994	1,1	3,1		17,7		17,0	..
1995	4,3	9,4		16,3		15,7	..
1996		4,2	9,0		17,2	16,8	0,1
1997		3,7	7,9		18,2	18,8	..

Pensioner och andra permanenta ersättningar på grund av arbetslöshet har och har haft större betydelse enbart i Finland och Danmark.

Diskussion

I de nordiska länderna finns en kraftig spännvidd när det gäller sysselsättningen bland de äldre. Även om tre av länderna toppar sysselsättningsstatistiken i ett europeiskt perspektiv, finns också noteringar som ligger nära botten. Utan en avsevärt mer omfattande analys är det omöjligt att ange skälen till dessa stora skillnader. Några påpekanden kan dock vara på sin plats.

Det finns en tendens att vilja betrakta de nordiska länderna som relativt homogena. Även om det finns en på många punkter gemensam syn när det gäller välfärdens utformning är länderna heterogena i sina naturliga förutsättningar, sin historia, sin näringslivsstruktur och även när det gäller sina politiska vägval. Förändringen från ett agrart land till ett modernt industri- och servicesamhälle började i Finland mycket senare och förverkligades snabbare jämfört med de övriga nordiska länderna. Detta har krävt stora anpassningar, varvid det sociala skyddsnetet har spelat en betydande roll. Danmark blev hårt drabbat av 1970-talets oljekriser med bland annat höga arbetslöshetsnivåer som följd. Norge är det enda land som inte drabbats av någon större arbetslöshet under de senaste decennierna och är också det enda land som har kunnat öka sysselsättningen bland de äldre.

Skälen bakom ökande förtida avgång från arbetsmarknaden är inte klarlagda och forskare redovisar olika uppfattningar i frågan. Det finns internationellt sett ett politiskt behov av att begränsa den öppna arbetslösheten bland äldre. Men det förekommer också en ganska utbredd, positiv attityd bland arbetstagare till att kunna dra sig tillbaka från förvärsarbetet medan krafter fortfarande finns för att ägna sig åt annat. Troligen är det dock företagen som driver på mest i denna process.

Förtida utträde från arbetsmarknaden är vanligast i Finland och Danmark, de två länder som också har de mest omfattande ersättningssystemen för förtida avgång. Även om det är sannolikt att vissa typer av ersättningar ökar avgången från arbetsmarknaden oberoende av rådande sysselsättnings-situation, bör de välutbyggda ersättningssystemen inte nödvändigtvis anses ha givit upphov till den låga sysselsättningen bland de äldre i dessa två länder. Finlands stadigt ökande arbetskraftstal bland äldre tyder på att det inte så mycket är trygghetssystemen som arbetsmarknadssituationen som avgör hur många äldre som finns kvar i sysselsättning.

Av de andra tre länderna innehar Sverige den svagaste positionen med en abrupt minskad sysselsättningsnivå under 1990-talet. Ersättningssystemet är med avseende på möjligheter till förtida avgång något mer utbyggt än i Norge och Island. Men varken delpensionering eller förtida uttag av äl-

FÖRTIDA UTTRÄDE FRÅN ARBETSLIVET

derspension är ekonomiskt särskilt attraktiva alternativ. Den kraftigt ökande betydelse som avtalslösningar har fått i Sverige för de äldres försörjning under 1990-talets första hälft, kan möjligtvis ge en fingervisning om vad som kan komma att ske när de offentliga trygghetssystemen inte motsvarar behoven på arbetsmarknaden.

Avslutningsvis kan sägas att det finns en stark politisk vilja i flertalet länder att stoppa den förtida avgången av arbetskraften. Denna vilja dokumenteras genom de senaste årens ingrepp i de berörda trygghetsanordningarna. Mot bakgrund av de svenska tendenserna under 1990-talet och av framväxten av det norska avtalssystemet kan man fråga sig om den förtida avgången kommer att fortsätta att öka men att utbetalningen helt enkelt sker i annan regi. Internationella erfarenheter tyder på detta.

Bilag 1

Grundlaget for beregninger af indkomstfordeling

Beregningsgrundlaget for tabellerne om indkomstfordeling på NOSOSKO's hjemmeside samt i figurerne i kapitel 3, 4 og 7 er følgende:

Beregning af kvartiler

Beregningerne er baseret på samtlige husstande. Kvartilerne er beregnet på grundlag af den ækvivalente disponible indkomst, hvilket vil sige at indkomsten er korrigeret for antallet af personer, der skal leve af den i de enkelte familier. Korrektionen er foretaget ved at dividere husstandsindkomsten med kvadratroden af antallet af personer i familien.

I figur 3.2 udgør første kvartil af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

I figur 3.3 og 3.4 er den gennemsnitlige disponible indkomst beregnet for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler omregnet til KKP Euro. Derudover er bruttoindkomsten medtaget procentvis fordelt på faktorindkomsten og sociale ydelser, samt skatten i procent af bruttoindkomsten i 1996. Kvartilerne er også her fastlagt på grundlag af den disponible indkomst for samtlige husstande.

Husstande

En husstand består af personer som lever sammen og er fælles om husstandsøkonomien. Husstandene er opgjort på baggrund af oplysninger fra interviews. Voksne børn som lever sammen med deres forældre betragtes

som tilhørende forældrenes husstand. Dette er dog ikke tilfældet for Islands vedkommende hvor børn over 15 år betragtes som selvstændige husstande.

Enlige

Enlige husstande består, med undtagelse af Island, af en voksen (over 17 år) samt evt. børn som bor på samme adresse uanset barnets alder.

Samboende

Samboende består af 2 voksne (over 17 år) og evt. børn som bor på samme adresse, uanset barnets alder.

Børn

Aldersgrænsen for børn er fastsat til 17 år.

Husstande fordelt på alder

I de tabeller og figurer hvor husstande er fordelt efter alder, er det alderen på hovedpersonen i familien, som tælles. Hovedpersonen defineres som den person i husstanden som har den højeste indkomst.

Faktorindkomsten

Faktorindkomsten består af lønnet beskæftigelse, indkomst fra selvstændig virksomhed og kapitalindkomster. Beskæftigedes bidrag til sociale sikringsordninger er ikke inkluderet i lønnen.

Skat

Skat omfatter indkomstskatter, formueskatter samt husstandenes bidrag til sociale sikringsordninger.

Sociale kontantydelse

De sociale kontantydelse omfatter såvel skattepligtige som skattefrie kontantydelse. Der kan være tale om indkomsterstattende ydelse, fx dagpenge eller pensioner, og/eller indkomstsupplerende kontantydelse, fx boligstøtte og børnetilskud.

Disponibel indkomst

Den disponible indkomst udgøres af faktorindkomsten plus de sociale kontantydelse, minus skat.

Bilag 2

Beskrivelse af typetilfælde

De typetilfældeberegninger (se NOSOSKO's hjemmeside: www.nomos.dk), som ligger til grund for tabeller og figurer om kompensation ved indkomstbortfald, i denne og de to foregående publikationer revideret betydeligt i forhold til de tidligere udgaver af *Social tryghed i de nordiske lande*.

Der er således ved beregningerne af den disponible indkomst medtaget både boligstøtte og betaling for dagpasning af børn. Da størrelsen af såvel boligstøtte som daginstitutionsbetaling er afhængig af indkomsten, spiller dette en væsentlig rolle for kompensationen i forbindelse med de sociale be-
givenheder, som indgår i typetilfældeberegningerne.

Der anvendes gennemsnitslønnen for en industriarbejder (Average Production Worker – APW). Dette løngennemsnit er udarbejdet af OECD og anvendes i de fleste komparative studier.

Der er anvendt følgende familietyper og indkomstniveauer:

- Enlig med 1 barn: APW 50%, 75%, 100%, 125% og 150%. (I;II;III;IV og V)
- Enlig uden børn: APW 50%, 75%, 100%, 125% og 150%. (I;II;III;IV og V)
- Par med 2 børn: APW 75% og 50%; 100% og 75%; 125% og 100%; 150% og 125%. (I;II;III og IV)
- Par uden børn: APW 75% og 50%; 100% og 75%; 125% og 100%; 150% og 125%. (I;II;III og IV)

Om de enkelte typetilfælde er der følgende at bemærke:

Typetilfælde 0

Indkomst og skat i typetilfælde for APW 1997

Arbejdsgiverens omkostninger

For bedre at kunne belyse den samlede beskatning i de nordiske lande i form af såvel indkomstskat som sociale bidrag er arbejdsgiverens omkostninger, dvs. bruttolønnen plus arbejdsgiverens lovpligtige sociale bidrag, medtaget. Der er derfor udarbejdet to opgørelser over nettoindkomsten (dvs. bruttolønnen minus indkomstskat og lønmodtagerens sociale bidrag) i forhold til "bruttoindkomst": Dels nettoindkomst i forhold til arbejdsgiverens omkostninger, dels nettoløn i forhold til selve bruttolønnen. Arbejdsgiverbidraget for Norge svarer til det, der betales i Oslo.

For Danmarks vedkommende kan arbejdsgivernes lovpligtige sociale bidrag ikke beregnes. Det skønnes dog, at de for en lønmodtager med en løn svarende til APW udgør i størrelsesordenen 1½ pct. af lønnen. Dette skøn er alene anvendt i typetilfælde 0 for enlige med en løn svarende til APW.

Skattebetaling

Der er anvendt gennemsnitlige skatteprocenter på landsplan, dvs. de gennemsnitlige kommunale skatteprocenter, inkl. de gennemsnitlige kirkeskatteprocenter.

Børnenes alder og benyttelse af daginstitution

Børnetilskuddets størrelse og betaling for daginstitution er beregnet ud fra følgende familietyper:

- Enlig med et 0-årigt barn, dvs. en nyfødt i typetilfælde I.
- Enlig med 1 barn: Barnet er 5 år, dvs. et førskolebarn som er i daginstitution.
- Par med 2 børn: ét barn på 5 år og ét barn på 9 år, dvs. ét førskolebarn som er i daginstitution og ét barn der går i skole, men som stadig har behov for pasning efter skoletid.

Betaling for daginstitution er så vidt muligt beregnet på grundlag af gennemsnitlige takster og betalingsregler på landsplan. I Norge er benyttet satserne i Oslo og i Island satserne i Reykjavík.

I alle typetilfældene er det forudsat, at børnene er i daginstitution. Det

BESKRIVELSE AF TYPETILFÆLDE

gælder dog ikke den nyfødte i typetilfælde I. Også i typetilfælde II og III er der regnet med, at børnene er i daginstitution.

Med hensyn til børnetilskud er der ud over selve børnetilskuddene til enlige og parfamilier med børn også medregnet børnebidrag til enlige med børn svarende til størrelsen af de bidrag, som det offentlige udbetaler forskudsvis, jf. Kapitel 4.

Boligudgifter og boligstøtte

Det er forudsat, at familierne i alle tilfælde bor i en lejet bolig. Størrelsen af boligudgiften/huslejen afhænger kun af familietyper, men er uafhængig af indkomstens størrelse. Boligudgiften omfatter kun selve huslejen og ikke andre udgifter, fx til varme, el og gas. Der er derfor heller ikke medtaget beregninger af fx det varmetillæg, som pensionister med lav indkomst i Danmark er berettiget til.

Det har ikke været muligt at fastsætte størrelsen af huslejen for de enkelte familietyper på en ensartet måde for alle landene. I nogle lande er huslejen fastsat på grundlag af skøn over størrelsen af udgifterne til lejeboliger for den enkelte familietype og opgørelser af den gennemsnitlige husleje pr. kvadratmeter på landsplan, mens den i andre lande er baseret på surveydata over huslejer for forskellige familietyper inden for bestemte kommunegrupper.

Huslejen for de enkelte familietyper er alene anvendt til at beregne størrelsen af en eventuel boligstøtte, mens selve huslejen ikke er medtaget ved beregningen af den disponible indkomst. For Islands og Norges vedkommende indgår der ikke beregninger over boligstøtten. Det skyldes dels at boligstøtten har et beskedent omfang, dels at den hovedsagelig bliver fastsat skønmæssigt på grundlag af en behovsvurdering af den enkelte familie.

Bruttoindkomsten

Bruttoindkomsten er den rene lønindkomst og inkluderer fx ikke børnetilskud og boligstøtte.

Disponibel indkomst

Den disponible indkomst beregnes som bruttoindkomst plus børnetilskud og boligstøtte, fratrukket indkomstskat, sociale bidrag for lønmodtagerne og betaling for daginstitution. Lønmodtagernes sociale bidrag omfatter for Danmarks, Finlands og Sveriges vedkommende også bidrag til den frivillige

arbejdsløshedsforsikring i form af kontingent til arbejdsløsheds-kassen. Derimod er der ikke medtaget fagforeningskontingenter i beregningerne.

De disponible indkomster er beregnet på årsbasis, både for lønmodtagere i beskæftigelse og i forbindelse med modtagelse af forskellige sociale ydelser. Beregningsmæssigt er det således forudsat, at de pågældende personer modtager de sociale ydelser hele året, selv om dette i nogle tilfælde, som ved fx fødselsdagpenge, ikke er muligt. De angivne indkomster pr. måned er disse årsbeløb divideret med 12.

Kompensationsgraderne i forbindelse med de sociale begivenheder udregnes som den disponible indkomst i forbindelse med modtagelse af den sociale ydelse udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse.

Typetilfælde I

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med fødsel 1997

Der er anvendt følgende familietyper:

- Enlig på dagpenge med et nyfødt barn, set i relation til en enlig uden børn i arbejde.
- Par med 2 børn (5 og 9 år) ud over den nyfødte, hvor den person der har den højeste indkomst er på dagpenge, set i relation til et par med 2 børn (5 og 9 år), hvor de voksne begge er i arbejde.
- Par med et nyfødt barn, hvor den person, der har den højeste indkomst er på dagpenge, set i relation til et par uden børn, hvor de voksne begge er i arbejde.

Typetilfælde II

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med arbejdsløshed for forsikrede 1997

Der er medtaget beregninger over erstatningsniveauet for alle 4 familietyper, dvs. en enlig, der modtager arbejdsløshedsdagpenge med 1 barn; en enlig uden børn der modtager arbejdsløshedsdagpenge; et par med 2 børn, hvor den person der har den højeste indkomst er på arbejdsløshedsdagpenge; samt et par uden børn, hvor den person der har den højeste indkomst er på

BESKRIVELSE AF TYPETILFÆLDE

arbejdsløshedsdagpenge. Supplerende socialhjælp er medregnet i de tilfælde, hvor den pågældende familie er berettiget hertil.

Typetilfælde III

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med arbejdsløshed for ikke-forsikrede 1997

Der er medtaget beregninger af erstatningsniveauet for henholdsvis en enlig med 1 barn og for en enlig uden børn. I begge tilfælde forudsættes den voksne at være fyldt 30 år.

Typetilfælde IV

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med sygdom 1997

Der er medtaget beregninger over erstatningsniveauet for alle fire familietyper, jf. typetilfælde II.

Typetilfælde V

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med alderspension, inkl. tillægspension ved maksimal optjeningstid 1997

Der er medtaget beregninger af erstatningsniveauet for henholdsvis en enlig uden børn og et par uden børn, hvor begge er pensionister. Tillægspensionen er medregnet med det beløb, det maksimalt var muligt at opnå i 1997.

Typetilfælde VI

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med førtidspension, inkl. tillægspension ved maksimal optjeningstid 1997

Beregningen er foretaget for en enlig 50-årig førtidspensionist uden børn som har været fuldt beskæftiget, indtil vedkommende fik tilkendt førtidspension (dvs. maksimal optjeningstid for en 50-årig). Desuden er det forudsat at den pågældende helt har mistet sin erhvervsevne.

YDERLIGERE INFORMATION

Bilag 3

Yderligere information

Yderligere statistiske oplysninger om de nordiske landes sociale tryghedssystemer kan fås fra de enkelte statistikproducenter i de respektive lande. Nedenfor gives oplysninger om, hvor man kan henvende sig, med henblik på at få mere information.

DANMARK

Danmarks Statistik
Sejrøgade 11
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 39 17 39 17
Fax +45 39 17 39 99
Web: www.dst.dk

Sundhedsstyrelsen
Amaliegade 13
Postboks 2020
DK-1012 København K
Tlf. +45 33 91 16 01
Fax +45 33 93 16 36
Web: www.sst.dk

Arbejdsmarkedets Tillægspension
Kongens Vænge 8
DK-3400 Hillerød
Tlf. +45 48 20 48 20
Fax +45 48 20 48 00
Web: www.atp.dk

Socialministeriet
Holmens Kanal 22
DK-1060 København K
Tlf. +45 33 92 93 00
Fax +45 33 93 25 18
Web: www.sm.dk

Arbejdsmarkedsstyrelsen
Blegdamsvej 56
Postboks 2722
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 35 28 81 00
Fax +45 35 36 24 11
Web: www.ams.dk

Direktoratet for
Arbejdsløshedsforsikringen
Finsensvej 78
DK-2000 Frederiksberg
Tlf. +45 38 10 60 11
Fax +45 31 19 38 90
Web: www.dfa.dk

YDERLIGERE INFORMATION

Udlændingestyrelsen
Ryesgade 53
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 35 36 66 00
Fax +45 35 36 19 16
Web: www.udlst.dk

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Tlf. +45 33 48 08 00
Fax +45 33 48 08 33
Web: www.sfi.dk

FINLAND

Folkpensionsanstalten
Postbox 450
FIN-00101 Helsingfors
Tlf. +358 9 43411
Fax +358 9 4341 530
Web: www.kela.fi

Forsknings- och
utvecklingscentralen för social-
och hälsovården (STAKES)
Postbox 220
FIN-00531 Helsingfors
Tlf. +358 9 39671
Fax +358 9 3967 2324
Web: www.stakes.fi

Pensionsskyddscentralen
Postbox 11
FIN-00521 Helsingfors
Tlf. +358 9 1511
Fax +358 9 1481 172
Web: www.etk.fi

Social- och hälsovårdsministeriet
Postbox 267
FIN-00171 Helsingfors
Tlf. +358 9 1601
Fax +358 9 160 38 26
Web: www.vn.fi/stm/english/index.htm

Statistikcentralen
FIN-00022 Statistikcentralen
Tlf. +358 9 17341
Fax +358 9 1734 3522
Web: www.stat.fi

ISLAND

Vinnumalarstofnua
(Arbejdsdirektoratet)
Hafnarhúsinu Tryggvagötu
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 511 2500
Fax +354 511 2520

Hagstofa Íslands
(Islands Statistik)
Skuggasundi 3
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 560 9800
Fax +354 562 8865
Web: www.statice.is

Kjararannsóknarnefnd
(Komiteen for lønundersøgelser)
Borgartúni 22
IS-105 Reykjavík
Tlf. +354 562 1470
Fax +354 562 4570

YDERLIGERE INFORMATION

Samband almennra lífeyrissjóða
– S.A.L.
(De faglige pensionsfonds forbund
– S.A.L.)
Suðurlandsbraut 30
IS-108 Reykjavík
Tlf. +354 581 4977
Fax +354 581 4332

Tryggingastofnun Ríkisins
(Rigsforsikringsanstalten)
Laugavegi 114
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 560 4400
Fax +354 562 4535
Web: www.tr.is

Þjóðhagsstofnun
(Nationaløkonomisk institut)
Kalkofsvegi 1
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 569 9500
Fax +354 562 6540

NORGE

Statistisk sentralbyrå
Kongens gate 6
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo
Tlf. +47 22 86 45 00
Fax +47 22 86 49 88
Web: www.ssb.no

Rikstrygdeverket
Drammensveien 60
N-0241 Oslo
Tlf. +47 22 92 70 00

Fax +47 22 92 73 00
Web: www.trygdeetaten.no
Arbeidsdirektoratet
C.J. Hambros plass 2d
Postboks 8127 Dep.
N-0032 Oslo
Tlf. +47 22 92 70 00
Fax +47 22 92 73 00
Web: www.aetat.no

Sosial- og helsedepartementet
Postboks 8011 Dep
N-0030 OSLO
Tlf. + 47 22 24 90 90
Fax + 47 22 24 95 75
Web: www.dep.no/shd

Statens helsetilsyn
Calmeyers gate 1
Postboks 8128 Dep.
N-0032 Oslo
Tlf. +47 22 34 90 90
Fax +47 22 34 95 90
Web: www.helsetilsynet.no

SVERIGE

Socialdepartementet
103 33 Stockholm
telf. + 46 8 405 10 00
Fax + 46 8 723 11 91
Web: www.regeringen.se/info-
rosenbad/departement/social.html

Arbetskyddsstyrelsen
S-171 84 Solna
Tlf. +46 8 730 90 00
Fax +46 8 730 19 67
Web: www.arbsky.se

YDERLIGERE INFORMATION

Arbetsmarknadsstyrelsen
S-171 99 Solna
Tlf. +46 8 730 60 00
Fax +46 8 27 83 68
Web: www.amv.se/ams

Riksförsäkringsverket
S-103 51 Stockholm
Tlf. +46 8 786 90 00
Fax +46 8 786 95 80
Web: www.rfv.se

Socialstyrelsen
S-106 30 Stockholm
Tlf. +46 8 783 30 00
Fax +46 8 783 32 52
Web: www.sos.se

Statistiska centralbyrån
Boks 24300
S-104 51 Stockholm
Tlf. +46 8 783 40 00
Fax +46 8 661 52 61
Web: www.scb.se

Statens invandrarverk
Box 6113
S-600 06 Norrköping
Tlf. +46 11 15 60 00
Fax +46 11 15 63 02
Web: www.siv.se

ØVRIGE

OECD
Unité des Services à la Clientèle
Service des Publications
2, rue André-Pascal
F-75775 Paris Cedex 16
Frankrig
Web: www.oecd.org

EUROSTAT
Office for Official Publications
of the European Communities
L-2985 Luxembourg
Luxembourg
Web: europa.eu.int/en/comm/eurostat

World Health Organization
Regional Office for Europe
Scherfigsvej 8
DK-2100 København Ø
Danmark
Web: www.who.dk

Publikationer udgivet af NOSOSKO

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning.
Betænkning afgivet af den af de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 1. del. Om opstilling af en ensartet oversigt over de sociale udgifter. København 1951.

Samordning av de nordiske lands statistikk vedrørende den sociale lovgivning.
Rapport fra den av de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 2. del. Omfanget av de sosiale tiltak. Oslo 1951.

Samordning av de nordiske lands statistikk vedrørende den sosiale lovgivning.
Utgifter til sosiale formål i 1949 og 1950 og omfanget av sosiale tiltak i 1949 i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Oslo 1953.

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning.
Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 2. København 1955.

Samordnad nordisk statistik rörande sociallagstiftningen. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 4. Stockholm 1957.

Statistikk vedrørende den sosiale lovgivning i de nordiske land 1956 (1956/57).
Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 6. Oslo 1959.

Social Welfare Statistics of the Northern Countries 1956 (1956/57). Statistical Reports of the Northern Countries no. 6. Oslo 1960.

Samordnad nordisk statistik rörande sociallagstiftningen. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 8. Stockholm 1961.

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning 1960 (1960/61). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 9. København 1963.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Sosial sikkerhet i de nordiske land. Utgifter og omfanget av visse sosiale tiltak 1962 (1962/63). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 11. Oslo 1963.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1962 (1962/63). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 11. Oslo 1964.

Social trygghet i de nordiska länderna. Utgifter och verksamhetens omfattning 1964 (1964/65). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 13. Stockholm 1967.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1964 (1964/65). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 13. Stockholm 1968.

Social tryghed i de nordiske lande. Den sociale virksomheds udgifter og omfang 1966 (1966/67). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 16. København 1969.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1966 (1966/67). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 16. Copenhagen 1970.

Sosial sikkerhet i de nordiske land. Utgifter til og omfanget av visse sosiale tiltak 1968 (1968/69). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 22. Oslo 1971.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1968 (1968/69). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 22. Oslo 1971.

Social trygghet i de nordiska länderna. Utgifter och verksamhetens omfattning 1970 (1970/71). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 24. Stockholm 1973.

Social tryghed i de nordiske lande. Udgifter og virksomhedens omfang 1972 (1972/73). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 29. København 1975.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1972 (1972/73). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 29. Copenhagen 1976.

Sosial trygghet i de nordiske land. Utgifter og virksomhetens omfang 1974 (1974/75). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 34. Bergen 1978.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social trygghet i de nordiska länderna. Verksamhetens omfattning, utgifter och finansiering 1978. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 37. Stockholm 1980.

Social Security in the Nordic Countries. Scope and expenditures 1978. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 38. Stockholm 1981.

Margaretha Aarnio: *Socialförsäkringen och de arbetsförmögna i Norden.* En analys av de huvudsakliga förmånssystem vid arbetsförmåga och långvarig arbetslöshet i de nordiska länderna. NU 1982:15. Helsingfors 1982.

Sammenligning af udgifter til sociale kontantydelse i Norden. En undersøgelse af beskatningens betydning for tværnationale sammenligninger af sociale udgifter. Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 33. København 1983.

Social trygghet i de nordiska länderna. Omfattning, utgifter och finansiering 1981. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 43. Helsingfors 1984.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1981. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 44. Helsinki 1984.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1984. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 47. København 1986.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1984. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 48. Copenhagen 1987.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1987. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 50. København 1989.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1987. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 51. Copenhagen 1990.

Rita Knudsen: *Familietydelser i Norden 1989.* Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 52. København 1990.

Sosial trygghet i de nordiske land. Omfang, utgifter og finansiering 1990. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 58. København 1992.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1990. Booklet. Copenhagen 1992.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1990. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 59. Copenhagen 1993.

Nordiskt seminarium kring statistik om service och omsorger för äldre. Sigtuna, Sverige, 7-9 september 1992. I samarbejde med Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 57. København 1993.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing. Booklet. Nordic Social-Statistical Committee. Copenhagen 1995.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1993. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 1:95. København 1995.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1993. Nordic Social-Statistical Committee no. 2:95. Copenhagen 1995.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1994. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 3:96. København 1996.

Nordisk socialstatistik 1946-1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 4:96. København 1996.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1994. Nordic Social-Statistical Committee no. 5:96. Copenhagen 1996.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1995. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 6:97. København 1997.

Social Protection in the Nordic Countries 1995. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 7:97. Copenhagen 1997.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 8:98. København 1998.

Social Protection in the Nordic Countries 1996. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 9:98. Copenhagen 1998.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Förtida utträda från arbetslivet 1987-1996. En jämförelse mellan de nordiska länderna. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 10:99. København 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1997. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 11:99. København 1999.